

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM BÜTÇELERİ

Saide Ayvaz

İzmir-2012

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM BÜTÇELERİ

Saide Ayvaz

Danışman
Doç.Dr. Mustafa Şahin

İzmir-2012

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/09/2012

Saide Ayvaz

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mustafa Şahin

Üye : Doç. Dr. Hakkı Uyar

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ercan Uyanık

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

11/09/2012

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

11.09.2012

Tez Veri Giriş Formu

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYINLAMA İZİN FORMU

Referans No	443602
Yazar Adı / Soyadı	Salde Ayvaz
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 62896194768
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	saldelayvaz@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri
Tezin Tercümesi	Education Budgets in Republic Period
Konu Başlığı	
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	İkögretim Bölümü
Anabilim Dalı	İkögretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yıl	2012
Sayfa	137
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa Şahin
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayınlama İznı	☒ Tezinin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a.Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgililerin inceleme sine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimize ilgili fikri mülkiyet hakkımız saldı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimizi beyan ederim.

21.09.2012

İmza:

Yazdır

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
TABLOLAR LİSTESİ.....	ii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
PROBLEM DURUMU.....	1
AMAÇ.....	12
ÖNEM.....	12
PROBLEM CÜMLESİ.....	13
ALT PROBLEMLER.....	13
SAYILTI.....	13
SINIRLILIKLAR.....	13
TANIMLAR.....	14
KISALTMALAR.....	15

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	16

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	29

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM.....	32

1. ATATÜRK DÖNEMİ MEB BÜTÇELERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM 39

a) Kurtuluş Savaşı Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	45
b) 1923-1929 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	52
c) 1930-1938 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	69

2. İNÖNÜ DÖNEMİ MEB BÜTÇELERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM 78

a) 1938-1945 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	84
b) 1945-1950 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	95

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	102

KAYNAKÇA.....	105

EKLER.....	112

TEŞEKKÜR

Tez sürecinde bana kütüphane ve arşivlerini sonuna kadar açan başta Maliye Bakanlığı, deposuna kadar girmeme izin veren Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi ve Arşivi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara Milli Kütüphane, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumuna teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca çalışmanın bütün aşamalarında bana rehberlik eden danışman hocam Doç.Dr. Mustafa Şahin'e eleştiri ve önerileri ile çalışmaya katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Yabancı dil konusunda ve çalışmanın Ankara ayağında beni hiç yalnız bırakmayan kadim dostum Sayın Mustafa Erdem'e, dil ve biçim yönünden eleştirilerde ve düzeltmelerde bulunan ve hayatımın büyük bölümünde yanımda bulunan sevgili Nejdet Öztürk beyefendi'ye, bugüne kadar maddi ve manevi desteklerini benden hiç esirgemeyen çok sevdiğim annem Ayşe Ayvaz ve babam M. Ali Ayvaz'a, hayatımı anlamlandırdıkları için yeğenlerim Elif ve Ela Pehlivan'a, ablam Cemile Pehlivan, abim Ahmet Ayvaz ve kız kardeşim Mukaddes Ayvaz'a desteklerinden dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Saide Ayvaz

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4. 1: Hususi İdarelerin Muhtelif Yıllarda Maarif İşleri İçin Ayırdıkları Para

Tablo 4. 2: Bütçe Başlangıç Ödenekleri (1923-1950)

Tablo 4. 3: Maarif Vekaleti'nin Ekonomik Ayrıma Göre Başlangıç Ödenekleri (1930-1938)

Tablo 4. 4: Türkiye'de 1924-1938 Dönemi MEB Bütçelerinin Başlangıç Ödenekleri ve Harcama Kalemleri

Tablo 4. 5: 1924-1938 Dönemi Savunma, Sağlık, Bayındırlık, Eğitim Bakanlıklarına ve Dış Borçlara Genel Bütçeden Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 4. 6: Hazine Kesin Hesap Verilerine Göre Gider Bütçeleri (1920-1922)

Tablo 4. 7: 1923–1929 Dönemi Bütçenin Kesin Hesap Gelir-Gider ve Açık Kalemleri (Cari Fiyatlarla)

Tablo 4. 8: Millet Mektepleri Bütçesi (1928-1935)

Tablo 4. 9: 1930-1938 Dönemi Bütçenin Kesin Hesap Gelir-Gider ve Açık Kalemleri (Cari Fiyatlarla)

Tablo 4. 10: Bütçeden Eğitime Ayrılan Miktarın Ekonomik Ayrıma Göre Başlangıç Ödenekleri (1939-1950)

Tablo 4. 11: Türkiye'de 1939-1950 Dönemi MEB Bütçelerinin Başlangıç Ödenekleri ve Harcama Kalemleri

Tablo 4. 12: 1938-1950 Dönemi Savunma, Sağlık, Bayındırlık, Eğitim Bakanlıklarına ve Dış Borçlara Genel Bütçeden Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil I. Türkiye’de 1924-1950 Dönemi MEB Bütçelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil II. Türkiye’de 1924-1938 Dönemi MEB Bütçelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil III. Türkiye’de 1923-1938 Dönemi Katma Bütçeyle Yükseköğrenime Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Şekil IV. Türkiye’de 1939-1950 Dönemi MEB Bütçelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil V. Türkiye’de 1938-1950 Dönemi Katma Bütçeyle Yükseköğretime Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri (1923-1950)

Ayvaz, Saide

Yüksek Lisans, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Mustafa Şahin

Eylül, 2012, 127 sayfa

“Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Bütçeleri” başlıklı bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de cumhuriyet döneminde eğitime ayrılan bütçenin eğitim politikaları ekseninde nasıl şekillendiğinin ortaya konmasıdır. Bu araştırma ile geçmişteki eğitim politikalarının uygulanmasında mali durum dengelerinin nasıl düzenlendiği ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışmada 1923-1950 yılları arasında MEB’e ayrılan bütçelerin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımdan nasıl bir rota izlediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede 1923-1950 yılları arasında gerçekleşen eğitim politikalarına yer verilmiş, her yılın bütçeleri incelenerek etkileşimleri üzerinde durulmuştur. Sayısal bilgi ve verilerden yararlanılarak, Atatürk ve İnönü dönemleri kendi içlerinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Eğitim Tarihi, Ekonomi Politikaları, Bütçe

ABSTRACT**Education Budgets in Republic Period (1923-1950)****Ayvaz, Saide****Master, Social Studies Education****Supervisor: Associated Professor Mustafa Şahin****September, 2012, 127 pages**

The main aim of the study, which is titled “Education Budgets in Republic Period” is to bring how the education budgets in republic period were shaped up by taking the educational politics into consideration. It is tried to be explained with this study how the balances of financial position organized while enforcing the educational politics in the past. It is tried to be brought how the budget that was allocated for the Ministry of Education in the years between 1923 and 1950 was used in the social, politics, economical and cultural areas up in this study. For this reason it was given place to the educational politics in the years between 1923 and 1950, and the budgets of every year were examined by dwelling on interactions between them. Atatürk and İnönü periods were explained by themselves by benefiting from numerical information’s and data.

Keywords: History of Turkish Education, Economical Politics, Budget

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problem durumuna, amaç, önem, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlar, sınırlılıklar, tanımlar ve kısaltmalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Bütçe, Muhasebe-i Umumiye Kanunu'ndaki tanımıyla devlet daire ve kurumlarının yıllık gelir ve gider tahminlerini gösteren ve bunların uygulamasına ve yürütülmesine izin veren bir kanundur. Bütçeler hükümetlerin elinde önemli ekonomi politikası araçlarından birisidir. Diğer bir ifade ile bütçe ekonomiye yön vermede önemli bir araçtır. Öte yandan bütçeler, ekonomik ve sosyal gelişmelerden etkilenen ve şekillenen araçlardır. Bunun sonucu olarak, diğer ekonomi politikası araçları gibi bütçeler de sürekli değişmiş ve yeni ihtiyaçlara göre yeniden şekillenmiştir (MGB, 1991: 7).

Bir diğer ifade ile bütçe, devletin kamu gelirleri ve harcamalarını düzenleyerek ekonomi üzerinde çeşitli etkiler oluşturabildiği önemli bir politika aracıdır. Hükümetler ekonomik koşullar doğrultusunda bütçeyi etkin bir maliye politikası vasıtası olarak kullanmışlardır (Üge, 2010: iii).

Bütçeler, toplumsal yaşama işlerlik ve süreklilik kazandıran ona yön veren mali programlardır. Kamu ekonomisinin büyüklüğü, yapılacak hizmetler ve öncelikleri ile vergi yükünün dağılımı gibi toplum yaşamını birinci derecede etkileyen önemli kararların yer aldığı bütçeler, demokratik ülkelerde icra organı olan hükümetlerin; belirledikleri hedef ve amaçların gerçekleşmesinde kullanılan en önemli araçlardır. İcra organlarına gelirlerin toplanması, tüm hizmet ve harcamaların yapılması yetkilerini de veren bütçeler, ülkenin hizmet ve ekonomik politikalarının somut belgesidir (MGB, 1992a: 1).

Dünya ile bir etkileşim ve uyum içinde bulunan Türkiye’de, gelecek nesillerin yetiştirilmesi, eğitim hizmetlerinin yeterli düzeyde sunulması, işgücü verimliliğinin artırılması, fırsat eşitliği, adil bir gelir dağılımı ve kamusal kaynakların en uygun bir biçimde dağılımı, eğitim kademelerine adil dağılımının gerçekleştirilmesi temel hedefler olmalıdır. Bu temel hedefleri gerçekleştirme noktasında geliştirilecek olan eğitim politikaları içinde eğitim hizmetlerinin finansmanını kimin üstlenmesi gerektiği, tartışılan ve araştırılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Keskin, 2001: 4).

Eğitim sistemi kalkınmanın insan gücü kaynağı ve ekonomik kalkınmanın da itici gücüdür. İnsan gücü yetiştirme, hem kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikteki elemanların eğitimi, hem de bu eğitilenler ile mevcut işsiz ve gizli işsizlerin en uygun alanlarda istihdamı için yeni iş alanlarının açılması ile ilgilidir (Kalaycı, 2004: 9).

Çiftçi (2007)’ye göre eğitim ve iktisadi kalkınma arasında son derece yakın bir ilişki vardır. Eğitimin iktisadi kalkınmayı arttırıcı etkisi dışında, iktisadi kalkınmanın da eğitimi arttırdığı yönündeki düşünceler son derece yaygındır. Hâlbuki durum tam olarak böyle değildir. Eş zamanlı uluslararası yada ulusal düzeyde bir ülke veya bölge sınıflandırmasından hareket edilecekse, bu ülke ya da iller arasında modeller oluşturulacaksa, iktisadi kalkınmanın eğitim üzerine etkisini ölçmeye yönelik uygulama yapmak oldukça zordur. Çünkü bir ülkede okullaşma oranı ya da eğitim harcamaları, kaliteyi ölçemez. Okullaşma oranı yüksek olsa da mezunların ağırlığı çok düşük

düzeyde kalabilir. Ya da eğitim harcamaları başlığı altında doğrudan öğrenciye yapılan harcamalar düşük olabilir, olmasa dahi mezuniyete dönüşmeyebilir. İkinci olarak mezuniyet açısından standart artışı sağlansa dahi mezuniyet, nitelikli üretkenlik düzeyinin artmasını desteklemeyebilir. Bu sebeple eş anlı model oluşturmada, etkileri onlarca yıl sonra çıkabilecek olan eğitim faaliyetleri ile iktisadi kalkınma bileşenlerinden modellemelere gitmek çok da anlamlı olmayacaktır (Tekin & Çiftçi, 2007: 137).

Amerika Birleşik Devletleri Milletlerarası Kalkınma Teşkilatına bağlı olarak, bir dönem Türkiye’de Eğitim Araştırmaları Müşaviri olan Jefferson N. Estmond’un 1964 yılında “Okul Finansmanı” adlı kitabında, öğretmen ve eğitim personeli ve finansmanından şu şekilde bahseder (Estmond, 1965: 6): “*Öğretmen ve eğitim personeli maaşları eğitim bütçesinin tipik olarak en yüklü maddesini oluşturur. Mahalli halkın doğrudan doğruya kontrolü altında bulunan okul bütçeleri bir takım değerleri ifade eder. Mahalli kontrolün az olduğu yerlerde eğitim bütçesi herhangi yüksek kademeli bir devlet dairesince hazırlanan eğitim programının özelliklerini göstermekten ileri gitmeyebilir. Herhangi bir okul programında en önemli unsur öğretim üyelerinin kalitesidir. Öğretmene ödenecek maaş miktarı mahallen tayin edilmediği hallerde öğretmen ve eğitim personeli maaşları, istihdam olunan personelin kalitesini göstermekten ibaret kalır. En iyi yetişmiş ve en tecrübeli personel gerçekten en yüksek maaşı alır. Burada belirtilen gerçeklerin sonuncusu Türkiye’deki duruma çok uymaktadır. Her iki durumda sonuç aynıdır; yani öğretmen maaşlarının nispeten yüksek olduğu yerlerde en kaliteli personelin bulunması ve okul kalitelerinin yüksek olması, eğitim imkânlarının çok olması doğaldır.*”

Tanzimat’ın ilan edildiği 1839 tarihinden Meşrutiyet’in ilan edildiği 1876 tarihine kadar geçen süre zarfında muvazene defterleri, bazen bütçe namı ile ve hatta Tanzimat’ın ilanından önceki dönemlerde zaman zaman devletin varidat ve masarifatını gösteren bazı defterler veya cetveller hazırlanmış ise de bunlar tarihi önemi olan belgeler olmaktan öteye geçememiş ve hiçbir bütçe hakkında anlamlı bilgi vermeye uygun görülmemiştir. Türkiye’de hakiki manada bütçe fikri ve tatbikatı ancak ikinci defa meşrutiyetin ilanından sonra yerleşebilmiştir. 1877 senesine ait ilk bütçe,

mecliste uzun inceleme ve tartışmalara neden olmuş bir sonuca varılamamış bu nedenle o tarihte Mart ayından başlayan mali senenin Mart 1877- Temmuz 1877 ayları için muvakkat bütçeler tanzim edilmiş ve 1 Ağustos 1877 tarihinde senelik bütçe kabul edilebilmiştir (Emiroğlu, 1934: 13-14).

Cumhuriyet devrinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Muhasebe-i Umumiye Kanunu TBMM'nin bütçeye tamamen hakim olduğunu gösteren belgelerdir (Emiroğlu, 1934: 14).

Türk bütçe sistemi Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana sürekli olarak gelişmiş ve bugünkü yapısına kavuşmuştur. Bu gelişmenin sonucu olarak bugünkü bütçe büyüklükleri ile geçmişteki rakamların karşılaştırılmasında zorluklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1930 yılında "personel giderleri nedir" denildiğinde bu soruya cevap vermek oldukça zordur. Çünkü 1930 bütçesi ile bugünkü bütçenin tasnif tarzı çok farklıdır. Geçmişteki bütçe büyüklükleri değerlendirilirken bunlar göz önünde bulundurulmalıdır (MGB, 1991: 7).

Bütçe, devlet daire ve idarelerinin yıllık gelir ve gider tahminlerini gösteren ve bunların uygulanmasına ve yürütülmesine izin ve yetki veren bir kanun olduğuna göre, bütçe uygulama sonucunun yasama organınca gözden geçirilmesi ve denetimi kesin hesap kanunlarıyla olmaktadır. Yasama organınca toplanmasına izin verilen gelirlerden yürütme organınca ne kadarının gerçekleştirilebildiği, yapılması öngörülen hizmetler için ne kadar harcama yapıldığı, bütçe dengesinin nasıl sağlandığı kesin hesap kanununda gösterilmektedir (MGB, 1992b).

Araştırmaya konu olan kamu harcamalarının finansman kaynakları şunlardır (Boz, 2005: 39-46):

A. Devletin Egemenlik Hakkına Dayanarak Elde Edilen Kamu Gelirleri Çeşitleri (Vergi ve Benzeri Gelirler)

1. Vergiler

2. Harçlar
3. Resimler
4. Şerefîyeler
5. Borçlanma Gelirleri (Cebri istikrazlar, kamu borçlanmaları)
6. Para politikası ve para basımı sonucu elde edilen gelirler
7. Parafiksal gelirler
8. Mali tekellerin gelirleri
9. Para ve vergi cezaları

B. Devletin Egemenlik Hakkına Dayanmaksızın Elde Edilen Kamu Geliri Çeşitleri

1. Emlak ve teşebbüs (fiyat) gelirleri
2. Zorunlu olmayan borçlar (ihtiyari istikrazlar)
3. Devletlerarası yardımlar
4. Diğer gelirler

İlk bütçenin oluşturulduğu 1924 yılından bugüne kadar bazı kurum ve kuruluşlar devlet bütçesi içinde yer almıştır. Bu kuruluşlar genel ve katma bütçeli kuruluşlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmaya konu olan yıllarda Türkiye’de klasik bütçelemelerde idari sınıflandırma söz konusudur. 1930 yılında bütçede yer alan kuruluşlar şöyledir.

Genel Bütçeli Kuruluşlar:

- Büyük Millet Meclisi
- Riyaseti Cumhur
- Divan-ı Muhasebat
- Başvekâlet
- Şurayı Devlet
- İstatistik Umum Müdürlüğü
- Diyanet İşleri Reisliği

- Maliye Vekâleti
- Düyunu Umumiye
- Gümrükler Umum Müdürlüğü
- Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü
- Dâhiliye Vekâleti
- Emniyeti Umumiye Umum Müdürlüğü
- Jandarma Umum Kumandanlığı
- Hariciye Vekâleti
- Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti
- Adliye Vekâleti
- Maarif Vekâleti
- Nafia Vekâleti
- İktisat Vekâleti
- Milli Müdafaa Vekâleti (Kara Kısmı)
- Milli Müdafaa Vekâleti (Hava Kısmı)
- Milli Müdafaa Vekâleti (Deniz Kısmı)
- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü
- Harita Umum Müdürlüğü
- Posta Telgraf Telefon Umum Müdürlüğü

Katma Bütçeli Kuruluşlar:

- Evkaf Umum Müdürlüğü
- Seyrisefain İdaresi
- Tahlisiye Umum Müdürlüğü
- Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü
- Ankara Şehri İmar Müdürlüğü
- İstanbul Darülfünunu
- Yüksek Mühendis Mektebi
- Devlet Demiryolları ve Limanlar Umumi İdaresi

- Konya Sulama İdaresi
- Şehir ve Köy Yatı Mektepleri

Bazı yıllarda genel ve katma bütçeli idareler içinde yer alanlardan bazıları, ilgili bütçe kapsamından çıkartılmış ve kimi zamansa bütçelerde yeni katılımlar gerçekleşmiştir. Bu değişimler şöyledir (MGB, 1991: 8-11):

1931’de Şehir ve Köy Yatı Mektepleri katma bütçeli idareler arasından çıkarılmış, Tuz İnhisarı Umum Müdürlüğü, Tütün İnhisarı İdaresi, İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı İdaresi dahil edilmiştir. Genel bütçeli kuruluşlarda ise Emniyeti Umumiye Umum Müdürlüğünün adı, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

1932’de Barut ve Mevaddi İnfilakiye, Fişek, Av Mühimmat ve Av Saçması İnhisarları İşletme Muvakkat İdaresi ve Van Gölü İşletme İdaresi katma bütçeli kuruluşlar arasına girmiş; genel bütçeli kuruluşlara Ziraat Vekâleti dahil edilirken, Gümrükler Umum Müdürlüğü de Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti olarak Bakanlık haline getirilmiştir.

1933 yılında Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü genel bütçeden katma bütçeye geçirilmiş, yine katma bütçeli kuruluşlar arasından Seyrisefain İdaresi ile İstanbul Darülfünunu çıkarılarak, Havayolları Devlet İşletme İdaresi katma bütçeli kuruluşlara ilave edilmiştir. Ayrıca Tuz, Tütün ve İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarları birleştirilerek İnhisarlar Umum Müdürlüğü oluşturulmuş, Van Gölü İşletme İdaresinin adı Van Gölü Sefain İdaresi olarak değiştirilmiştir.

1934’de genel bütçeli kuruluşlara Matbuat Umum Müdürlüğü; katma bütçeli kuruluşlara ise Deniz Yolları İşletme Müdürlüğü, Ankara Ziraat Enstitüsü, A. K. A. Y. İşletmesi Müdürlüğü, Fabrika ve Havuzlar Müdürlüğü ilave edilmiştir.

1935’de ise, sadece katma bütçeli kuruluşlarda değişiklik olmuş, İstanbul ve İzmir Liman İşleri Umum Müdürlüğü katma bütçeli kuruluşlara dahil edilirken, Barut ve Mevaddi İnfilakiye, Fişek, Av Mühimmat ve Av Saçması İnhisarları İşletme Muvakkat İdaresi çıkarılmıştır. Ayrıca Van Gölü Sefain İdaresinin adı, Van Gölü İşletme İdaresi olarak değiştirilmiştir.

1936 yılında genel bütçeli kuruluşlarda değişiklik olmamıştır. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Yüksek Mühendis Mektebi, Van Gölü Gemi İşletme İdaresi, Konya Ovası Sulama İdaresi, İstanbul ve İzmir Liman İşleri Umum Müdürlükleri katma bütçeli kuruluşlar arasından çıkarılmış, Evkaf Umum Müdürlüğünün adı, Vakıflar Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

1937’de ise genel bütçeli kuruluşlara, Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü ilave edilirken, Jandarma Umum Komutanlığının adı, Jandarma Genel Komutanlığı olarak değiştirilmiştir. Katma bütçeli kuruluşlar arasından ise Ankara Şehri İmar Müdürlüğü çıkmış, Orman Umum Müdürlüğü, İstanbul ve İzmir Liman İşletme Müdürlüğü ve Van Gölü İşletme Müdürlüğü eklenmiştir.

1938’de genel bütçeli kuruluşlarda değişiklik olmamış, yedi kuruluşun çıkarılmasıyla katma bütçeli kuruluşların sayısı azalmıştır. Katma bütçeler arasından çıkarılan kuruluşlar: Tahlisiye Umum Müdürlüğü, Deniz Yolları İşletmesi Müdürlüğü, AKAY İşletmesi Müdürlüğü, Fabrika ve Havuzlar Müdürlüğü, İstanbul ve İzmir Liman İşletmeleri Müdürlükleri ve Van Gölü İşletmesi Müdürlüğü’dür. Ayrıca Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi, Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

1939’da ise genel bütçeli kuruluşlara Münakalat Vekâleti ve Ticaret Vekâleti ilave edilmiş, Şurayı Devlet’in adı Devlet Şurası Reisliği olarak değiştirilmiştir. Katma bütçeli kuruluşlara ise Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, Devlet Deniz Yolları İşletmesi Umum Müdürlüğü ve Devlet Liman İşletmeleri Umum Müdürlüğü eklenmiştir.

1940 yılında genel ya da katma bütçeli kuruluşlarda değişiklik olmamıştır.

1941 yılında katma bütçeli kuruluşlarda sadece Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiş, 1942 yılında bütçelerde değişiklik yapılmamıştır.

1943 yılında genel bütçeli kuruluşlardan Düyunu Umumiye'nin adı Devlet Borçları olarak değiştirilmiş; Milli Müdafaa Vekâletinde Kara, Deniz, Hava kısımları şeklindeki ayırım kaldırılarak Milli Müdafaa Vekâleti adı altında birleştirilmiştir. Ayrıca, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü ile Harita Umum Müdürlüğü genel bütçeli kuruluşlar arasından çıkarılmış, katma bütçeli kuruluşlarda ise değişiklik olmamıştır.

1944'de ise genel bütçeli kuruluşlardan Matbuat Umum Müdürlüğünün adı Basın Yayın Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiş, katma bütçeli kuruluşlardan Devlet Limanları İşletmesi Umum Müdürlüğü çıkarılmıştır.

1945 yılındaki en önemli değişiklik, genelde kuruluş isimlerinin Türkçeleştirilmiş olmasıdır. Bu değişiklik sonucunda “Vekâlet” kelimesi yerine “Bakanlık”, “Reislik” yerine “Başkanlık”, “Umum Müdürlük” yerine de “Genel Müdürlük” ifadeleri kullanılmaya başlanmıştır. Genel ve katma bütçeli kuruluşlarda sayısal bir değişiklik olmamıştır.

1946'da Çalışma Bakanlığı genel bütçeli kuruluşlar arasına katılırken, katma bütçeli idarelerde değişiklik olmamıştır. 1947'de ise genel bütçeli kuruluşlarda değişiklik olmamış ancak Ankara, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitelerinin girmesiyle katma bütçeli kuruluşların sayısı artmıştır.

1949 yılındaki tek değişiklik genel bütçeli kuruluşlardan Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı birleşerek, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı adı altında tek bir bakanlık haline gelmesidir.

1950 yılında genel bütçeli kuruluşlardan Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü olmuş; Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı ile İşletmeler Bakanlığı genel bütçeli kuruluşlara; Karayolları Genel Müdürlüğü ile Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü de katma bütçeli kuruluşlara dahil edilmiştir.

Bütçe devletçe gerçekleştirilecek hizmetlerin takip aracı olması yanında; devletin gittikçe gelişen fonksiyonlarının sonucu olarak maliye politikası aracı olarak da önem kazanmıştır. Bu durum bütçede yer alan gelir ve harcama kalemlerinin sistematik bir biçimde ayrılması şeklinde ifade edilen bütçe sınıflamasının, devlet işlemlerinin yapısına, ekonomik ve sosyal hayata etkisine ilişkin anlamlı bilgiler sağlayacak biçimde olmasını gerekli kılmıştır... Türk bütçe sisteminde 1951 yılına kadar idari sınıflandırma ile birlikte harcama kalemi sınıflandırması kullanılmıştır (MGB, 1991: 16).

Ekonomik sınıflandırmada klasik bütçede A/1, A/2, A/3 olarak ayrı cetvellerde gösterilen cari, yatırım ve transfer harcamaları; program bütçe sistemine uygun olarak (1), (2), (3) ödenek türü şeklinde programlara dağıtılmıştır. Bu ekonomik sınıflandırmaya göre bütçe harcamaları cari, yatırım ve transfer olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Cari harcamalar; her yıl tekrarlanan tüketimle ilgili harcamalardır. Kendi içinde personel giderleri ve diğer cari harcamalar olmak üzere ikiye ayrılır ve bütçede (1) ödenek türü ile gösterilir. Yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları gibi harcama kalemleri diğer cari harcamalar kapsamında yer almaktadır. Personel giderleri ile diğer cari harcamalar, cari harcamalar toplamını vermektedir. Yatırım harcamaları; ekonominin üretim gücünü arttıran faydası gelecek dönemlere de yansıyan harcamalardır. Bütçede (2) ödenek türü ile gösterilen bu harcamalar esas itibariyle etüt ve proje giderlerini yapı, tesis ve büyük onarım giderlerini, makine ve teçhizat alımlarını kapsamaktadır. Transfer harcamaları; cari ve yatırım harcaması niteliği taşımayan, devletin koruyuculuk, teşvik, iktisadi ve mali yardım amacıyla yaptığı harcamalardır. (3) ödenek türü ile ifade edilen bu harcamalar, kurumlara katılma payları ve sermaye teşkilleri, iktisadi transferler ve yardımlar, mali

transferler, sosyal transferler, borç ödemeleri ve kamulaştırma kalemlerini kapsamaktadır (MGB, 1991: 17).

Estmond (1965)'un klasik bütçeleme konusundaki eleştirileri dikkat çekicidir. *“Türkiye’de uzun bir süredir “klasik bütçe” sistemi muhtelif illeri karşılaştırmak ve bunları masraflar bakımından anlamlı olarak mukayese edebilmek amacı ile yapılacak maliyet analizine yarayacak herhangi bir bilgiyi ihtiva etmemektedir. Gerçekten bu tip bütçenin kullanılması ayrı bir planlama ve değerlendirmeyi adeta imkânsız kılmaktadır.”* Türkiye’nin bütçe sistemindeki birtakım bariz noksanlıklar şunlardır:

- ✓ Ders yılı, devletin mali yılından ayrı tarihlere isabet etmektedir. Bu bakımdan devlet muhasebesinde hesap kapatma işinde daima iki ayrı yıl birbirine tecavüz etmektedir.*
- ✓ Bütçede gerek illeri karşılaştırmaya gerekse maddeleri analize yarayacak şekilde iller ve diğer taksimat ayrı ayrı gösterilmemiştir.
- ✓ Türk bütçe ve devlet muhasebesi, Türkiye dışındakilerle mukayese için hiçbir anlam ifade etmemektedir.
- ✓ Bazı bütçe ve muhasebe maddeleri birçok başlık içinde kaldığından bunların tefriki mümkün değildir.

Bu araştırmada eğitime ayrılan kaynakların dağılımının ve yeterliliğinin yanında, Türkiye’de 1923-1950dönemi eğitim politikaları ve bu politikalar ekseninde eğitime ayrılan bütçeler araştırmanın asıl problemini oluşturmaktadır.

---

* Mali yılların başlangıç tarihleri, 1930-1945 yılları arasında 1 Haziran-31 Mayıs, 1946-1949 yılları arasında 1 Ocak- 31 Aralık, 1950-1981 yılları arasında 1 Mart- 28 Şubat, 1982 yılından sonra 1 Ocak- 31 Aralık olmak üzere dönemler mali yıl olarak uygulanmıştır. Estmond’un eleştirisi mali yılların başlangıç tarihleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

1.4. Amaç

Araştırmanın amacı, Cumhuriyet döneminde eğitime ayrılan bütçenin eğitim politikaları ekseninde nasıl şekillendiğinin ortaya konmasıdır. Bu araştırma ile geçmişteki eğitim politikalarının uygulanmasında mali durum dengelerinin nasıl düzenlendiği ortaya konmaya çalışılmaktadır. Yapılan bu araştırmanın, her dönem kendi içinde incelendiğinde eğitim finansmanını etkileyen durumların incelenmesi, gözden kaçmış olabilecek bazı kaynak ve belgeleri gün yüzüne çıkarması ve dönemin şartlarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi açısından bir dayanak oluşturması amaçlanmaktadır.

1.5. Önem

Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının iyi araştırılması ve anlatılması, Türkiye’de günümüz eğitim politikalarının şekillenmesinde temel oluşturmaktadır. Cumhuriyet dönemi Türkiye’si uzun ve zorlu bir savaş sürecinin ardından ekonomik, sosyal ve siyasal birçok engelle göğüs germeye çalışmıştır. Genç cumhuriyetin eğitimde gerçekleştirdiği atılımların finansmanının sağlanmasında zorlu savaş sürecinin yanında kararlı iyileştirmeler de görülmüştür. Cumhuriyet’in ilk yıllarından çok partili döneme kadar bütçelerin nasıl bir seyir izlediği merak konusu olmuştur. Mevcut Türk eğitim tarihi literatüründe, “eğitim bütçeleri” ve “eğitim finansmanı” konularında yeterli çalışma yapılmadığı görülmüştür. Araştırmanın ilgili yıllarda gerçekleşen eğitim politikalarının gelişiminde mali kaynakların dağılımını görmek bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın Türk Eğitim tarihinde yeni bir araştırma alanı açması ve elde edilen bulguların daha sonra bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

1.6. Problem Cümlesi

Cumhuriyet Dönemi MEB Bütçeleri, dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerinden nasıl etkilenmiştir?

1.7. Alt Problemler

1. Atatürk döneminde MEB bütçeleri nasıldır?
  - a) Kurtuluş Savaşı dönemi MEB bütçeleri dönemin siyasal, sosyal, ekonomik koşullarından nasıl etkilenmiştir?
  - b) 1923-1929 dönemi MEB bütçeleri dönemin siyasal, sosyal, ekonomik koşullarından nasıl etkilenmiştir?
  - c) 1930-1938 dönemi MEB bütçeleri dönemin siyasal, sosyal, ekonomik koşullarından nasıl etkilenmiştir?
2. İnönü döneminde MEB bütçeleri nasıldır?
  - a) 1938-1945 dönemi MEB bütçeleri dönemin siyasal, sosyal, ekonomik koşullarından nasıl etkilenmiştir?
  - b) 1945-1950 dönemi MEB bütçeleri dönemin siyasal, sosyal, ekonomik koşullarından nasıl etkilenmiştir?

1.8. Sayıltı

Resmi ve yayınlanmış kaynaklardan toplanan verilerin doğruluğu varsayılmıştır.

1.9. Sınırlılıklar

- 1) Araştırma, dönem olarak 1920–1950 yılları ile sınırlıdır.
- 2) Araştırma MEB’e ayrılan bütçe ile sınırlıdır.

1.10. Tanımlar

Bütçe Açığı: Giderlerinin gelirinden fazla olması durumudur.

Bütçe Dengesi: Bütçenin gelirleriyle giderleri arasındaki dengeyi gösterir

Bütçe Fazlası: Gelirlerin giderlerden fazla olması durumudur.

Denk Bütçe: Bütçenin gelirlerinin giderlerine eşit olması durumudur.

Devletçilik: Ekonomide devletin müdahalesini, mal ve hizmetleri doğrudan üretmesini amaçlayan, toplumsal görevlerin düzenleyicisi olarak devleti gören anlayış biçimidir.

Eğitim Ekonomisi: Eğitim sistemi ile ekonomik sistem arasındaki ilişkileri, bu amaçla bireyin eğitim maliyetinin nasıl olduğunu araştıran bir bilim dalıdır.

Finansman: Bir girişime işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken para ve krediyi sağlama işidir.

Konsolide Bütçe: Devletin bütün gelir ve giderlerini tek bir bütçe içinde toplanmasını amaçlayan, bütçenin birliği ilkesinin sağlanabilmesi amacıyla kamuya ait tüm birimlerin bütçelerinin bir araya getirilmesi ile elde edilen bütçedir.

Liberalizm: Devlet, toplum ve birey arasındaki bütün ilişkilerde bireyin hak ve özgürlüklerini ön plana çıkaran, ekonomide devletin müdahalesini her koşulda kısıtlayan siyasal ve ekonomik öğretilerdir.

1.11. Kısaltmalar

a.g.e.: adı geçen eser

a.g.m.: adı geçen makale

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MGB: Maliye ve Gümrük Bakanlığı

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

YİBO: Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

AB: Avrupa Birliği

DK: Devlet Kitapları

s.: sayfa

ss: sayfadan sayfaya

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

İ: İçtima

C: Celse

B: Birleşim

D: Devre

Md. : Madde

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde eğitim politikaları, milli eğitim bütçeleri ve eğitim tarihi ile ilgili bilgiler ele alınarak ilgili araştırmaları inceleme yoluna gidilmiştir. ‘Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri’ incelenirken dönemlerin ekonomi politikalarının açıkça ortaya konması gerekliliği göz önünde bulundurulmuştur.

Karakütük (2001)’ün “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Planlı Döneme Kadar Eğitimin Finansmanı: 1923-1960” başlıklı makalesi iki bölümde oluşturulmuş, 1923-1960 ve 1960-2000 yılları arasındaki dönemleri ayrı birer bölüm olarak yayımlanmıştır. Makalede bu sürecin tarihsel getirisinin ortaya konması açısından Cumhuriyet’in devraldığı eğitim finansmanı düzenine de yer verilmiştir. Çalışmada Cumhuriyet dönemini, uygulanan ekonomi ve eğitim politikaları açısından 1923-1932 dönemi liberal, 1932-1950 dönemi devletçi, 1950-1960 dönemi plânsız karma, 1961-1980 dönemi plânlı kalkınma ve 1980 sonrası da liberal ekonomi dönemi olarak ele alınmıştır. Eğitim harcamaları, eğitime ayrılan bütçe ve kaynaklar, eğitim finansmanını etkileyen durumlar ve sorunlar, Cumhuriyet’in eğitim hedefleri ve finansman dayanakları, MEB harcamaları ile Diyanet İşleri Başkanlığı harcamalarının karşılaştırılması, birim harcamaları, devletçe eğitime yapılan harcamaların öğretim düzeylerine göre dağılımı ve oranları, eğitimde sayısal veri ve gelişmelere yer verilmiştir. Makale eğitim finansmanını çok yönlü ele almış ciddi bir çalışma olmasının yanında konu ile alakalı çalışmalarda ilk başvurulacak kaynaklardan birisidir.

Güneş (1988)'in “Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri” adlı makalesinde Milli Mücadele dönemini hükümet programları, avans bütçeleri, dönemin devlet adamlarının tanıklığında çok yönlü ele almıştır. Makalede dikkat çeken dönemin bütçeleri ortaya konmaya çalışılırken, bütçedeki açıkların yalnızca içte değil dışta da birçok ülkede görüldüğünün tespiti. Bu açıkların kapatılmasında birkaç benzer yöntem kullanıldığı görülmektedir.

Koç (2007)'un “Eğitim Sisteminin Finansmanı” adlı makalesinde, eğitim, kişisel ve toplumsal özellik gösteren bir çeşit karma mal olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada eğitimde finansman kavramına, finansman boyutlarına, dünyada eğitim kademelerine göre eğitim finansmanına, Türkiye’de eğitim kademelerine göre eğitim finansmanına, eğitim sisteminde geçerli olan finansman kaynaklarına, MEB bütçelerine, eğitim sistemindeki finansal sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir. Makalede finansman kavramı genel olarak ele alınması ve küresel bazda irdelenmesi açısından dikkat çekici bir konumdadır.

Akın (2009)'ın “Türkiye’de Eğitim Bütçesi” isimli makalesinde, 1995-2007 dönemi MEB bütçeleri esas alınmıştır. Veriler elde edilirken MEB Bütçe Biriminin hazırladığı Bütçe Kesin Hesapları’ndan yararlanılmıştır. Makalede; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim bütçelerine ilişkin rakamlar ayrı ayrı ele alınarak yıllar arasındaki düşüş ve yükselişler üzerinde durulmuştur. Çalışma yakın geçmişte eğitim harcamalarının ortaya konması bakımından önemlidir. Ayrıca çeşitli ülkelerin GSMH’den eğitime ayırdıkları paylar ortaya konularak, eğitime gerekli kaynakları ayırmadan kalkınmanın sağlanamayacağı sonucuna varılmıştır.

Tuzcu (2004)'nın “Eğitimin Finansman Gerekleri ve Boyutları” adlı makalesinde, yaklaşık 60.000 okul, 18.000.000 öğrenci ve 700.000 öğretmeniyle Türkiye’de en büyük kamu girişimi olan eğitim sisteminin finansal boyutları incelenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’nin eğitimsel hedefleri, eğitimin sayısal boyutları ve bu boyutlar için ayrılan kaynağın yeterli olup olmadığı tartışılırken Türkiye ile AB ve

OECD ülkeleri arasında bu boyutlara ilişkin karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmada nüfus hareketleri, nüfusun eğitim durumu, nüfusun istihdam durumu, sekizinci beş yıllık kalkınma planı öğrenci hedefleri, ikili öğretim, taşınmalı eğitim, parasız yatılılık, öğrenci bursları, eğitim finansmanı konuları üzerinde durulmuş, konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Güvence (2008)'nin “Küreselleşen Dünya’da Kalkınma Sürecinde AB’deki ve Türkiye’deki Eğitim Finansmanının Karşılaştırılması” başlıklı yüksek lisans tezinde, Avrupa Birliği üye ülkelerinde ve Türkiye’de eğitim finansmanı konusu incelenmiştir. Avrupa Birliğine üye ülkelerin ve Türkiye’nin eğitim finansmanları ayrı ayrı ele alınmış ve eğitime kaynak sağlama şekilleri karşılaştırılmıştır. Söz konusu tez, eğitim finansmanı konusunda günümüz politikalarına ışık tutarken, AB ülkelerindeki eğitimin finansmanını da mercek altına almaktadır.

Çavdar (2003) “Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960” adlı eserinde, Türkiye’nin miras aldığı Osmanlı iktisadi düşüncesi, ekonomik ve toplumsal yapısına değinirken, tarihi süreç içinde İkinci Meşrutiyet, Milli Mücadele’nin ekonomik sorunları, Cumhuriyetin ilk yılları, ekonomik buhran, savaş ve kapitalizmle eklemlenme: 1940’lı yıllar, soğuk savaş ve ekonomide serbest piyasa rüzgarlarının estiği 1950’li yıllar başlıkları altında 1900-1960 yıllarını mercek altına almıştır. Çavdar’ın kendine has bakış açısıyla yorumladığı Türkiye ekonomisi, dönemin iktisadi geçmişinin açıklanması, mevcut şartlarının tespitinde önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Vural (2008)’ın “Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye” adlı makalesinde, Türkiye Cumhuriyeti’nde 1923-1938 döneminde uygulanan maliye politikaları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Liberal ekonomik düşünceye ve karma ekonomi yaklaşımına dayanan politikalar teker teker ele alınan araştırmada, maliye politikasının dayandığı ana ilkeler, bütçe politikası, bütçenin milli gelirdeki payı, denk bütçe, düzgün ödeme ilkesi, bütçe gelir ve giderlerinin dağılımı, vergi politikası, aşarın kaldırılmasının tarım sektörü üzerindeki etkisi, vergilendirmede

adalet, sanayinin teşviki politikası başlıkları altında 1923-1929 liberal iktisat politikaları dönemi ve 1929-1938 karma ekonomi dönemi olarak iki ana temelde ele alınmıştır.

İnandı (2005)'nın “Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sisteminde Eğitimin Yönetimi ve Finansmanı” isimli doktora tezinde Avrupa Birliği ülkeleri ile Türk eğitim sisteminin genel yapısına, bu ülkeler arasında eğitimin finansmanı ve dağılım oranlarına, okul müdürü ücretleri ve ücretleri etkileyen faktörlere, öğretmen ve öğretim elemanı ücretleri ve ücretleri etkileyen faktörlere, öğrencilere yapılan harcamalara ve harcamaların dağılım oranlarına, mesleki eğitime ayrılan kaynakların dağılımına yer verilmiştir. Çalışmada AB ülkelerinin aksine Türkiye’de eğitim örgütü ve yapısının merkezi olduğu, AB ülkeleri ve Türkiye’de ağırlığın kamuda olduğu, Türkiye’de öğretmen maaşlarının kişi başına düşen ortalama milli gelirin üzerinde olduğu sonuçları dikkat çekicidir. Çalışma AB ülkeleri ile Türkiye’nin eğitim yönetimi ve finansmanını karşılaştırarak sayısal verilerle incelemesi bakımından dikkat çekicidir.

Özcan (2009)’ın “Mesleki ve Teknik Orta Öğretimde Finansman, Harcamalar ve Maliyet” adlı doktora tezi, alanda hazırlanmış en kapsamlı çalışmalardan biridir. Araştırma, Türkiye’de Erkek Teknik Öğretim, Kız Teknik Öğretim, Ticaret ve Turizm Öğretimi, Din Öğretimi ve Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlükleri’nin 1960-2006 yılları arasında finansmanının kimlerce karşılandığı, yapılan harcamalar ile genel müdürlüklere ve okullara göre öğrenci birim maliyetini, okulda bütçe yönetiminde karşılaşılan sorunları, ailelerince öğrencilere yapılan yıllık eğitim harcamalarını ve öğrenimlerinin öğrencilere yararlarının neler olduğunu belirlemeyi amaç edinmiştir. Çalışma her ne kadar geniş kapsamlı bir araştırma olsa da, Cumhuriyetin ilk yıllarını konu edinmediği için bu dönemdeki bilgilerin analizi hala araştırılmayı bekleyen bir konudur.

Üge (2010)’nin “Türkiye Ekonomisi ve Bütçe Analizi (1923-1950)” başlıklı yüksek lisans tezinde, 1923-1950 yıllarını kapsayan Cumhuriyet döneminde yaşanan

ekonomik gelişmeler ve oluşan ekonomik koşullar çerçevesinde bütçe gelir ve giderlerinde meydana gelen değişimler üzerinde durulmuştur. Çalışmada Maliye Bakanlığı verileri yardımı ile yıllar itibariyle belirtilen bütçe gelir ve gider kalemleri inceleme olanağı bulmuştur. 1923-1950 yılları Türkiye ekonomisinin geçirdiği farklı safhaların incelendiği tezde, bütçe gelir ve gider kalemleri ile bütçe rakamlarının da buna paralel olarak çok değişken bir yapı gösterdiği sonucuna varılmıştır. Tez iktisat tarihi alanında yapılmış ve tek parti dönemi Türkiye’inde uygulama şansı bulmuş ekonomi politikalarına ve bütçelere iktisadi açıdan kapsamlı bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu yönüyle çalışma diğerlerinden ayrılmaktadır.

Keskin (2001)’in “Türkiye’de Eğitimin Kamu-Ekonomi Politikası” adlı yüksek lisans tezinde, Türkiye’de 1950-1999 yılları arasında uygulanan finansman politikalarıyla, eğitim kademelerine ayrılan kaynakların düzeyi analiz edilmiştir. Çalışmada eğitim ve devlet kavramlarına, aralarındaki ilişkiye, kamu ve mal hizmetlerine, eğitim hizmetleri ve özelliklerine yer verilmiş, eğitim finansmanı analiz edilerek finansman kaynak ve yöntemleri ile eğitim kademelerine dağılımı incelenmiştir. Çalışma sonucunda eğitim hizmetlerinin kamusal bir mal olarak algılandığı, dünyada büyük oranda devlet tarafından finanse edildiği ya da finansal yükün kamu ile özel kesim arasında paylaşıldığı sonucuna varılmıştır. Kamu yönetimi alanında yapılmış bu tezin, multi disiplinler bir yapı sergilemesi dolayısıyla birçok alandan birçok araştırmacıya katkı sağladığı düşünülebilir.

Taşdurmaz (2002)’in “Türkiye Ekonomisinde, Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinin İktisadi Yapısı” adlı yüksek lisans tezinde, 1923-1939 sürecinde yetersizlikler içinde alınan doğru kararlar, uygulamalar, sistemler ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur. Çalışmada, sonraki dönemlerde ekonomiye yapılan katkıların Atatürk dönemindeki kadar yoğun olmadığı dikkat çekici bir bulgudur. Halkın iktisadi istekleri, 1929 ekonomik buhranı karşısında alınan tedbirler, sanayi hareketleri, yerli burjuva oluşturma çabaları, bankacılık alanındaki köklü değişimler de tezin konusunu oluşturmuştur. Çalışmada Aşar Vergisi’nin kaldırılması, Lozan Antlaşması’nın iktisadi maddelerinin

uygulanması, Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun ve batının ekonomi düzenine ayak uydurulmasını sağlayacak kanunların çıkarılması dönemin en önemli iktisadi uygulamaları olarak görülmektedir.

Göze, Kaya ve Durgun (2009)’un “1923-1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları” isimli makalesinde, Atatürk’ün maliye politikaları ekseninde bütçe ve vergi politikaları incelenmiştir. Çalışma 1923-1938 dönemi bütçe uygulamalarını ve vergi uygulamalarını iki koldan ele almıştır. Bunu yaparken 1923-1929 ve 1930-1938 yılları iki ayrı dönem olarak analiz edilmekte ve dönemlerin mevcut koşulları Atatürk’ün maliye politikasının oluşumunda ne gibi etkiler bıraktığı ve politikaların sonucunda ortaya çıkan etkiler ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda 1923-1938 dönemini kapsayan 15 yıl içinde Atatürk’ün maliye politikaları doğrultusunda vergilerin adaletli toplanması için yasal düzenlemeler yapıldığı, devlet gelirlerinin halkın gelir artışına uygun şekilde arttırıldığı ve bu dönem boyunca bütçe açıklarından kaçınıldığı ortaya çıkmıştır.

Coşar (1995)’in “Cumhuriyet Döneminde Denk Bütçe Politikasına Geçiş” başlıklı makalesinde, Cumhuriyet öncesi mali alandaki gelişmelerin yanında, denk bütçe politikasına geçiş nedenlerine, 1924-1929 yılları arasında devletin yeniden yapılanması aşamasında denk bütçe politikasına, bütçe kanunlarına, denk bütçe-sağlam para politikasına, denk bütçenin yapılışından giderlerin denetlenmesine kadar birçok konuya temas etmiştir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında bozuk olan ekonominin rayına oturması ve bütçenin sağlam bir yapı oluşturması açısından önemli olan denk bütçe politikası çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Cumhuriyet dönemi bütçeleri incelenirken bütçe açıkları, denk bütçe politikaları çok iyi irdelenmelidir.

Eroğlu (2007)’nin “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları 1923-1938” adlı makalesinde, Cumhuriyetin kuruluşundan 1938’e kadar geçen sürede Türkiye’de uygulanan kalkınma stratejileri ve iktisat politikalarının hedef ve sonuçları ortaya konmaya çalışılmıştır. Makalede 1923-1929 dönemi dışı açık dönem olarak, 1930-1938

dönemi de devletçilik dönemi adı altında incelenerek gruplandırılmıştır. Sonuçta dönemler kendi aralarında karşılaştırılarak değerlendirilmiş, Osmanlı'dan kalan kültürel, sosyal, ekonomik miras, kurtuluş mücadelesi ve dış konjonktürdeki etkiler göz önünde bulundurularak anlamlandırılmıştır. Makale söz konusu dönemlerdeki iktisat politikası tercihlerinin nedenlerini ve mevcut koşulların iktisat politikaları üzerindeki etkilerinin neler olduğunu ortaya koyma açısından benzerlerinden ayrılmaktadır.

Demirtaş (2008)'ın "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler" adlı makalesinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitime dair görüşleri, O'nun zamanında eğitim alanında gerçekleşen inkılâp hareketleri ve bu inkılâplara dönem hükümetlerinin katkıları ele almıştır. İlk, orta ve yükseköğretimdeki niceliksel gelişmelere de yer verilen çalışmada, sayısal verilerin kullanılması inandırıcılık açısından önemlidir. Sonuç olarak Atatürk döneminde eğitimde gerçekleşen bu nitelik ve niceliksel gelişmelerin tesadüfi olmadığı; planlı, programlı ve emin adımlarla yürütülen çağdaş eğitim gelişmelerinin bir takım ilkelere bağlı olduğu kanısına varılmıştır.

Gümüşkaya (2010)'nın "Cumhuriyet Hükümetlerinin Türkiye'nin Savunmasına Yönelik Harcamaları" isimli doktora tezinde, Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın ihtiyaçlarının karşılanması ve geliştirilmesi için yapılan her türlü harcama ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde savunma harcamalarının gerçekçi bir biçimde ortaya konularak; savunma harcamaları ile gayrisafi milli hâsıla ve bütçe ilişkileri irdelenerek yapılan hatalar ve çözümleri ortaya konulmuştur. Çalışma bugüne kadar savunma harcamalarını ortaya koyan en kapsamlı ve en derinlikli çalışmadır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de savunma harcamalarının ve Türk insanına düşen savunma yükünün dünya ortalamasından fazla olduğu sonucuna ulaşılmış; ancak savunma harcamalarının fazlalığına karşılık henüz milli savunma sanayi oluşturulamaması dikkat çeken bir durum olarak görülmüştür.

Tezel (1986)'in “Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)” adlı kitabında; ilgili yıllarda gerçekleşen iktisadi olgu ve gelişmeler konu alınarak, bugün de üzerinde ciddiyle durulması ve sorgulanması gereken durumlar değerlendirmeye sunulmuştur. Bizans'tan başlayarak Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye iktisadi tarihinin 1950'ye kadar yorumlandığı bu kitapta toplumsal kuruluşların eklemleşme süreci de mercek altına alınmıştır. Kitapta ayrıca özellikle 1923-1950 yılları arasında Türkiye'nin içinde bulunmuş olduğu siyasi ortam, ekonomi politikaları, dış ticaret, yabancı sermaye ilişkileri, maliye politikaları, sektörler bazında ekonomik politikalar ve uygulamalarına yer verilmiştir.

Ülken (1981)'in “Atatürk ve İktisat, İktisadi Kalkınmada Etkinlik Sorunu ve Eklektik Model” adlı kitabında; Atatürk'ün iktisadi kişiliğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ancak diğerlerinden farklı olarak Atatürk dönemindeki uygulamaları olduğu gibi ele almak yerine, Atatürk'ün iktisadi düşüncesi ve iktisadi kalkınma modeli bir bütün içinde incelenmiştir. Ayrıca kitapta iktisadi sistemler üzerinde durulurken, dönemin iktisadi şartlarında ekonominin seyrine ve politikalara nasıl yön verildiği ve ekonomiye etki eden unsurlar bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Tekin (2010)'in “Atatürk Sonrası Tek Partili Dönemde (1938-1945) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ekonomi Politikaları” isimli yüksek lisans tezinde, Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomide uygulanan millileştirme politikalarını ve bu politikaların etki ve sonuçlarını analiz etmek amaçlanmıştır. 1789 Fransız Devrimi sonrası ulus devlet fikrinin tırmanması ve özellikle II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nde yönetimde söz sahibi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerini ele alan çalışmada geçmişten gelen bu etkilerin Cumhuriyet dönemindeki yansımalarına vurgu yapılmıştır. Çalışma sonucunda tek parti döneminde ulus devlet olma amacını gerçekleştirmek üzere ekonomi alanında önemli bir Türkleştirme süreci yaşandığı, bu çerçevede gayrimüslim azınlıkların sermaye birikimi, iş alanları ve mal varlıklarını önemli ölçüde Müslüman Türk unsura aktaracak politikalar uygulandığı ve özellikle II.

Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda bu politikanın ivme kazandığı uygulama olarak varlık vergisinin görülebileceği ortaya konmuştur.

Gök (2011)'ün “Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları” başlıklı yüksek lisans tezinde, Atatürk ve İnönü dönemlerinde kültürel anlamda meydana gelen değişim hareketlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyması amaçlamıştır. Üç bölümden oluşan tezde birinci bölümde Atatürk döneminde Türk Dil Kurumu'nun ve Türk Tarih Kurumu'nun faaliyetleri, Türk tarih tezinin belirlenmesi, sanat alanında klasik sanatların yanında modern sanat öğelerinin Türkiye'ye girişi, milli eğitim kapsamında meydana gelen faaliyetler, Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin eğitimdeki yeri ve önemine vurgu yapılmıştır. İkinci bölümde İnönü dönemi kültür politikaları değerlendirilmiştir. Atatürk dönemi kültür politikalarının bazı yönetsel değişikliklerle uygulandığı vurgulanmış, Atatürk dönemi milli kültür anlayışı yerine, hümanist anlayışın daha ön plana çıkmasına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Köy Enstitüleri ve Halkevleri'ndeki eğitimin, hümanist kültür çerçevesinde verilmeye başlanması ve bunun edebiyat, sanat, dil ve tarih anlayışına yansımaları gözden geçirilmiştir. Üçüncü bölümde Atatürk ve İnönü döneminde uygulanan kültür politikalarının karşılaştırılmalar yapılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bozkurt (2007)'un “Cumhuriyet Halk Partisi'nin Eğitim Politikaları (1923-1950)” adlı doktora tezinde, Türk devriminin felsefesine uygun bir şekilde, çağdaş bir ulus-devlet oluşumunda CHP, yeniliklere yön veren itici bir güç olarak görmüştür. Bu nedenle, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen yeniliklerin belirlenmesi ve uygulanmasında CHP'nin politikaları önemlidir. Çalışmada özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak, partinin oluşum süreci ve sonrasında gerçekleştirilen eğitim hareketleri, siyasal gelişmeler ekseninde değerlendirilmiştir. Dönemin eğitim politikalarının analizinde, parti programları ve kurultay kararlarından yararlanılmıştır.

Yördem (2009)'in “Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına İlişkin Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (1923-2000)” isimli yüksek lisans tezinde, 1923-2000 yılları

arası yatılı ilköğretim bölge okullarına ilişkin eğitim politikaları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Çalışmada yatılı ilköğretim bölge okullarının kuruluş amaçları, önem ve hedefleri açıklanmış, tarihsel gelişimleri ve faaliyetleri incelenmiş; Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında bu okullara ilişkin politikalar ve uygulamalar yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sadece Cumhuriyet dönemi YİBO'ları ekseninde ilerlediği ve tek bir kurum baz alınarak eğitim politikaları değerlendirildiği için farklı bir bakış açısına sahiptir.

Özel (2008)'in "Demokratikleşme Sürecinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine Sosyolojik Bir Bakış" başlıklı yüksek lisans tezinde, Osmanlı'dan günümüze demokratikleşme süreci ve bu süreç içindeki gelişmelere yer verilmiştir. Çalışmada demokrasi kavramı, demokrasi ve toplumsal yapı, Atatürk ve demokrasi, cumhuriyet ve demokrasi ilişkisi, tek parti dönemi demokrasi hareketleri konuları işlenmiştir. Çalışma tek parti dönemini içine almakla birlikte, Cumhuriyet dönemi Türk halkını toplumsal açıdan incelemesi yönünden benzer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ayrıca çalışma Türkiye demokrasisinin geri kalmasının nedenleri konu başlığıyla dikkat çekicidir.

Peker (2005)'in "İsmet İnönü'nün Başbakanlık Dönemi (1931-1937)" adlı yüksek lisans tezine göre, genel olarak İnönü'nün başbakanlık ettiği dönem Atatürk dönemi olarak nitelendirildiğinden, Başbakan İnönü'nün çalışmaları ve icraatlarının ülke içinde ve dışındaki etkileri yeterince ortaya konulamamıştır. Çalışmada 1930'lu yıllarda dış politikada yaşanan gelişmeler, ekonomi alanında yapılan çalışmalar ve Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında meydana gelen tartışmalar incelenmiştir. Çalışma konu aldığı 1931-1937 döneminde, merkezine diğer çalışmalardan farklı olarak Atatürk'ü değil de İnönü'yü koyması dolayısıyla dikkat çekicidir.

Dağcı (2008)'nin "Maarif Vekâleti'nin Kuruluşu ve Çağdaşlaşma Çabaları (1920-1938)" isimli yüksek lisans tezinde, Kurtuluş Savaşı yılları eğitim faaliyetleri, çağdaş eğitimin kurulma aşaması, çağdaş eğitimin geliştirilmesi, maarif teşkilatının kuruluşu, merkez ve taşra örgütüne yer verilmiştir. Çalışmada her öğretim düzeyinde

karşılaşılan sorunlar tek tek incelenmiş, öğretmen yetiştirme ve öğretmen maaşları sorunu titizlikle ele alınmıştır. Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiyeler üzerinde durulan çalışmada halk eğitimi, karma eğitim ve bu dönemde uygulama alanı bulan eğitim faaliyetleri değerlendirilmiştir. Çalışmada dikkat çeken, alanda çalışmaya pek rastlanmayan “Maarif Vekâleti” konusunda çok yönlü çalışılmış olmasıdır.

Binbaşıoğlu (2009)’nın “Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi” adlı eserinde Türk eğitim tarihini ortaçağdan başlayarak, her dönemi genel bir özetlemeden sonra çeşitli dönemlerde eğitim olay ve olgularını yaratan, uygulayan ve geliştiren yönetici ve eğitimcilerinin her birini ayrı ayrı, eser ve yaptıkları ile birlikte incelemektedir. Eğitim tarihi dersini pedagojik açıdan da ele alan eserin kapsamlı bilgiler sunması açısından alana büyük katkı sağladığı düşünülmektedir.

Aslaner (2008)’in “Milli Eğitim Şuraları ve Eğitim Politikaları (1939-1946)” başlıklıyüksek lisans tezinde, Atatürk dönemi eğitim-kültür faaliyetlerinin yanında, 1939-1945 yılları arasında düzenlenen Milli Eğitim Şuralarına ve 1939-1946 dönemi hükümetlerinin eğitim politikalarına yer verilmiştir. 1939-1946 tarihlerinde Refik Saydam hükümetleri ile Şükrü Saraçoğlu hükümetlerinin milli eğitim politikalarının karşılaştırıldığı ve değerlendirildiği çalışmada Milli Eğitim Şuralarının toplanması ve bu hükümetlerin eğitim politikaları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Milli eğitimin planlanması, program, müfredat ve periyodik hedeflerin belirlendiği siyasi otoritenin dışında eğitimcilerin katıldığı, fikir ve düşüncelerinin ifade edildiği MEB’in danışma organı olan Milli Eğitim Şuralarının incelendiği bu çalışmada şuraların etkililiği bakanlığın gayretleri ve hükümetlerin konuya ilgisi sonucunda değiştiği sonucuna varılmıştır.

Uyar (1998)’in “Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi” adlı eserinde tek parti dönemi dünyada ve Türkiye’de oluşan mevcut durumu, siyasal arka planı ve 1923-1950 yıllarını içine alan dönemi incelemiştir. Dönem incelenirken tek parti dönemi ve 1945-1950 yıllarını kapsayan çok partili hayata geçiş sürecinde muhalefet olgusu,

CHP'nin parti içi demokrasisi ve özellikle CHP içindeki çekişmelere, hizipleşmelere ve parti içi muhalefete yer verilmiştir. Eser, tek parti dönemini, siyasi koşullarını, Türkiye'de ve dünyada oluşmuş mevcut durumu ve CHP'nin iç dinamizmini ortaya koymasından önemli bir kaynak kitap olma özelliği taşımaktadır.

Carpenter Kılınç (2007)'in "The National Education Board Conferences and Political Transition: 1939-1960" başlıklı yüksek lisans tezinde, 1940 ve 1950'li yıllarda, özellikle tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş dönemindeki milli eğitim sisteminin devamlılık ve değişikliğini incelemek amacıyla bu yıllar arasındaki Milli Eğitim Şuralarının raporları incelenmiştir. Çalışmada şuraların rolü, görevi ve algısının nasıl evrim geçirdiği detaylarını analiz etmek amaçlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1960 yılında gerçekleşen askeri darbeye kadar genel eğitim gelişmelerinin kapsamını oluşturmaya ve milliyetçiliğin eğitim sisteminin üzerindeki baskısına yer verilmiştir. Çalışmada oluşturulan şuraların MEB'in eğitimdeki din, meslek okulları, köy enstitüleri ve eğitimdeki demokrasi kavramı konuları hakkında verilen önerileri ne kadar dikkate aldığı da kısaca analiz edilmiştir. Tezin yazım dilinin İngilizce olması dolayısıyla bu anlamda boşluğu doldurmaya aday olduğu ve yabancı araştırmacıların konu hakkında zahmetsiz bilgi edinmeleri bakımından benzerlerinden ayrıldığı görülmektedir.

Tosun (2010)'un "Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim Politikaları" adlı yüksek lisans tezinde, Türkiye'de dönemsel olarak değişen ve uygulanan mesleki ve teknik eğitim politikalarını incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada eğitim, mesleki ve teknik eğitim kavramlarına açıklık getirilmiş ve bu kavramların siyaset, yönetim ve ekonomi ile olan ilişkisi ortaya konulmuştur. Mesleki ve teknik eğitim için yapılan yasal düzenlemeler, mesleki ve teknik eğitime yön veren kalkınma planları, hükümet programları ve Milli Eğitim Şuraları belgeleri değerlendirilmiştir. Mesleki ve teknik eğitim hizmeti veren kamu kurumları hakkında bilgi verilmiş, eğitim süreci içindeki öğrencilerin temel eğitim sonrası mesleki ve teknik eğitime geçiş yapmaları, buradan mezun olan öğrencilerin yükseköğretim programlarına

yerleştirilmesi konuları ele alınmıştır. Çalışmaya konu olan mesleki teknik eğitimin Tanzimat'tan günümüze kadar incelenmesiyle uzun bir zaman diliminde çalışılması ve Avrupa Birliğine giriş sürecine kadar geçen dönemde, iktidara gelen her siyasi oluşumun Türk mesleki ve teknik eğitim politikalarına kendi görüşü doğrultusunda yön verdiği bulgusu dikkat çekicidir.

Türkiye'de 'eğitim bütçesi' ve 'eğitim finansmanı' konusu sadece ekonomi ve maliye ile ilgilenen kesimin değil tarihçilerin de merak ettiği önemli bir konudur. Bu nedenle konuyla ilgili yayın ve araştırmalar farklı bilim dallarında, değişik bakış açılarıyla çalışılmıştır. Araştırmalar kimi zaman küçük bir dönemsel kesiti ele almakta, kimi zamansa bütünsel bir yaklaşımla uzun bir süreç araştırmanın konusu olmaktadır. Çalışmalarda iktisatçılar dönemleri belirlerken özellikle içte ve dışta gerçekleşen önemli ekonomik gelişmeleri temele alırken, tarihçiler konuyla ilgili siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan dikkat çeken önemli gelişmeleri temel almaktadır. Araştırmalarda Türkiye'de eğitim finansmanı konusu derinlemesine incelendiği gibi, diğer ülkelerin eğitim finansmanlarıyla karşılaştırmalara da yer verildiği görülmüştür. Ancak konuyla ilgili araştırmaların yeterli düzeyde olmadığı ortadadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve nasıl toplandığı ile veri çözümleme teknikleri üzerinde durulmuştur.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, geçmişte gerçekleşen olay ve olguları açıklama ve anlamlandırmaya yönelik olduğundan tarihsel yöntemle literatür tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma modeli olarak betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, var olan bir durumu, olduğu gibi ve değiştirmeden yansıtmayı esas alan bir modeldir. Tarihle ilgili araştırma çalışmaları; yeni kaynaklar bulmayı veya eski kaynakları yeni metotlarla birleştirmeyi amaçlar. Bu araştırmada büyük oranda literatür taraması kullanılmıştır (Karasar, 2004).

Bu araştırmanın evreni 1923-1950 yılları arasında TBMM’de görüşülen devlet bütçeleridir. Araştırma sonuçları incelenen yıllardaki bütçeler için geçerlidir. Bu araştırmada veri oluşturma amacı ile incelenen TBMM tutanakları ve bunlara ait bilgiler şu şekildedir: Araştırma 1923–1950 yılları arasında MEB’e tahsis edilen bütçeyi içermektedir. 1920–1923 yıllarını içine alan 1. dönemde toplamda 4 yasama yılı bulunmaktadır. 1923–1927 yıllarını içine alan 2. dönemde 5 yasama yılı, 1927–1931 yıllarını içine alan 3. dönemde 4 yasama yılı, 1931–1935 yıllarını içine alan 4. dönemde 5 yasama yılı, 1935–1939 yıllarını içine alan 5. dönemde 5 yasama yılı, 1939–1943 yıllarını içine alan 6. dönemde yine 5 yasama yılı, 1943–1946 yıllarını

içine alan 7. dönemde 4 yasama yılı ve 1946–1950 yılları arasındaki 8. dönemde 5 yasama yılı bulunmaktadır. Tutanaklar, bu yasama yıllarında bir araya gelen birleşim günlerinde gün gün nizami olarak tutulmuştur.

TBMM resmi sitesinde Cumhuriyet tarihi boyunca tutulan zabıtlar TBMM, TBMM Birleşik Toplantı, Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisi, Kapalı Oturum (Gizli Celse), Milli Güvenlik Konseyi-Danışma Meclisi, Kurucu Meclis-Milli Birlik Komitesi adlı bölümlerle tasnif edilerek erişime açılmıştır.

Literatür taraması, İzmir İl Halk Kütüphanesi ve İzmir Ahmet Piriştina Kent Müzesi ve Arşivi'ndeki konuyla ilgili materyalin incelenmesi ile başlamıştır. Ardından DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsünden gerekli izinler alındıktan sonra Cumhuriyet döneminde tutulan tutanakları ve ilgili kaynakları incelemek amacıyla Ankara TBMM Kütüphanesi, Arşivi ve Deposuna girilmiştir. Bunun yanında sırasıyla Ankara Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı Kütüphanesi ve Arşivine girilmiştir. Her türlü süreli ve süresiz yayının bulunabileceği Ankara Milli Kütüphane'de de konuyla ilgili literatür taramasına gidilmiştir. Araştırmaya istatistik veri sağlanması amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu da ziyaret edilmiştir. İnternet ağının sağladığı erişim kolaylığı nedeniyle TBMM tutanaklarına erişimde bu yol çokça tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen kaynaklar şöyledir:

1. TBMM tutanakları
2. Milli Eğitim Şuraları
3. Dönemin eğitim politikasını yansıtacak her türlü süreli, süresiz yayın
4. Konuyla ilgili yapılmış akademik çalışmalar (Tez, Makale, Kitap vb.)
5. Siyasilerin konuşma ve söylevleri
6. İstatistik raporları
7. Eğitim bütçeleri ile ilgili görüşmeler

İncelenen veriler araştırmanın amacına hizmet edecek sayıda seçilerek, araştırmanın alt problemlerini açıklayabilecek özelliktedir.

Araştırmaya konu olan MEB bütçeleri ilköğretime ayrılan bütçeyi içermemektedir. 1948 yılına kadar ilköğretim finansmanı ve öğretmen maaşları il özel idareleri bütçesinden karşılanmıştır. Bunun yanında MEB'in il özel idarelerine belli miktarda kaynak ayırdığı da unutulmamalıdır. Yükseköğretim masraflarının karşılanmasında da genel bütçeden yararlanmak söz konusu olmamıştır. Özel bütçeli kurum ve kuruluşlardan olan yükseköğretim kurumlarının ihtiyaçlarının karşılanmasında katma bütçeden yararlanılmıştır. Çalışmada yükseköğretime ayrılan katma bütçe payına yer verilmiştir.

BÖLÜM IV

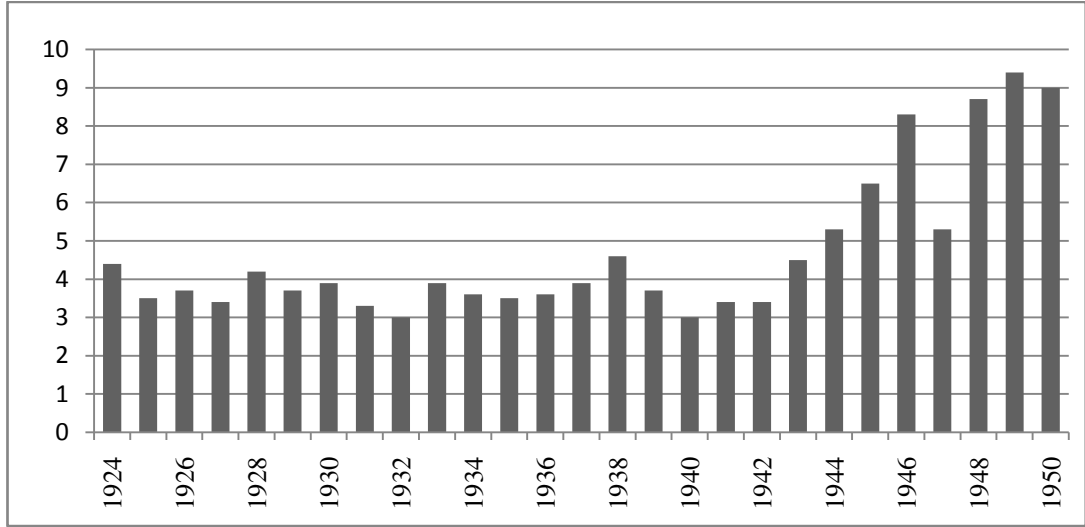
BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde konu ile ilgili bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Cumhuriyet dönemi MEB bütçeleri ile ilgili veriler çözümlenmiş, her alt probleme yönelik elde edilen bulgular ortaya konarak, bulgulara dayalı yorumlar yapılmıştır.

Kamu harcamalarının mutlak miktarı ve bileşimi, milli gelirin bir payı olarak zaman içinde değişikliğe uğramaktadır. Bu gelişmenin ekonomik yapıya bağlı ve artış yönünde olduğu görüşünü ilk kez 1880 yılında Alman iktisatçı Adolf Wagner ortaya atmıştır. Wagner bu artışın rastlantı sonucunda olmadığını ve bir sosyal yasa kapsamında olduğunu ileri sürmüştür. O'na göre kamu faaliyetlerinin artışı kamu harcamalarını da arttırmaktadır (Akman, 2011: 78).

Bir ülkenin eğitime ayırdığı kaynak o ülkenin geleceğine yaptığı yatırımdır. Türkiye'de eğitim büyük oranda kamu sektörü ile finanse edilmektedir. Her öğretim kademesinde özel öğretim kurumları bulunmakla birlikte, eğitimin finansmanında kamu finansmanı büyük bir paya sahiptir. İlgili yıllarda eğitime bütçeden ayrılan pay sayısal olarak artmakla birlikte eğitimin milli gelir içindeki payı fazla değişiklik göstermemiştir. MEB bütçeleri ile ilgili veriler grafik 4.1'de verilmiştir.

Grafik 4.1 Türkiye’de 1924-1950 Dönemi MEB Bütçelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Grafik 4.1’deki sayısal veriler incelendiğinde 1924 ile 1950 yılları arasında MEB bütçesinin toplam bütçeye oranı %3 (1932, 1940) ile %9,4 (1949) arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 1932 ve 1940 yıllarında %3’lük bir oranla eğitime bütçeden en düşük pay ayrılmıştır. 1949 yılı %9,4 ile bütçeden eğitime en yüksek pay ayrılan yıl olmuştur. Eğitime bütçeden ayrılan payda 1940’lı yıllara kadar küçük artışlar ve azalmalar izlenirken 1940’lı yıllarda daha büyük pay ayrıldığı görülmektedir. Atatürk dönemi olarak kabul edilen 1920-1938 yılları arasında eğitim bütçesinin genel bütçeye oranı ortalaması %3,7’dir. İsmet İnönü dönemini içine alan 1938-1950 yılları arasında ise eğitim bütçesinin genel bütçeye oranı ortalaması da %5,8 olarak görülmektedir. Atatürk döneminde eğitim bütçesine ayrılan pay yıllar içinde durağan bir çizgi izlerken İnönü döneminde MEB bütçelerine ayrılan pay giderek büyümüştür.

Grafik 4.1’deki veriler incelendiğinde yıllar içinde farklılıklar gösterse de, eğitime ayrılan kamusal kaynakların dönemin siyasi, ekonomik ve demografik koşullarından etkilendiği görülmektedir. 1935-1950 yıllarında okuma yazma bilen yetişkin nüfusun oranı %18,7 ile 31,8 arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir.* Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren ülkenin gelişimi ve çağdaş

* Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Ancak yetişkin nüfusun okuma-yazma oranları ilk kez 1935 yılı istatistiklerinde verilmiştir.

standartlara ulaşılması ereği sık sık dile getirilmiş ve bunun yolunun da eğitimden geçtiği özellikle vurgulanmıştır. Bununla birlikte MEB'e bütçeden ayrılan pay göz önüne alındığında kaynakların yetersiz kaldığı düşünülebilir.

Laik devletin kurulması, öğretimde çağdaş bilimlere önem verilmesi, din esasına dayalı hukuk yerine İsviçre ve İtalya'dan medeni kanun ve ceza hukukunun alınması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, Kılık Kıyafet Kanunu, Latin harflerinin kabulü, Batı örneklerine uygun eğitim, kültür ve sanat kurumlarının kurulması kısaca dini temele ve kişi egemenliğine dayalı kapalı bir düzenden, demokrasi rejiminin en ileri örneğini kısa zamanda veren, köklü bir değişiklikle çağdaş bir toplum yaratmak, Atatürk devriminin Türk tarihine mührü olmuştur (Gürsoy, 1991: 2).

Tek parti dönemine kültürel açıdan bakıldığında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında okuma-yazma oranı %5-10 civarındadır; bu oran, köylerde %1'e düşmektedir. 1930'ların başında, 40.000 civarındaki köyden sadece 5000 kadarında okul ve öğretmen vardı; 1940'ların başında ise, köylerdeki çocukların %80'i okuldan yoksundu. Eğitim ve kültür alt yapısının son derece düşük olduğu bir toplumda demokrasinin yaşaması mümkün değildir. 1930'ların Türkiye'sine bakıldığında, iller arasında okuma-yazma oranında büyük farkların olduğu görülür. Bu oran İstanbul'da %53,7, Ankara'da %20,2, Amasya'da %14,8, Antalya'da %13,2, Afyon'da %13,1 ve Ağrı'da %4,5'tir. Demokrasiyle eğitim kültür arasında bir bağ olduğu düşünülecek olursa, 1930'ların Avrupa'sına bakmak bir fikir verecektir. Okuma-yazma oranı, Fransa'da %94, Belçika'da %86'dır. Diktatörlükle yönetilen Romanya'da bu oran %57 iken Portekiz'de %34'tür. Türkiye'de ise, %16,3'tür (Uyar, 1998: 373-374). Tablo 4.1'de hususi idarelerin muhtelif yıllarda maarif işleri için ayırdıkları para gösterilmiştir.

Tablo 4.1: Hususi İdarelerin Muhtelif Yıllarda Maarif İşleri İçin Ayırdıkları Para *

Yıllar	Adi ve Fevkalade Bütçe Yekünü	Lira
1933	Adi	12.296.777
	Fevkalade	757.768
	Yekün	13.054.545
1934	Adi	11.914.465
	Fevkalade	749.110
	Yekün	12.663.757
1935	Adi	11.458.474
	Fevkalade	545.560
	Yekün	12.004.034
1936	Adi	11.911.483
	Fevkalade	392.120
	Yekün	12.303.603
1937	Adi	12.375.293
	Fevkalade	693.265
	Yekün	12.068.558
1938	Adi	13.107.961
	Fevkalade	967.609
	Yekün	14.075.570
1939	Adi	14.220.915
	Fevkalade	1.108.159
	Yekün	15.329.074
1940	Adi	13.513.427
	Fevkalade	1.257.639
	Yekün	14.771.766
1941	Adi	15.152.723
	Fevkalade	383.075
	Yekün	15.535.698
1942	Adi	18.557.361
	Fevkalade	483.192
	Yekün	19.040.553

1948 yılına kadar, MEB bütçesinden ayrı olarak, il özel idareleri ilköğretimin finansmanını ve ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını karşılamakla görevlendirilmiştir. 1933-1942 yılları arasında il özel idarelerinden maarife ayrılan kaynaklar adi ve

* İlköğretimin finansmanı ve ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını karşılamak 1948 yılına kadar il özel idarelerine aittir. İl özel idarelerinin ancak 1933-1942 yılları arasında maarife ayırdığı paraya ulaşılmıştır.

fevkalade bütçe olarak ayrılmıştır. Adi bütçe 1935 yılında 11.458.474 ile en düşük, 1942 yılında ise 18.557.361 ile en yüksektir. Fevkalade bütçe ise bu yıllar boyunca ilgili yılın olağanüstü koşullarından etkilenmiş ve buna göre değişkenlik göstermiştir. 1938 yılına kadar il özel idarelerinin ilköğretim için ayırdığı para, genel bütçeden katma bütçe içindeki yüksek öğretim kurumları hariç, diğer eğitim kademeleri için ayrılan MEB bütçesinden fazla olmuştur. Buradan bu yıllarda meclis konuşmalarında ciddiyetle üzerinde durulan ilköğretim konusuna maddi olarak da büyük önem verildiği çıkarılabilir. Ayrıca henüz oluşum aşamasındaki Cumhuriyet eğitiminin, olanaklarının düzenlenmesinde, yeni okulların yapımı ve okul inşasında bu kaynaklardan yararlanıldığı düşünülebilir.

1923-1950 yıllarına ait bütçe başlangıç ödenekleri tablo 4.2’de gösterilmiştir. Tabloda genel bütçe ve katma bütçe toplamından hazine yardımının çıkartılması ile elde edilen konsolide bütçe verilerine de yer verilmiştir.

Tablo 4.2: Bütçe Başlangıç Ödenekleri (1923-1950)

Yıllar	Genel Bütçe	Katma Bütçe	Hazine Yardımı	Konsolide Bütçe
1923*	105,926,911			105,926,911
1924	140,433,370	27,069,940	11,980,000	155,523,310
1925	183,932,767	28,148,015	14,890,205	197,190,577
1926	190,103,544	25,118,375	11,000,000	204,221,919
1927	194,454,619	49,145,078	30,040,000	213,559,697
1928	207,169,388	73,301,482	30,467,000	250,003,870
1929	220,408,481	65,232,707	29,678,400	255,962,788
1930	222,646,523	64,233,736	29,823,000	257,057,259
1931	186,582,005	34,280,285	1,519,345	219,342,945
1932	169,146,747	32,220,274	1,228,580	200,138,441
1933	170,474,794	33,151,204	667,362	202,958,636
1934	184,075,636	38,859,466	1,636,362	221,298,740
1935	195,011,053	45,198,209	1,866,294	238,342,968
1936	212,755,580	41,180,238	946,875	252,988,943
1937	231,017,776	58,430,312	2,331,096	287,116,992
1938	249,954,020	63,414,359	3,536,096	309,832,283
1939	261,064,192	83,414,103	3,038,096	341,440,199
1940	268,476,321	87,233,921	2,301,800	353,408,442
1941	309,740,396	98,507,132	3,196,800	405,050,728
1942	394,326,938	137,636,617	4,446,800	527,516,755
1943	486,717,349	182,965,034	5,809,800	663,872,583
1944	952,434,417	232,777,979	4,695,934	1,180,516,462
1945	603,404,824	155,868,980	3,930,128	755,343,676
1946	990,572,884	268,198,187	6,769,400	1,252,001,671
1947	1,136,215,530	380,115,584	27,522,869	1,488,808,245
1948	1,243,551,197	466,066,030	36,581,369	1,673,035,858
1949	1,371,875,627	436,864,988	39,511,972	1,769,228,643
1950	1,487,208,563	494,864,868	80,165,074	1,901,908,357

Kaynak: MGB, Bütçe Başlangıç Ödenekleri ve Gelir Tahminleri (1930-1991), Ankara: 1991.

Tablo 4.2'ye bakıldığında 1923-1950 yılları arasında bütçenin başlangıç ödenekleri görülmektedir. Başlangıç ödeneklerinde genel olarak belli dönemlerde sürekli artış ve sürekli azalmalar görülmektedir. 1930 yılına kadar genel bütçede süregelen artışlar, 1930'lu yılların başlarından itibaren azalmaya başlamış, bütçede beş yıllık bir gerileme meydana geldikten sonra yeniden eski miktarına dönmüştür. Bütçede meydana gelen bu beş yıllık çöküş, 1929 yılında meydana gelen ve küresel manada etkileri görülen dünya ekonomik krizinin etkileri olarak nitelendirilebilir. Tabloda dikkat çeken bir diğer azalma 1945 yılıdır ancak bu azalma, ilgili yılda

* 1923 yılı katma bütçelere ve hazine yardımına ait ödenekler bulunamamıştır.

bütçenin yedi aylık hazırlanmasından kaynaklanmıştır. Katma bütçe içinde yer alan kurum ve kuruluşlara ayrılan miktarlarda bazı yıllarda artışlar görülürken bazı yıllarda azalmalar görülmüştür. Katma bütçeli idarelere 1947 yılında Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesinin girmesiyle kuruluşların sayısı artmış ve katma bütçeye 1947 yılında ciddi miktarda pay ayrılmıştır. Bunun yanında 1931 yılında şehir ve köy yatımektepleri katma bütçeli idareler arasından çıkarılmış, Tuz İnhisarı Umum Müdürlüğü, Tütün İnhisarı İdaresi, dahil edilmiştir. İlgili yılda katma bütçeye ayrılan miktarda ciddi bir azalma olduğu göze çarpmaktadır. Hazine yardımları da olağanüstü durumlar ve ön görülemeyen bazı hallerde yıllar itibariyle değişkenlik göstermiştir. Genel itibariyle, genel bütçede artış olan yıllarda, MEB bütçesinde de artış olduğu görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tam bir konsolidebütçe uygulaması bulunmamakta idi. Bu nedenle bu yıllarda bütçeler hazırlanırken genel bütçe gelir ve gider dengesi esas alınmıştır. Katma bütçeleri de genel bütçe ile bir arada mütalaa ederek konsolide bütçe rakamlarına ulaşmaya çalıştığımızda bazı yıllarda konsolide bütçenin fazla vereceği öngörülüyor görünmesi bu nedenledir. Yine 1950'ye kadar olan yıllarda genel bütçeden katma bütçeli idarelere yapılması öngörülen hazine yardımları sadece Maliye Bakanlığı bütçesinde değil, değişik adlarla ilgili diğer bakanlıklar gider bütçelerinde de yer almıştır (MGBa, 1992: 7).

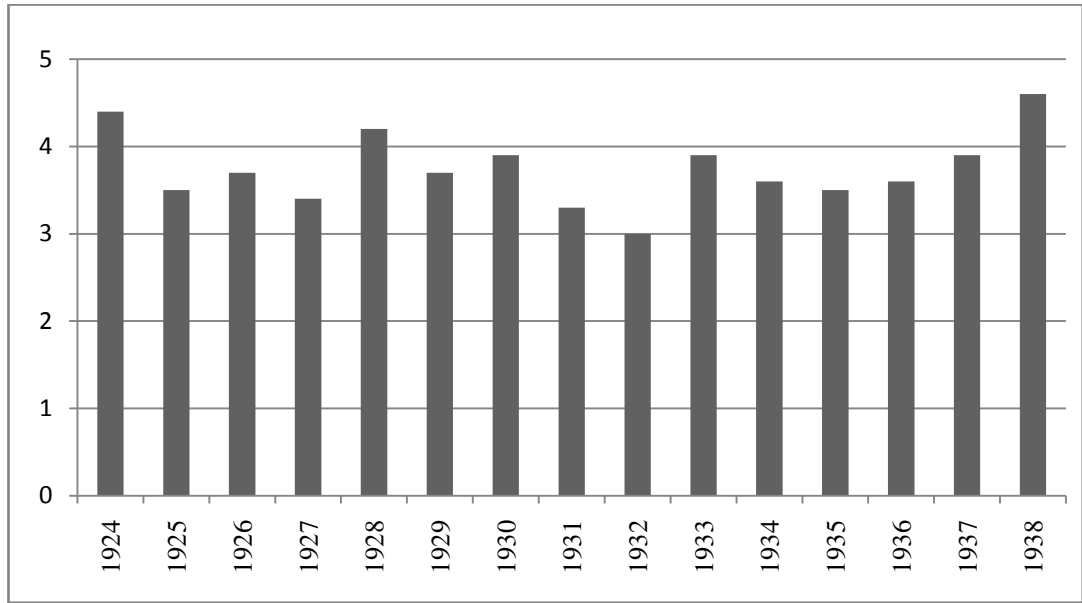
Akyüz (2007)'e göre 1924 Anayasası ile Türk vatandaşları için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu tekrarlanan ilköğretimin (md. 87) 1931'den itibaren ancak Türk okullarında yapılabileceği hükmü getirilmiştir. 1926 yılında her düzeydeki öğretimden her türlü ücret alınması kaldırılmış, fakat 1948'e kadar ilköğretim giderleri ve ilkokul öğretmenlerinin maaşları il özel idareleri bütçelerinden karşılanmıştır. Bu idareler, cılız bütçeleriyle bu çok önemli kamu hizmetinin giderlerini gereği gibi karşılamaktan uzaktırlar. Böylece okullar araç, gereksiz, öğretmenler de sık sık aylarca maaşsız kalmıştır. Bu yüzden ilkokul öğretmenliği ekonomik bakımdan güven vermeyen bir meslek olarak görülmüş, meslekten ayrılmalara ve sızlanmalara yıllarca en önemli öğretmen sorunları olmuştur. Bu durum ilköğretimin, tüm çabalara rağmen istenilen gelişmeyi gösterememesinin

ana nedenlerindendir. Ancak 1948’de ilköğretim giderleri ve ilkokul öğretmenlerinin maaşları genel devlet bütçesi içine alınmıştır (Akyüz, 2007: 351).

1. Atatürk Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu çalışmada 1920-1938 yıllarını içine alan dönem Atatürk dönemi olarak kabul edilmiştir. Bu dönem kendi içinde üç ayrı evre halinde işlenmiştir. 1920-1922 dönemi Milli Mücadele yıllarıdır. 1923-1929 yıllarını içine alan dönemde ülke ekonomisinde liberalizmin etkileri görülürken, 1930-1938 yılları arasında devletçilik politikasından yararlanıldığı görülmüştür. Bu politika değişikliğinin temel nedeni 1929 dünya ekonomik bunalımıdır. Sonrasında devletçiliğe geçilmiştir. Türkiye’de 1924-1938 dönemi MEB bütçelerinin yıllara göre dağılımı grafik 4.2’de verilmiştir.

Grafik 4.2 Türkiye’de 1924-1938 Dönemi MEB Bütçelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a

Grafik 4.2’deki verilere göre 1920-1938 yılları arasında MEB bütçeleri %3 (1932) ile % 4,6 (1938) arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 15 yıllık süreçte bütçe yatırımlarının ortalama olarak %3,7 ‘si MEB yatırımlarına ayrılmıştır. 1938’de bu oran %4,6 ile ortalamanın üstündedir. Grafikte dikkati çeken önemli bir nokta da millet mekteplerinin açıldığı yıl olan 1928’de MEB bütçesinde meydana

gelen yükselmedir. Bu mekteplerin açıldığı 1928-1929 öğretim yılında sayıları 20.489'a ulaşmış, fakat artış hızları gittikçe azalmıştır (DİE, 1973: 7).

Bütçe devletçe gerçekleştirilecek hizmetlerin takip aracı olmuştur. Bunun yanında devletin gittikçe gelişen fonksiyonlarının sonucu olarak maliye politikası aracı olarak da önem kazanmıştır. Bu durum, bütçede yer alan gelir ve harcama kalemlerinin sistematik biçimde ayrılması şeklinde ifade edilen bütçe sınıflandırmasının, devlet işlemlerinin yapısına, ekonomik ve sosyal hayata etkisine ilişkin anlamlı bilgiler sağlayacak biçimde olmasını gerekli kılmıştır. Türk bütçe sisteminde 1951 yılına kadar idari sınıflandırma ile birlikte harcama kalemi sınıflandırması kullanılmıştır (MGB, 1991: 16).

Tablo 4.3: Maarif Vekâleti'nin Ekonomik Ayrıma Göre Başlangıç Ödenekleri (1930-1938*)

Yıllar	Personel	D. Cari	Yatırım	Transfer	Toplam
1930	3,793,910	2,310,190	1,295,000	800,609	8,199,709
1931	3,553,895	2,933,464	86,870	19,520	6,593,749
1932	3,767,871	1,505,399	88,000	703,605	6,064,875
1933	4,023,595	1,642,236	70,481	792,015	6,528,327
1934	5,697,374	1,848,514	198,832	966,275	8,710,995
1935	6,062,150	1,332,872	382,500	1,281,018	9,058,540
1936	6,427,738	2,549,033	180,020	1,113,899	10,270,690
1937	7,684,418	3,057,417	356,660	1,130,876	12,229,371
1938	9,403,980	3,205,190	298,540	1,762,420	14,670,130

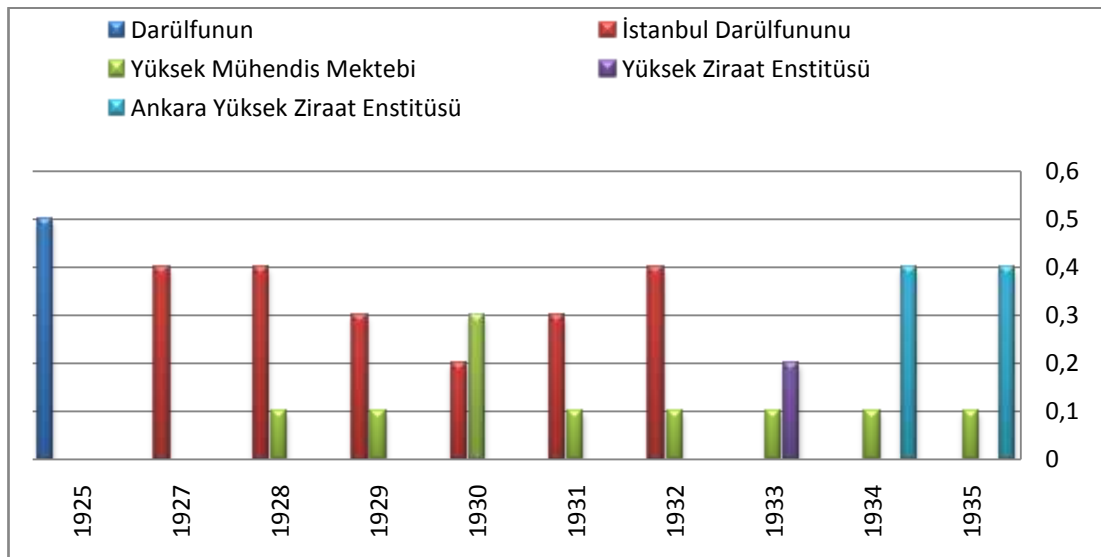
Kaynak: MGB, Bütçe Başlangıç Ödenekleri ve Gelir Tahminleri (1930-1991), Ankara: 1991.

Tablo 4.3'te Maarif Vekâleti'nin ekonomik ayrıma göre başlangıç ödenekleri 1930-1938 verileri görülmektedir. MEB'e ayrılan miktarın personel, diğer cari harcamalar, yatırım ve transfer cetvelleri yıllara göre incelenmiştir. MEB'e genel bütçe içinden ayrılan bütçe miktarının büyük kısmının personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. Yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları gibi harcama kalemlerini içinde barındıran diğer cari harcamalar

* Daha önceki yıllara ait ilgili başlangıç ödenekleri verilerine ulaşılammıştır.

yıllar itibariyle değişkenlik göstermiş, yine bu kaleme MEB bütçesinden ciddi oranda kaynak ayrıldığı görülmüştür. Yatırım giderlerini oluşturan; yapı, tesis, onarım, etüt ve proje masrafları dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve kaynaklarda düzensiz bir dağılım gözlenmiştir. Cari ve yatırım niteliği taşımayan transfer harcamaları, eğitimin finansmanında çoğu zaman kurtarıcı görevi üstlenmiştir. Kaynakların dağılımında yetersiz sahalarda çeşitli kurumlardan transferler göze çarpmaktadır. Bu harcamaların kimi yıllarda neredeyse yatırım harcamalarına yaklaşması dikkat çekici bir durumdur.

Grafik 4.3 Türkiye’de 1923-1938 Dönemi Katma Bütçeyle Yükseköğretime Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Grafik 4.3’te Türkiye’de 1923-1938 dönemi katma bütçeyle yükseköğrenime ayrılan payın yıllara göre dağılımları sunulmuştur. Grafik 4.3’e göre genel bütçeden MEB’e ayrılan paya ek olarak, katma bütçe içinde yükseköğretime bütçeden ayrılan pay, üniversite reformunun yapıldığı yıl olan, 1933 yılında %0,3 ile en düşük seviyededir. 1923-1938 döneminde İstanbul Darülfünuna ayrılan pay dikkat çekicidir.

1846 yılında açılan Darülfunun, Cumhuriyet döneminin yükseköğretime miras kalan önemli bir kurumdur. Yıllar içinde çeşitli aşamalardan geçerek devam eden eğitim, 1933 yılında İsviçreli uzman Albert Malche tarafından hazırlanan

raporda çağın gereklerine cevap verememesi ve yeniliklere açık olmaması nedeniyle kapatılmıştır. 1933 yılında kurulan bir diğer yükseköğretim kurumu da Yüksek Ziraat Enstitüsü'dür. 1933 yılında yükseköğretim konusunda Cumhuriyet döneminin ilk ve köklü çalışması olan Üniversite Reformu, kendisinden sonraki atılımlara öncülük etmesi bakımından önemlidir. Reformla birlikte İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul Üniversitesi, Darülfünundan farklı ilk yükseköğretim kurumu olması dolayısıyla önem arz etmektedir. 1933 yılına kadar İstanbul Darülfünununa yüklü miktarda bütçe ayrıldığı göze çarpmaktadır.

Devletin mali düzeni sağlamak amacıyla yönlendirebileceği tek etkili politika aracı bütçedir (Coşar, 1995: 3). Devlet kamu gelirleri aracılığıyla ekonomiden planlanan düzeyde parayı çekip, tekrar kamu harcamaları ile ekonomiye geri vermektedir. Bu şekilde toplumsal ve iktisadî gereklilikler nedeniyle kullanabildiği önemli bir maliye politikası olarak bütçeyi kullanmaktadır (Üge, 2010: 50). Bütçeler her yıl maliye politikalarının planlanması için kullanılır. Bütçe gerçekleştirmeleri başlangıç ödeneği olarak bir önceki yıl hazırlanır. Ancak başlangıç ödeneklerinin yetersiz kalması durumunda ek ödenekler verilmektedir. Bu durumda yılsonu ödeneklerinde ve harcama kaleminde bütçeler ve bütçe payları farklılık göstermektedir. Başlangıç ödeneklerinin yetersiz kalması, öngörülen ödeneklerin özellikle bütçe giderlerinin bilinçli olarak düşük tutulması sonucu, olağanüstü durumlar, afetler sonucu ya da ekonomik hedeflere ulaşılamaması sonucu ek ödeneklere ihtiyaç duyulabilmektedir.

Tablo 4.4: Türkiye’de 1924-1938 Dönemi MEB Bütçelerinin Başlangıç Ödenekleri ve Harcama

Kalemleri				
Yıllar	Başlangıç Ödenekleri	Bütçe Payı %	Harcama	Bütçe Payı %
1924	6 877 626	4,4	6 178 406	4,4
1925	7 742 508	3,9	7 518 436	3,5
1926	7 478 106	3,6	7 054 436	3,7
1927	6 158 930	2,8	7 541 526	3,4
1928	6 615 804	2,6	9 605 503	4,2
1929	8 100 009	3,2	9 316 813	3,7
1930	8 199 709	3,2	9 710 713	3,9
1931	6 593 749	3,0	7 967 105	3,3
1932	6 064 875	3,0	7 195 324	3,0
1933	6 528 327	3,2	10 004 433	3,9
1934	8 710 995	4,0	9 681 316	3,6
1935	9 058 540	3,9	10 697 138	3,5
1936	10 270 690	4,1	11 260 905	3,6
1937	12 229 371	4,3	14 289 181	3,9
1938	14 670 130	4,7	17 356 652	4,6

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Tablo 4.4’te 1924-1938 yılları MEB bütçelerinin başlangıç ödenekleri ve harcama kalemleri gösterilmiştir. Tabloda yılsonu ödenekleri rakamlarına yer verilmemiştir. Tablo 4.4’te görüleceği üzere ilk üç yıl hariç tüm yıllarda harcanan bütçe, başlangıç ödeneğinden fazladır. Bütçe rakamlarında bu farklılık kendini gösterirken kimi yıllarda yüzde olarak küçülürken kimi yıllarda da bütçe payı yüzde olarak artış göstermiştir. Bunun nedeni ek ödeneklerle sadece MEB bütçesine değil diğer bakanlıklara da katkı sağlanmasıdır. Böylece MEB bütçesinin genel bütçe toplamı içindeki payı değişkenlik gösterebilmektedir. Harcama kalemine göre bütçe paylarının genel bütçe içindeki payı %3,0 (1932) ile %4,6 (1938) arasında değişkenlik göstermektedir. Tablo 4.4’te özellikle dikkat çeken 1928 yılı, harcama kaleminin genel bütçe içindeki payı, başlangıç ödeneğinin bütçe payına göre 1,6 daha fazladır. Başlangıç ödeneklerinin kayıt altına alınmasının nedeni denk bütçe konusunda taviz verilmek istenmemesidir. Takip eden 1929 yılında dünya ekonomik buhranının küresel anlamda ülkeleri etkilemesi dikkate alındığında denk bütçe konusundaki çabaların ve tedbirlerin yerinde olduğu görülecektir.

Bütçelerin, hükümetlerin politika aracı olduğu varsayımından yola çıkarak bakıldığında, bütçede öncelik verilen konular sayısal anlamda öne çıkmaktadır. Politikaların belirlenmesinde ise dönemin iç ve dış siyasetinin yanında sosyo-ekonomik koşullar da etkili olabilmektedir. Bu anlamda hükümetlerin öncelik verdiği konuların tespiti, diğer bakanlıklara ayrılan payların irdelenmesi, eğitime ayrılan bütçe payının değerlendirilmesinde yararlı olacaktır. Tablo 4.5'te 1924-1938 dönemi savunma, sağlık, bayındırlık, eğitim bakanlıklarına ve dış borçlara genel bütçeden ayrılan payın yıllara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 4.5: 1924-1938 Dönemi Savunma, Sağlık, Bayındırlık, Eğitim Bakanlıklarına ve Dış Borçlara Genel Bütçeden Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Savunma %*	Sağlık %	Bayındırlık %	Eğitim %	Duyunu Umumiye %
1924	27,1	1,6	10,1	4,4	6,2
1925	32,3	1,8	10,2	3,5	3,9
1926	31,2	1,7	9,1	3,7	2,7
1927	30,5	1,4	13,2	3,4	2,7
1928	30,1	1,3	14,0	4,2	1,9
1929	27,7	1,5	12,9	3,7	12,5
1930	28,2	1,7	13,5	3,9	10,6
1931	26,8	1,7	11,2	3,3	12,7
1932	21,3	1,5	9,1	3,0	18,9
1933	20,9	1,6	8,7	3,9	18,0
1934	26,1	1,8	9,3	3,6	17,6
1935	24,5	1,5	8,6	3,5	18,2
1936	26,5	2,6	8,9	3,6	17,0
1937	25,7	3,8	9,1	3,9	14,4
1938	28,0	3,3	10,7	4,6	14,6

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Tablo 4.5'e bakıldığında 1924-1938 yılları arasında bütçeden savunma giderlerine ayrılan pay yıllar bazında değişkenlik gösterse de en fazla payın yine savunma giderlerine ayrıldığı görülmektedir. Bu pay bazı yıllarda genel bütçenin ¼'ünden fazladır. Savunma giderlerine ayrılan pay 1925 yılında en fazladır. Duyunu Umumiye'ye genel bütçeden ayrılan pay, özellikle dünya ekonomik buhranının patlak verdiği 1929 yılı itibariyle dikkat çekicidir. Takip eden yıllarda dış borçlara ayrılan pay değişkenlik göstermiş, 1932 yılında 18.9 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır.

* Savunma giderlerine bütçeden ayrılan payın tespitinde Milli Müdafaa Vekaleti (hava, kara, deniz), Umum Jandarma Kumandanlığı, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Sağlık, bayındırlık, eğitim giderlerine ayrılan paylar savunma ve dış borçlardan etkilenmiş, hükümetlerin önceliklerine göre artış ve azalmalar görülse de belli bir oranı korumuştur. Dış borçlar ve savunma giderlerine ayrılan paylar tüm bütçe paylarını etkilemiştir.

Ülkenin mali tablosuna bakıldığında ise; zaferle sonuçlanan Kurtuluş Savaşı sonrasında, Atatürk'ün önderliğindeki bu dönemde ülke ekonomisinde ve maliyesinde iki farklı politika izlenilmiştir. Bu politikalar; 1929 büyük krizine kadar olan dönemde liberal yaklaşımda iken, 1929 sonrası dünyadameydana gelen gelişmelerin de yansımasıyla devletçi yaklaşıma dönmüştür (Göze-Kaya ve Durgun, 2009: 235).

Devletçilik ilkesinin 1937 yılında anayasaya girmesi, yeni düzenin en etkili yönlendiricisi olmakla birlikte, yeni düzenin kurulmasını hızlandıracak bir niteliğe de sahip olmuştur. Devrin Başbakanı İsmet İnönü şöyle der: “Biz iktisatta devletçiliği geliştirmek için ve yeni düzeni kurmak için de verimli ve olumlu, en etkili araç sayıyoruz.” Devrin İktisat Bakanı Celal Bayar şöyle yazar: “Ülkenin sanayileşmesini ve ulusun muhtaç olduğu refahı bazı özel kuruluşların dayandığı sermayeye bırakmak gerekirse en az iki yüzyıl daha bekleme devresi geçirmemiz gerekir.” (Çavdar ve diğer., 1981: 11,12).

a) Kurtuluş Savaşı Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

İmparatorluktan cumhuriyete devredilen eğitim, hem nicel hem de nitel yönden perişan durumdadır. Devralınan eğitimin her kademesinde okullaşma oranı çok düşüktür. Eğitimin temel unsurlarından biri olan öğretmenin sayısı çok az olduğu gibi, onların da çoğu gerçek anlamda öğretmen değildir. Okulların fiziksel olanakları kötüdür. Eğitime ayrılan ödenek çok yetersizdir. Eğitimde dinsel ve dünyevi ikilemi sürdürmektedir (Altunya, 2009: 21).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilköğretim finansmanına ilişkin uygulamalar, 1913 tarihli İlköğretim Geçici Yasası'na dayanmaktadır. Bu geçici yasaya göre ilköğretimin finansmanı devlet ve il bütçelerinden desteklenir. Devletçe gerekli

görülen yerlerde kurulacak ve yönetilecek ilköğretim kurum ve okullarının yapım ve finansmanı kısmen ya da tümüyle devlet bütçesinden sağlanır (Karakütük, 2001: 2).

Milli Mücadele döneminin zor şartlarında 1920-1922 yılları arasında kamu harcamaları için yıllık bütçe hazırlanamamıştır. Bu dönemde kamu harcamaları için altı aylık geçici bütçeler hazırlanmıştır. Zaman zaman avans kanunları çıkarıldığı da görülmektedir. Tablo 4.6’da 1920, 1921, 1922 yıllarına ait hazine kesin hesap verilerine göre gider bütçeleri yer almaktadır.

Tablo 4.6: Hazine Kesin Hesap Verilerine Göre Gider Bütçeleri

Kurumlar	Yıllar					
	1920 Yılı	%	1921 Yılı	%	1922 Yılı	%
Hilafet ve Hanedan	551.012				144.455	
Büyük Millet Meclisi	953.996		985.376	1,1	1.067.644	1
İcra Vekilleri Heyeti			12.730		18.752	
Muhassessatı Zatiye			3.493.225		4.924.441	4,8
Duyunu Umumiye	7.680.969	12	1.202.611		2.263.711	2,2
Maliye Vekâleti	6.413.629	10,1	5.499.268	6,6	8.084.300	8
Dahiliye Vekâleti	2.731.023	4,3	2.228.013	2,7	2.451.190	2,4
Sıhhiye Vekâleti	613.141		549.293		948.578	
Şeriye Vekâleti	522.062		305.000		632.226	
Adliye Vekâleti	2.759.274	4,3	2.448.244	2,9	2.792.695	2,7
Maarif Vekâleti	577.061		504.063	1	432.245	1,4
Nafia Vekâleti	620.396		1.125.307	1,3	928.724	
İktisat Vekâleti	1.264.921	2	1.454.023	1,7	2.523.353	2,4
Hariciye Vekâleti	303.748		459.924		970.257	
Müdafaai Milliye Vekâleti	27.576.039	43	50.984.384	32	55.829.136	52
Bahriye Dairesi	289.548	0,5	443.379		1.117.868	1,1
Askeri Fabrikalar						
Müdüriyeti Umumiyesi	752.969	1,1	2.764.595	3,3	1.554.285	1,5
Jandarma Komutanlığı	4.858.976	7,7	4.166.039	5	5.845.176	5,7
Emniyet-i Umumiye	1.354.688	2,1	937.320	1,1	1.682.348	1,6
Posta ve Telgraf Müdüriyeti	1.427.898	2,2	1.505.891	1,8	2.129.657	2,1
Rûsumat Müdüriyet Umumiyesi	356.160		356.152	1	141.463	1,3
Matbuat ve İstihbarat	88.000		83.791		107.494	
Müdüriyet-i Umumiyesi						
Aşair ve Muhacirin	874.735		663.556		1.139.338	1,1
Ziraat Bankası					1.245.458	1,2
Şurayı Devlet						
Divan-ı Muhasebat	26.096					
Defter-i Hakani	403.311					
Riyaset	18.375					
Toplam	63.018.357		82.162.190		100.974.541	

Kaynak: İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, İstanbul: 2009, İş Bankası Yay..

23 Nisan 1920 TBMM açılışından sonra çıkarılan ilk kanunlardan biri “Altı Aylık Geçici Bütçe Kanunu” olmuştur. Bu dönemde içinde bulunulan olağanüstü koşullar nedeniyle geçici bütçe kanunları ve avans kanunları çıkarılmıştır. İzleyen yıllarda nedenleri değişmekle birlikte geçici bütçe kanunları çıkarıldığı görülmektedir (Darıcı, 1995: 5).

Birinci TBMM’nin kısıtlı kaynakların dağılımını planlarken savaşın en sıcak yıllarında savunma giderlerine öncelik vermesi anlaşılır bir durumdur. Tablo 4.6’da 1920, 1922 yıllarında bütçenin yarısından fazlasını savunma için kullandığı görülmektedir. Bunun yanında dönemin zor şartlarına rağmen maarif bütçesine 1920 yılında çıkarılan kesin hesap verilerine göre 577.061, 1921 yılında 504.063, 1922 yılında 432.245 lira ayrıldığı görülmektedir. Savaş yıllarında eğitimin de sekteye uğradığı ve parasal kaynakların hiçbir koşulda yeterli olmadığı unutulmamalıdır. 1920 yılında hazırlanan altı aylık geçici bütçede, savaş yıllarının zor şartlarında Yunanlıların işgali altında bulunan topraklar ile İstanbul hariç diğer bölgelerin yönetimini TBMM hükümeti üstlenmişti. Tablo 4.6’da görüldüğü üzere 1920 senesinde çıkarılan altı aylık geçici bütçede Maarif Vekâleti’ne yalnızca 577.061 lira pay ayrılmıştır. Dönemin olağanüstü koşulları göz önünde bulundurulduğunda savaş ortamında yurdun savunulması için Müdafaa-i Milliye Vekâletine 1920 bütçesinden toplam bütçenin neredeyse yarısı kadar pay ayrılmıştır.

Düyun-u Umumiye’ye 1920 bütçesinden ciddi oranda kaynak ayrıldığı görülmektedir. Bunun yanında ulusal kaynakların en verimli şekilde kullanılabilmesi için tüm kaynakların tek elde toplanması gerekliliği sonucunda, Mustafa Kemal ulusal kaynakların Millî Mücadele’ye karşı olan ve işgalci güçlerin denetimi altında bulunan İstanbul Hükümeti emrine verilmesini önlemek amacıyla İstanbul’un işgalinden iki gün sonra 18 Mart 1920’de Osmanlı Bankasının, Ziraat Bankasının Düyunu Umumiye ve Reji idaresinin İstanbul’a “irsalat” yapmasını yasaklayarak bu kaynaklara el koymuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve İcra Vekilleri Heyeti oluşturulduktan sonra mali kaynakların yönetimi Maliye Vekâletine bırakılmıştır (Güneş, 2009: 354). Bu yüzden 1920 sonrası bütçeden ciddi oranda pay ayrılan Düyunu Umumiye’ye takip eden yıllarda pay ayrılmadığı görülmektedir.

Ayrıca 1920 bütçesinde dikkat çeken bir diğer nokta Aşiretler ve Göçmenler Genel Müdürlüğüne aşiretler ve Osmanlı Devleti döneminde Batıda kaybedilen topraklardan gelen muhacirler için bir miktar bütçe ayrılmasıdır. İzleyen yıllarda MEB bütçesine ortalama %1 oranında kaynak ayrıldığı görülmektedir.

Savaş yıllarında yeni kurulmuş hükümetin mali denetimi gerçekleştirmesi oldukça zordur. Bütçeden savunmaya ayrılan para gerçeği yansıtmakta tek başına yeterli değildir. Unutulmamalıdır ki birçok bölgenin savunulmasında kuvvetlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında halk etkilidir. Kuvayı Milliye'nin finansmanının sağlanmasında da halkın etkili olduğu unutulmamalıdır. Ancak bunların sağlanmasında dönemin koşulları itibarıyla kanuni süreçler etkili olamamıştır. Bu nedenle bu süreçte mali kaynaklar kontrol altına alınamamıştır.

Fevzi Çakmak başkanlığında toplanan Muvakkat İcra Encümeni'nin programı 3 Mart 1920'de açıklanmıştır. Dr. Rıza Nur'un Maarif Vekili olduğu İcra Heyeti programında milli eğitimin esasları şu şekilde dile getirilmiştir: *“Eğitim işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek eğitimi her anlamıyla dinsel ve ulusal bir hale koymak ve onları yaşam savaşında başarılı kılacak, dayanaklarını yine kendi içlerinde bulduracak, girişim gücü ve özgüven verecek, üretken düşünce ve bilgi sağlayacak yüksek bir seviyeye ulaştırmak, örgün öğretimi, bütün okullarımızı en bilimsel, en çağdaş ilkelerle, sağlıklı kurallar içinde yeniden düzenlemek, ulusun özelliklerine, coğrafyaya, iklim koşullarına, tarihsel ve toplumsal geleneklere uygun bilimsel ders kitapları hazırlamak, yerel halktan kelimeler toplayarak bir dil sözlüğü hazırlanmak, tarihsel, toplumsal eserleri uzmanlarına yazdırmak, Batının ve Doğunun bilimsel eserlerini Türkçeye çevirmek, özetle bir ulusun varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan en önemli etkenin yani eğitimin özenle düzenlenmesi ve çalışılmasıdır”*. (TBMMZC, 1920, 1/1: 241-242).

1921 yılında dönemin Maliye Vekili harcanmış paralara yasallık kazandırmak ve genel bütçeyi hazırlamak için; 30 Eylül'de bütçeyi Meclis'e sunmuştur. Bütçe Komisyonuna gönderilen taslak 3 Ocak 1921'de Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır.

Maliye Vekili bütçeyi şöyle nitelendirmiştir: “Efendiler bugün heyeti aliyenize eski imparatorluk bütçelerine nazaran mütevazî fakat vaz-ı siyasimize göre kavi ve tamüssiha olan 1336 bütçesini takdim ederken gayei kutsiyemizin temin ve istihsali hakkındaki itimat ve itikadımızın bir kat daha tezayüd ve tezaüf eylediğini his eyliyoruz... bütçemiz... fevkalade parlak bir bütçe ad ve itibar edilemez fakat bütçemizi zaif ve karanlık addetmek de hiçbir zaman caiz değildir. Basit ve sade, fakat..., kavi ve tamüssiha denilecek bir bütçedir” (TBMMZC, 1921. 1/128: 129).

Kurtuluş Savaşı’nı büyük bir zaferle sonuçlandıran Türk milleti için sıkıntılar henüz bitmemişti. Mustafa Kemal TBMM’deki bir konuşmasında; tam bağımsız bir ülkenin ancak ekonomik bağımsızlıkla var olacağını ve bir devletin maliyesi bağımsız olmayınca, o devletin bütün yaşamsal kuruluşlarında bağımsızlığın felç olacağını buna ek olarak devletin her organının ancak mali kuvvet ile yaşayacağını belirtir. Tam bağımsızlık için 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir.

Ankara’da yeni bir Eğitim Bakanlığı oluşturulurken, İstanbul’daki bakanlığın taşra örgütünü Ankara olduğu gibi korumuş, Cumhuriyet dönemi eğitime şekil verecek olan bakanlık örgütü yapısı ve işleyişi de İstanbul’daki Maarif Nezaretinden pek farklı olmamıştır. Yeni bakanlığın merkez ve taşra örgütü için İstanbul’daki Maarif Nezareti’nin 1914 tarihli nizamnamesi esas alınmıştır. Ancak savaş koşullarında vekâletin bazı büroları kaldırılmıştır. Ankara’daki Maarif Vekâleti, daha küçük ölçekli ve dar bir kadroyla küçük birkaç odayla göreve başlamıştır (Bozkurt, 2007: 18-19).

25 Mart 1921 yılında ilk toplantısını yapan Telif ve Tercüme Heyeti çalışmaları da Milli Eğitim sisteminin esaslarının belirlenmesinde önemlidir. Heyetin ilk toplantısında, ülkede ilkokulların en kolay usullerle yaygınlaştırılması, ülke halkına, İslam inancının, benliğinin ve menşeinin öğretilmesi, yüksek ilimlerin yapılması ve yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir (Milli Eğitim Şuraları [MEŞ], 1995: 4).

1921’de gerçekleşen ve milli eğitimin temellerinin atıldığı bir diğer gelişmede Maarif Kongresi’dir. Kongre okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime milli bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Atatürk’ün eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşüncelerini, yapılacak devrimlerin esaslarını, öğretmenler için ne düşündüğünü ve onlardan neler beklediğini anlatan tarihi konuşması şöyledir: *“Şimdiye kadar izlenmiş olan eğitim ve öğretim biçimlerinin, ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için, bir ulusal eğitim programından söz açarken, geçmişin asılsız uydurmalarından, yaradılışımıza uymayan yabancı düşüncelerden, Doğudan ve Batıdan gelebilen her türlü etkiden büsbütün uzak, tarihi ve ulusal varlığımıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Çünkü ulusal dehamızın tam olarak gelişmesi, ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Rastgele bir yabancı kültürü kabullenmek, şimdiye kadar peşine takıldığımız yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür, bu düşünce ekini ortama bağlıdır. O ortam, ulusal karakterdir.”*(MEŞ, 1995: 5). Kongrede ön görülen birçok konu savaş yılları dolayısıyla, titizlikle ele alınamamış olmasına rağmen ilk ve orta öğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmıştır.

Bunun hemen ardından Adana Leyli Sultanisi ile Gaziantep’teki Ticaret İdadisi için Maarif Vekâleti’nin 1337BütçesineTahsisat İlâvesine Dair Kanun’da, 1921 maarif bütçesine on altı bin üç yüz yetmiş bir lira ilâve edilmiştir: Mekâtibi sultaniye ve idadiye maaşatı için 2.427,0 mekâtibi sultaniye ve idadiye masarifatı için 7.740, tahsisatı fevkalâde için 6.204, toplam: 16.371 lira ilave edilmiştir (TBMMZC, 1921: 201).

Atatürk 1 Mart 1922’de TBMM’de yaptığı konuşmada eğitim politikasının nasıl olması gerektiğini şu şekilde dile getirmiştir: *“Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif umurudur. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü haliyle, içtimai, hayati ihtiyariyle, muhitin şeraitiyle ve asrın icabatiyle tamamen mütenasip ve mütevafilek olsun”*(TBMMZC, 1922, 18/3: 7).

1923 yılı bütçesinde avans kanunları ve tahsisat kanunu ile belirtilen ödenekler dışında Lozan görüşmelerine gidecek olan heyetin harcamalarının karşılanması için Dışişleri bütçesine 150.000 lira ödenek verilmiştir. Ayrıca bütçeden faaliyetlerin koordineli sürdürülebilmesi için Ankara’da ve diğer illerde hükümet konakları inşa edilmesi için ödenek ayrılmıştır (Üge, 2010: 12).

b) 1923-1929 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Cumhuriyet’in eğitim politikası; kültürü, yeni kurulmuş olan Türkiye’nin temeli yapmak olduğundan, yeni değerleri kazanmış bir insan tipinin yetiştirilmesi okul programlarında uygulamaya konulmuştur. Köye dönük eğitim; halk eğitimi, millet mektepleri ve köy enstitüleri gibi çalışmalar yeni insan tipi ve iyi bir yurttaş olma bilincini kazandırılmasıyla ilgiliydi (Demircioğlu, 2011: 211).

1923-1929 yılları arasında ekonomide liberalizmin etkileri görülmüştür. Devlet müdahaleciliğinden uzak, ferdi girişimciliği destekleyen bu dönemde geçmişten gelen ekonomik yapı ve uzun yıllar süren savaşlardan parayı elinde bulunduran bir burjuva sınıfı olmadığından sermayedar bulmak oldukça zordur.

1923-1929 döneminin başlangıç yılı, Anadolu toprakları üzerinde yeni bir devletin kuruluşunu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışını simgeleyen bir yıldır. Bu yüzden geçmişle kesin bir kopmayı ve bu anlamda bir siyasi devrimi temsil etmektedir. Ancak bürokratik aristokrasinin iktidardan kesinlikle uzaklaşmasını sağlamakla birlikte, 1923 yılının ekonomik açıdan geçmişle benzer bir kopukluk getirdiğini söylemek mümkün değildir. Aksine 1923-1929 dönemi, iktisat politikaları ve resmi iktisat görüşleri bakımından 1908-1922 dönemiyle şaşılabilecek bir süreklilik içindedir (Boratav, 2006a: 39).

Türk ekonomisi miras aldığı finansman sorunlarını 1923 yılı ve sonrasında devam ettirmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında oldukça kapalı, enflasyonist olmayan finansman politikası ekonominin belirgin karakteri olmuştur. 1923’ten 1939’a kadar devam eden dönemin yurtiçi ve yurtdışı şartları ekonomi için sınırlı imkânlarla kalkınma kaderini çizmiş; sermaye birikiminde kaynak ve imkânların yetersizliği ve

bunların temini büyük bir ağırlıkla devlete yüklenmişti. Bu devirde yatırımların finansmanı kendine has nitelik taşır. Dış tasarruf (tasarruf ithali) yok denecek kadar azdır (Kılıçbay, 1984: 249).

Mecliste ilk devlet bütçesinin hazırlandığı yıl olan 1924 yılında eğitim bütçesine ayrılan pay %4,4 iken, 1925 yılı payı %3,5'tir. Böylesi bir azalmanın nedeni gelir üzerinden alınan en önemli vergilerden olan Aşar Vergisi'nin yürürlükten kaldırılması ile o yılın bütçesinin %15,4 oranında açık vermesi olabilir (Göze-Kaya & Durgun, 2009: 237). Bu azalma ilerleyen yıllarda da kendisini göstermiş 1928 yılında görece artsa da küçük dalgalanmalar izlemiştir. 1929 yılı gerek dünya ekonomik buhranı gerekse Lozan'a göre Osmanlı'dan kalan borçların üçte ikisinin ödenmeye başlandığı yıl olarak ekonominin yara aldığı bir yıl olmuştur.

1923'te Cumhuriyetle beraber maarif vekili İsmail Safa Bey illere 8 maddelik bir tamim göndererek valilerin, kaymakamların ve milli eğitimcilerin halk eğitimine ilgilerini çekmiştir. Bu tamimlegirişilecek yeni çalışmalar sonucunda; halkın uyarılması, okur-yazar hale getirilmesi için önemli adımlar atıldığı görülmektedir. İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde, bir Halk Terbiyesi Bürosu kurulmuştur. Bu büro daha ziyade halk dershanelerine önem vermiştir (Çalış, 1965: 10).

14 Ağustos 1923 tarihinde kurulan V. İcra Vekilleri Heyetinde Maarif Vekili İsmail Safa Özler'dir. 5 Eylül 1923'te Fethi Bey mecliste programı okurken hükümetin eğitim politikasını şu şekilde dile getirmiştir: *“Eğitim politikası, eğitim-öğretimde genel temellere, meslekte uzmanlığa, birlik ve beraberliğe dayalı olacaktır. Eğitimde vazifelerimizden birincisi çocukların eğitim-öğretimi, ikincisi halkın eğitilmesi, üçüncüsü ise milli aydınların yetişmesi için gereken şartların teminidir. Hükümet tüm öğretim derecelerinin aynı şekilde gelişmesine önem verecektir. Maarif Vekâletince bu seneden itibaren memleketin belli noktalarında erkek ve kız öğretmen ve tam devreli liseler açmak ve bunları her türlü araç-gereçle kuvvetli, irfan merkezleri kurulacaktır. Bu seneden itibaren liselere kabul edilecek parasız yatılı öğrenciler yarışma usulü ile seçilmeye başlanmıştır. Darülfünun ve yüksek okullara devam edecek öğrenciler için de İstanbul'da bir öğrenci yurdu*

yapılması tasarlanmıştır. Ferdin bedeni, fikri kabiliyetlerinin yanında ahlaki ve içtimai kabiliyetlerinin gelişmesi için de beden terbiyesi erkek öğretmen okulu açılacak, izcilik teşkilatına önem verilecektir. İlköğretim zorunlu hale getirilecek. Kadın eğitime de erkeklerin eğitimi kadar önem verilecek. Maarif Vekâletindeki Kültür Müdüriyeti genişletilecek, uygun yerlerde milli müzeler oluşturulacak, milli eserlerin korunması sağlanacaktır". (TBMMZC, 1923, 1/1: 423). Program temelde eğitimi ciddiye almakla birlikte, dönemin kısıtlı şartlarında verilecek eğitimin sınav, ekonomik, sosyo-kültürel ve kişisel manada doyurucu ve tatmin edici olmasını ön görmüştür. Ancak parasal kaynakların yetersizliği ve mevcut yapının geri kalmışlığı nedeniyle programın tam manasıyla gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yükseköğretimde ilk on yıl hükümetler üniversiteler konusunda daha iyi çalışma koşulları düzenlemek vemali kaynaklar sağlamak ihtiyacı içinde olmuşlardır. 1923 yılında üniversite öğretmenlerinin maaşına ciddi bir zam yapılmıştır. Bir yıl sonra üniversiteye vakıfmallarına sahip olmak ve bireylerin bağışlarını kabuletmek yetkisi verilmiştir. Buna karşılık, üniversitenin devlet bütçesinden başka hiçbir ciddi gelir kaynağına sahip olamadığı görülmüştür. Öğrenci harçlarındanelde edilen gelirin ise, üniversite için önemli bir katkı sağlamadığı anlaşılmaktadır (Taşer, 2006: 115).

1923 yılı TBMM yıllık bütçe çalışmalarını yürütememiş avans kanunları ve altışar aylık tahsisat kanunları ile ekonomiyi kısıtlı şartlarda en iyi şekilde yönetmeye çalışmıştır. 1923 yılında avans kanunu için üç aylığına, 30.114.255 liralık bir cetvel hazırlanmıştır. Mart ayı başından itibaren uygulanmaya konacak bu bütçeden en yüksek pay Müdafai Milliye'ye ayrılmakla birlikte (14.367.224) maarife ayrılan pay 719.895 lira olarak görülmektedir (TBMMZC, 1923, 27/201: 508). Buna ek olarak 15 Nisan da 37.500.000 liralık bir avans kanunu daha çıkarılmıştır (TBMM, 1923, 29/24: 156-167). Yine 1923 yılının 30 Eylül tarihinde avans bütçelere ek olarak toplamda 45.059.324 lira olan altı aylık tahsisat kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunda maarif işleri için 2.033.566 lira ayrılmıştır.

Milli Mücadele sonrası olumsuz koşullara ve kıt kaynaklara rağmen Türkiye Cumhuriyeti, 1923'te kabul ettiği bir kanunla öğretmen okullarının ve ortaöğretim kuruluşlarının masraflarını genel bütçe içine almıştır. Ancak sanat okullarının giderleri ve finansmanı 1934 yılına kadar il özel idareleri tarafından karşılanmıştır. 1934'te sanat okulu öğretmenlerinin maaşları devlet bütçesinden ödenmeye başlamıştır (Dağcı, 2008: 133). İlköğretim giderleri ise 1948 yılına dek il özel idareleri tarafından finanse edilmiştir.

3 Mart 1924 yılında kabul edilen, medreselerin kapatılmasını ön gören ve tüm eğitim kurumlarında birlik sağlanmasını amaçlayan, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda bütçeyle ilgili olarak: “*Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medrese tahsis olunan mebaliğ maarif bütçesine nakledilecektir*” ibaresi yer almıştır (TBMMZC, 1924, 7/2: 26).

1924 yılında çıkarılan Mart Ayına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu'nda toplamda 11.429.454 liradan 438.837 lirası maarif işleri için ayrılmıştır. Ayrıca 1340 senesi bütçesinde “Muvazenei Umumiye’de dahil bulunan mazulin maaşatı sabıki misillû her vekâlet memurini mazulesine o vekâlet bütçesinde mevcut faslı mahsustan; Şehremaneti, Ayan, Hazineihassa, Şûrayı devlet gibi teşkilâtı Devlete gayri dahil devair ve müessesat mazul memurlarına Düyunu Umumiye muhassasatı zatiye kısmı bütçesindeki mazulin maaşatı faslından maaş verilir.” ifadesi yer almıştır. (TBMMZC, 1924: 236,237).

22 Kasım 1924 tarihinde kurulan ikinci Fethi Okyar hükümetinde Maarif Vekili olan Şükrü Saraçoğlu'nun başkanlığında 1924 yılı hükümet programında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun etkileri görülür. Eğitim-öğretimin Birleştirilmesi Kanunu ile Osmanlı'dan kalma tekke ve zaviyelerin kapatılması ve tüm eğitim kurumları Maarif Vekâletine bağlanması, devrimlerin hız kesmeden ve eğitim yardımıyla sürdürüleceği hükümet programında dile getirilmiştir. Fethi Bey hükümetin programında eğitim politikasını şu şekilde özetlemiştir: “*Meclis-i Alinizin yüksek kararıyle Tevhid-i Tedrisât esaslarını kabul ederek selamet yolunu bulmuş olan maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç*

olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. Halkımızın maarife karşı gösterdiği büyük alâkayı bihakkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telâfisine çalışmak ve alelumum mektep programlarıyla mektep teşkilâtının istikrarını temin için lüzumsuz tebeddülâtan ictinap etmek vazifemizdir” (Dağlı ve Aktürk, 1988: 29).

Türkiye’de eğitim yatırımlarının masraflarını karşılamak için çıkarılan kanunlar, eğitimin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiştir. Finansmanı devlet bütçesinden karşılanan orta ve yükseköğretim kurumları mali bakımdan daha iyi bir durumda iken, giderleri illerin bütçelerinden karşılanan ilköğretimde ve sanat okullarında mali düzeni sağlamak mümkün olmamıştır (Dağcı, 2008: 134).

1925 yılında çıkarılan Muvazenei Umûmiye Kanunu’nda devlet bütçesinden devlet daireleri için ayrılan paradan Maarif Vekâleti Bütçesine 592.500 lira kaynak ayrılmıştır. Kanunun otuz sekizinci maddesine göre: Maarif, Ziraat Vekâletleri ile Rûsumat, Düyunu Umumiye ve Tapu ve Evkaf Müdüriyeti Umumiyesine bağlı müfettiş ve muadillerinin ve hesap tetkiki için gönderilecek Divanı Muhasebat teftiş eden muavinlerinin yevmiyeleri, maliye müfettiş ve muavinlerinin yevmiyeleri misillû hesap ve ita olunur. (TBMM, 1925: 205). 1925 yılında çıkarılan bu kanunla genç Cumhuriyet’in kurumlarının teşkilatlanması ve finansmanında ilk gelişmelerin yaşandığı söylenebilir.

İsmet İnönü 05.05.1925 tarihinde Muallimler Birliği Kongresinde öğretmenlere yaptığı konuşmada milli eğitimin problemlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Gelelim maarif hayatımızın en büyük derdine; mektep binaları yok, çocukları okutacak muallimler yok. Muallim meselesi, ne yapılırsa yapılsın, zaman meselesidir. Emin olunuz arkadaşlar, resmi bütçeden vasi mikyasta mektep binaları yapabilmek imkanını çok aradık. Takdir edersiniz ki dertler çoktur ve dertler birbirine merbuttur. Bu bina işini az zamanda tahakkuk ettirmek imkanını bulamadık. Bugünkü bütçemizin halini gözünüzün önüne getiriniz. Üçte birimiz derecesinde olan Yunanistan’ın bütçesi iki yüz elli milyonluk, bizim bütçe yüz elli*

milyonluktur. Hem de bu bütçeden, şark şimendiferini yapmak gibi en ağır bir vazifeyi üzerimize aldık. Bu şimendifer mutlaka yapılacak ve muvaffakiyetle hitama erdirilecek. Arkadaşlarımız bütçeye ağır bir yük olmadan mektep binalarının yapılabilmesi hakkında ameli kıymeti haiz esaslar gösterirlerse bunu şükranla karşılırsınız” (Turan, 2007: 31).

Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olduğu III. ve IV. İnönü Hükümeti döneminde Maarif Vekili İzmir Millet Vekili Mustafa Necati (Uğural)’dır. Mustafa Necati 21.12.1925–1.1.1929 tarihleri arasında Maarif Vekili olarak görev yapmış ve Türk eğitim tarihinde büyük yenilik ve gelişmelere adım atmıştır. Mustafa Necati’nin bakanlık yaptığı dönemde devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay %3,4 ile %4,2 arasında değişim göstermiştir. Ancak dönemin şartlarında kısıtlı imkanlarla bakanlığını sürdüren Necati, iki yılda ilkokul sayısında 1.830 ve öğrenci sayısında ise 175.000 (%60’a yakın) bir artış sağlamıştır (İnan, 1980; 16). Bu dönemde tüm yurttan bir eğitim seferberliği başlatıldığı görülmektedir.

Mustafa Necati, Mustafa Kemal’in eğitim, öğretim ve okulculuk alanındaki fikir ve görüşlerini, isteklerini, yönergelerini hızla uygulamaya koyan bakan olmuştur. O’nun bakanlığında büyük bir atılıma girişen MEB; öğretmen okullarındaki öğrenci sayısını iki yıl içinde iki katına çıkarmıştır. Ortaöğretim, yükseköğretim, tekniköğretim, sanat eğitimi için –tarım öğretimi için dahi- öğretmen yetiştirmek, ilköğretim için denetçi yetiştirmek amacıyla Avrupa’nın ve sonrasında Amerika’nın eğitim kurumlarına yüzlerce, binlerce öğrenci gönderilmiştir. Bir yandan da az zamanda olumlu sonuçlar doğuracak kurslar açılmıştır. Buralara İsveç ve Almanya’dan uzmanlar getirtilmiştir. Necati’nin bakanlığı üç yıl sürmüştür ancak O’nun ölümünden sonra da bu girişimler sürdürülmüştür. Yurt dışından çağrılan öğretim üyeleri ile İstanbul Darülfünunu üniversiteleştirilmiş; Ankara’da Ziraat Enstitüsü kurulmuş, daha önce açılmış fakülteler geliştirilmiş, Musiki Muallim Mektebi geliştirilerek konservatuara, İstanbul’daki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürülmüştür. Önce Avrupa’da yetişip dönenlerle, sonra da yurttan açılmış eğitim kurumlarında yetişenler ile öğretim kurumlarına profesörler, öğretmenler, sanat eğitimine nitelikli uzmanlar ile bir sanatçı kuşağı

yetiştirilmiştir. Bu kuşakla sonradan liseler, kız, erkek sanat enstitüleri, fakülteler, yüksek öğretmen okulları açılmış; opera ve tiyatrolar kurulmuştur. 1930'da Ankara'da bir ana öğretmen okulu açılmış, üç yıl sonra İstanbul'a taşınmıştır (DK& İnan, 1983: 17).

Mustafa Necati'nin bakanlığına kadar mesleki ve teknik eğitim değişik ellerde yönetilmiştir. Ancak mevcut durumuyla bu okullardan beklenen meslek elemanları yetiştirilemezdi. Onun için Mustafa Necati eğitimin bu kolunu da yönetimi altına almak istiyordu. Bunun için Belçika'da gördüğü *İş Üniversitesi*'nden ve onun kurucusu Omer Buyse'den etkilenmiştir. Türkiye'ye çağrılan Buyse 370 sayfalık raporunda mesleki teknik eğitimin sorunlarının giderilmesi için mevcut okulların ıslahı, yöresel gereksinimlere göre mesleki okulların açılması, meslek okullarına eğitim personeli yetiştirmek gibi öneriler sunmuştur. Birçok bakanlık ve kuruluşla özel girişim ve yerel yönetimlerin elinde bulunan bu kurumlar, ortak yönetim ve eğitim ilkelerine uygun olarak bakanlık bünyesine alınmaya çalışılmıştır (Altunya, 2009: 55).

Bunun yanında öğretmen okullarının masraflarının il özel idareleri tarafından karşılanması, bunların birçoğunda uygun okul binası ders araç ve gerecinin bulunmaması büyük problem doğurmaktaydı. Daha sonra bu okullar genel idareye alınmıştır, fakat bunların da öğretmenleri yeterli değildir. Bakan Mustafa Necati, sorunu çözebilmek için maarif vergisi almanın gerekliliğine inanıyordu. O güne kadar her il kendi iline öğretmen yetiştirmek zorunda bırakılmıştı. Necati öğretmen yetiştirme işinin 500-600 kişilik okullarda yapılması ve genel bir öğretmen yetiştirme politikasının olmasını savunmuştur. Bu nitelikte, acilen 4 okul yapılması gerekiyordu. Bu suretle 5 yıl sonra 10 öğretmen okulu kurulmuş olacak ve her yıl 5.000-6.000 öğretmenden 10 yılda 30.000 öğretmen yetiştirilebilecekti. Özel idarelerin maarif vergisi olarak topladığı paraların %10'u ile yapılacak öğretmen okulları gereksinimini karşılanacaktı (İnan, 1980: 85).

Böylece 1925 yılında eğitim finansmanındaki güçlükleri yenmek adına "Mektep Vergisi" adında bir vergi uygulamasına gidilmiştir. 1926 tarihinde Maarif

Teşkilatına Dair Kanun'un 5. maddesinde “gündüz ilkokulları il özel idare gelirleriyle açılır” ibaresi yer almıştır. 1926-1927 öğretim yılının sonundan itibaren gündüzlü ortaokul ve lise öğrencilerinden ücret alınmaması yönünde karar alınmıştır. 1927 yılında “Maarif Vergisi” ile 1925 tarihli Mektep Vergisi ile ilgili değişiklikler yapılmıştır. İl özel idarelerinin bazılarının ilköğretim finansmanında ödeme güçlüğü yaşaması ve öğretmen maaşlarını ödeyememesi sonucu 1933 yılında il özel idare bütçelerine aktarılmak üzere 200.000 lira ödenek ayrılmıştır (Karakütük, 2001: 2).

Kurtuluş Savaşı döneminde kurulan ve önemli kurumlardan olan Telif ve Tercüme Heyeti, Bakanlık Merkezi Teşkilatı bünyesinde 1921 yılında kurulmuş, 1926 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. 1926 yılında toplanan Üçüncü Heyeti İlmiye Kararları sonucunda Telif ve Tercüme Heyeti yerini Milli Talim ve Terbiye Dairesine bırakmıştır. İsmail Safa Özler'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı 1923 yılında ilk Heyeti İlmiye çalışması, eğitim tarihinde ilk sistemli çalışma olarak yer alır. Bakanın başkanlığında ilk, orta ve yükseköğretim temsilcilerinin ve bakanlık örgütünden temsilcilerle Ankara'da toplanmıştır. Milli eğitimi ve eğitimin millilik boyutunu ilgilendiren birçok konu tartışılmıştır. Eğitim ve kültür sorunlarını görüşmek üzere 1924 yılında ikinci kez toplanan Heyeti İlmiye döneminde bu kez başkan Vasıf Çınar'dır. İlkokul öğretim süresinin altı yıldan beş yıla indirilmesi, ortaokul ve liselerin ayrı ayrı birer bölüm haline getirilmesi ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl olarak tespit edilmesi, öğretmen okullarının öğretim sürelerinin dört yıldan beş yıla çıkarılması, sosyoloji dersinin müfredata konması, ilkokul öğretim programının genişletilmesi, ders kitapları yazdırılması gibi kararlar alınmıştır. Gelişmekte olan eğitim örgütünün sorunları ile ilgilenmek amacıyla Mustafa Necati'nin Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı 1925 yılında Üçüncü Heyeti İlmiye toplantısı yapılmıştır. Devlet ve il bütçelerinden Milli Eğitim Teşkilatı'na ayrılan ödeneklerin daha yararlı bir şekilde kullanılması, yatısız okullarda karma eğitim, liselerin yeniden düzenlenmesi, meslek ve öğretmen okullarının güçlendirilmesi, stajyer öğretmenlere verilecek pedagojik formasyonun esaslarının belirlenmesi gibi kararlar alınmıştır (MEŞ, 1995: 3-10). Heyeti İlmîyeler Türk Milli Eğitim Sisteminin temellerinin atıldığı ilk sistemli oluşumdur. Toplantılar tüm

yurtta, eskiden miras kalan eğitim-öğretim işlerinin değişimi ve gelişimi için atılmış ilk adım niteliğindedir.

Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı sonrası yenedünyadüzeninde yer almak isteyen Mustafa Kemal, ülkenin ekonomik çıkarlarını korumak, batıyla olan ekonomik ilişkileri güçlendirmek, dünyadaki liberal akıma yakınlaşma isteğiyle serbest ekonomiye, açık ekonomiye sıcak bakmaktaydı. Buna rağmen henüz yapılanmamış Türkiye ekonomisinin, tamamıyla serbest, devlet müdahalesinden uzak bir iktisat politikası izlemesi düşünülemezdi. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sanayileşmeye büyük önem verilmesine karşın iktisadi ve sınaî bilgi sahibi kişiler yok denecek kadar azdı. Bunları yetiştirecek lisans programları olmamakla birlikte sermayedar da yoktur (Taşdurmaz, 2002: 48).

Savaş sonrası yıllarda belirgin olarak eğitim ve sağlık harcamalarında artış gözlenmiştir. Dikkati çeken diğer bir dönemsel harcama artışı, demiryolu ve karayolu yapımlarında, 1926-1938 döneminde bayındırlık ve ulaşım harcamalarında meydana gelmiştir (Tezel, 1994: 447).

1922 yılının son günlerinde İktisat Vekâleti, vilayetlere yolladığı bir tamimle şubat ortalarında İzmir'de toplanacak bir iktisat kongresi için hazırlıklara başlanmasını istemiştir. Kongreye her kazadan sekiz delegenin katılması öngörülmüyordu. Delegeler mesleki temsil veya sınıf esasına göre seçilecektir (Boratav, 2006b: 39).

Cumhuriyet ilan edilmeden İzmir'de ülkenin ekonomisine yön verecek çok kapsamlı ve geniş katılımlı bu iktisat kongresinin, ülkenin ekonomik kalkınması için mali politikaların belirlenmesinde önemli bir yeri olduğu ortadadır. Liberal görüşün egemen olduğu İzmir İktisat Kongresi'nde özel girişimcilerin devlet tarafından teşviki, ekonomi ve maliyede milli bir politikanın izlenmesi, vergi düzeninde iyileştirmelerin yapılması ve halkın omuzlarındaki vergi yükünün azaltılması, çalışanların haklarının düzenlenmesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

İktisat kongresinde alınan kararlara denk olarak, 1923-1929 döneminde uygulanan maliye politikalarının dayandığı ana ilke, liberal iktisat yaklaşımının da ana ilkelerinden biridir. Bu ilkeye göre devlet bütçesi denk olmalı ve yatırımların finansmanı dışında kesinlikle borçlanılmamalıdır (Vural, 2008: 82). Denk bütçe çalışmaları Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ekonominin bir plan ve program dahilinde güçlenmesi için Atatürk'ün de üzerinde ciddiyetle durduğu bir konu olmuştur.

Bütçenin denk olması mali ve siyasi bağımsızlığın önemli bir ölçütü olarak görülür. Denk bütçe uygulamalarında ekonomik, siyasi ve ideolojik nedenlerle bütçe açıklarından kaçınılır. Bütçe açıkları borçlanmaya, karşılıksız para basımına ve enflasyona neden olabilmektedir. Cumhuriyet dönemi öncesinde, enflasyonun en önemli kaynağının bütçe açıkları olduğu kabul edilir. Bu nedenlerle Cumhuriyet döneminde denk bütçe politikasına büyük önem verildiği görülür. Lozan'da elde edilen ekonomik ve mali bağımsızlığın siyasi olarak korunması ve devlet işleyişine düzen kazandırılması için bütçe açıklarından kaçınılmıştır (Coşar, 1995).

Devlet bütçeleri 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kapsam ve nitelikleri yönünden farklılaşmıştır. Çünkü devlet giderleri yıldan yıla hızla artmış, teknik ve bilimsel hizmetler için harcamalar yapılmaya başlanmıştır. Bu işlemler geleneksel devlet fonksiyonlarında fikri gelişmelerin meydana geldiğinin kanıtıdır (Akman, 2011: 138). Ancak öncesinde ekonominin yapısal olarak oturmadığı ve kontrol altına alınmadığı dönemde bütçeler ve dağılımı hep aynı çizgi üzerinde ve durağandır. Tablo 4.7'de 1923-1929 yıllarını içine alan ve ekonomide liberalizm etkileri görülen dönemde bütçenin kesin hesap gelir-gider ve açık kalemleri gösterilmiştir.

Tablo 4.7: 1923–1929 Dönemi Bütçenin Kesin Hesap Gelir-Gider ve Açık Kalemleri (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Gelir	Gider	Fark
1923	111 271 945	105 926 111	+5 345 034
1924	138 416 828	131 628 038	+6 788 790
1925	170 391 263	201 449 722	+31 058 459
1926	180 363 257	172 186 885	+8 176 372
1927	202 239 236	198 951 159	+3 288 077
1928	222 030 788	201 132 997	+20 897 791
1929	224 143 619	213 267 359	+10 776 260

Kaynak: http://www.ceterisparibus.net/veritabani/1923_1990/butce.htm

Bütçenin 1925 yılı dışında kalan diğer yıllarda fazla verdiği görülmektedir. Bunun nedeni de 1925 yılında devletin en büyük gelir kaynaklarından biri olan ve ürün üzerinden alınan Aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Bütçe ödenekleri ve kesin hesapların sonuçları, ekonomide herhangi bir yönlendirici gücün bulunmadığı yıllarda gerçekçi bütçelerin hazırlandığını göstermektedir. MEB bütçelerine genel bütçeden ayrılan payda 1925 sonrası izleyen yıllarda bir düşüş yaşanması, eğitime bütçeden ayrılan payın kendisinden bağımsız düşünülmemeyeceği ve denk bütçe konusunda titizlikle çalışıldığının kanıtı olabilir.

Bilindiği üzere günümüzdeki uygulamada da genel ve katma bütçeli kuruluşlar konsolide bütçe olarak tek bir bütçe gibi düşünülmekte ve finansmanları hazinece tek bir merkezden koordine edilmektedir. Bunun sonucunda katma bütçeli idareler öz gelirlerinin üzerinde kalan finansman ihtiyaçlarını hazine yardımı ile karşıladıklarından açık vermiyor görünmekte, açığın tamamı genel bütçede yer almaktadır (MGB, 1992a: 4).

Toplumun eğitilmesi konusunda halk eğitimi çalışmalarına büyük önem verilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından hemen sonra Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa (Özler), valiliklere gönderdiği genelgeyle halk eğitimi faaliyetlerinin başlatılmasını bildirmiştir. Bu genelgede Türkiye'nin en önemli sorunlarından birinin bilgisizlik ve eğitimsizlik olduğu, okulların ve öğretmenlerin görevinin sadece okul çağındaki çocukların ve gençlerin eğitimi olmadığı, her yaş ve her sınıf halkın bilgisizliğinin ve eğitimsizliğinin giderilmesinde okulların ve öğretmenlerin görevi

olduğu bildirilmiş bu sorunların çözülmesi için gereken çalışmaların başlatılması istenmiştir (Taşdemirci, 2010: 142).

Buna ek olarak 1927 yılında hazırlanan tamimle, halk dershaneleri ve halk konferansı için bazı esaslar kabul edilmiştir. Bu tamimde, muhtelif sebepler ve haller dolayısıyla hiç okumamış, geri kalmış, istediği gibi tahsil ve terbiye derecesine erişememiş olanları bir cumhuriyet vatandaşının bilmesi icap eden bütün hayati ve medeni bilgilerle teçhiz etmek, milli hars ve mefkûreyi de takviye edeceğini önemle belirtmektedir. Bu surette halkın okuma-yazması kısa zamanda arttığı gibi sağlık, tarım, ekonomi, vatandaşlık, teknik, hesap dersleri ile de genel kültürleri yükseltilmeye çalışılmıştır (Çalış, 1965: 10).

Atatürk'ün, mesleki ve teknik eğitim konusunda, kurumların iş ve mesleğe dayalı eğitim vermesinden yana bir tutum içinde yer almasına rağmen, 1925 yılına kadar bu konuda ciddi bir atılım gerçekleştirilememiştir. 1924 yılında Türk eğitim sistemi üzerinde inceleme yaptıktan sonra bir rapor hazırlayan John Dewey, özel olarak mesleki ve teknik eğitimin önemi üzerinde durmuştur. Bunun üzerine mesleki teknik eğitim konusunda incelemelerde bulunmak üzere Alman eğitimci Alfred Kühne davet edilmiştir. 1926'da Türkiye'ye gelen Kühne, Ankara, Eskişehir, Bursa, İzmir ve İstanbul'daki meslek okullarında incelemelerde bulunarak hazırlamış olduğu raporu MEB'e sunmuştur. Ancak Kühne'nin raporu Türkiye şartlarına uygun olmadığı ve uygulanabilirliği düşük olduğu için dikkate alınmamıştır (Şahin, 1998; Taşdemirci, 2010: 194).

Ülkenin mali açıdan iç ve dış etkilerle yüzleşmek zorunda kaldığı bu dönemde, eğitim siteminde köklü değişiklikler izlenirken mesleki ve teknik eğitimde de büyük atılımlara girişilmiştir. 1927 yılında bütün ticaret okulları (İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okuluna bağlı orta ticaret okulu hariç) Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiş ve öğretim süreleri 4 yıla çıkartılarak «Orta Ticaret Okulu» adını almışlardır. 1933 yılında Ankara ve 1935 yılında da İzmir Orta Ticaret Okullarına lise sınıfları ilâve edilmiştir. Diğer taraftan İstanbul Ulum-u Âliye Ticaret Mektebinin «Yüksek Ticaret» bölümü 1932-33 öğretim yılında Ticaret Lisesi adını

almıştır. 1941 yılında okulların bünyelerinde değişiklik yapılmış ve orta ticaret okullarının öğretim süresi dört yıldan üç yıla indirilmiş, ticaret liseleri de üç yıla çıkartılmıştır. 1941 yılından itibaren de memleketin çeşitli bölgelerinde yeniden ticaret okulları açılmaya başlanmıştır (TÜİK, 1973: 8).

Nicel açıdan bakıldığında, 1927 yılında Türkiye’de 9 erkek sanat okulu, 2 kız sanat okulu ve 5 ticaret okulu olmak üzere 16 orta dereceli meslek okulu bulunmaktaydı. Ülkedeki mesleki ve teknik eğitim okulları, 1927 tarih ve 1052 sayılı Meslek Okulları Hakkında Kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek ve Mesleki Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Ancak daha önce bahsi geçtiği gibi meslek okullarının mali açıdan illere bağımlılıkları devam etmiştir. 1929 dünya ekonomik krizinin de etkisiyle mesleki ve teknik eğitim kurumlarının mali problemlerine çözüm getirebilmek amacıyla Türkiye dokuz bölgeye ayrılmıştır. Bölge merkezlerinde (Ankara, İzmir, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Kastamonu, Konya, Erzurum) birer bölge sanat okulları kurulmuştur. Bu bölge sanat okullarının masraflarının, bölgeye dahil olan iller tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Ancak bu değişiklik bölge sanat okullarının mali sıkıntılarına kesin bir çözüm getirememiş, bölgeye dahil olan iller arasındaki gelir farklılıkları bu okullarda verilen eğitim öğretimin kalitesinde denge ve paralelliğin kurulmasını engellemiştir. Bölge sanat okullarının mali sıkıntılarına son vermek amacıyla bu okullar 1935 tarih ve 2765 sayılı Kanun’la MEB’e bağlanmıştır (Taşdemirci, 2010: 195,196).

1926 yılında Cumhuriyet döneminin ilk ilkokul programına göre ilkokulun amacı “çevresine etkin uyum yapabilecek iyi yurttaşlar yetiştirmek” olarak belirlenmiştir. Bu daha önceki dönemlerin eğitim amacından çok farklıdır. Bu programda “etkin uyum” ve “iyi yurttaş” yetiştirmek nitelikleri ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca programda toplu öğretim sistemi kabul edilmiştir. Dersler, Hayat Bilgisi dersinin konularına bağlanarak, bütün dersler arasında organik bir bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Bu sistemde öğretim bir amaç değil, eğitimin bir aracıdır (Binbaşıoğlu, 2009: 379).

Bunun yanında, 22 Nisan 1926'da kabul edilen “Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun” gereğince öğretmen okullarının niceliğinin arttırılmasına ve buna ait maliyüklülüklerinin çözümlenmesine karar verilmiştir. Kanuna göre; Maarif Vekâleti'nin belirlediği yerlerde yapılacak on muallimektebinin inşaat ve tesisatına yardım için 5 yıl her ilin kendi bütçesinin %10'u oranında katkısı olacaktır. Yüzde onlar kanunu olarak anılan kanunla 1926 yılından itibaren ilköğretim kurumları ve öğretmen okullarında yeniden düzenlemeler yapılmıştır (Bozkurt, 2007: 81).

Toplumun eğitimlilik durumlarına bakıldığında, 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Türkiye'de 10,5 milyon olan nüfustan ancak 1 milyonu okuma-yazmabilmekteydi. Bu duruma, tarihî ihmallerin etkisi kadar, eski yazının öğrenilmesindeki büyük güçlüğü de etkisi olmuştur. İnsanların kendi aralarında kurdukları iletişimin yanı sıra, devletin bütün kurumlarıyla münasebetlerinde hatta vatandaşlık haklarının kullanılmasında ve görevlerin yerine getirilmesinde okur-yazarlık vazgeçilmez bir unsurdur. Bunu iyi bilen eğitimcilerimiz, 1928'de yapılan harf inkılabından sonra eğitim seferberliğini başlatmışlardır (TÜİK, 1973: 7).

Çalış (1965: 10)'a göre 1928 yılında eski Arap harflerinin atılarak yerine, Türk alfabesinin kabul edilmesi, Türk tarihinde halk eğitime yönelmiş hizmetlerin en büyüğü olmuştur.

Mustafa Necati'nin 20 Ekim 1928 tarihinde Hakimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeçte harf inkılabı ile ilgili hedefleri şu şekilde belirtmiştir: *“Harf inkılabı başladığı gün önümüzde dört hedef bulduk. Bunlardan birincisi yeni harflerin feyizli mahiyetinden istifade ederek lisanın bünyesine tesir etmek ve Türk dilinin istiklalini, genişlemesini, tabii tekamülü temine mütevakkıf ilmi mesaiye başlamakti. Bu hedefin istihali için şu işleri yapmak lazım geliyordu (Alim-Baran, 2008: 401).*

1. *Yeni Türk elifbasına nazaran Türkçe'nin imlasını tespit etmek ve bir imla lügatı yapmak,*
2. *Türkçenin yeni bir didaktik gramerini vücuda getirmek,*

3. *Türk dilinin müstakil ve tekemmül kudretleri ile zinde bir lisan halinde inkişaf edebilmesinin mütevakkıf bulunduğu linguistik ve filolojik tetkikatına girişmek ve bu meyanda eski kitaplarda ve halk dilinde mevcut öz Türkçe kelimelerin kullanılmasını telif eden bir dil bülteni neşretmek,*
4. *Ve nihayet ıstılahları tensik ederek ilmi lisanın inkişafı esaslarını hazırlamak ve geniş bir tefekkür ve ilim lisanında ifade edilen bütün mefhumların mukabillerini ihtiva edecek surette bir Türk lügatı tanzimine çalışmak ve bu hudut üzerinde çalışmak üzere salahiyattar zevattan mürekkep Dil Heyeti teşkil edildi.”*

Yeni Türk harflerinin halka benimsetilmesinde, okur-yazarlığın artırılması seferberliğinde millet mektepleri büyük paya sahiptir. Kurtuluş Savaşı’ndan itibaren eğitim konusu içinde üzerinde durulan halk eğitimi çalışmalarının bir parçası olarak da düşünülebilecek millet mektepleri, Cumhuriyet’in yurttaşlık değerlerinin gelişiminde, cehaletin ortadan kaldırılması çalışmalarının bir devamı niteliğindedir. Millet Mektepleri Teşkilâtı Talimatnamesi 11 Kasım 1928’de kabul edilmiş ve 24 Kasım’da yürürlüğe girmiştir. Kendi başına bütçesi olan ve sayıları binlerle ifade edilen Millet Mektepleri’nin masraflarını Cumhuriyet maliyesi yalnız başına karşılayamıyordu. Bu nedenle daha farklı gelir kaynakları meydana getirme yoluna gidilmiştir. Millet Mektepleri bütçesinin ek gelir kaynakları hakkında: “Millet Mektepleri dershaneleri için sarfedilecek paranın sureti temini” başlığıyla yönetmelikte şunlar belirtilmektedir (Şahin, 1992: 222):

Her il veya ilçedeki Millet Mektebi teşkilatı gelir ve gideri için “İdare Heyeti” tarafından bir bütçe düzenlenir ve Maarif Vekâleti tarafından onaylanırdı.

Millet Mektepleri’nin gelir kaynakları şöyledir:

1. İl özel bütçelerinden naklolunacak para,
2. Yerel Ticaret ve Ziraat Odalarından alınacak yardımlar,
3. Belediyelerden alınacak yardımlar,
4. İdare kurullarının bölge halkından topladığı yardımlar,

5. Millet Mekteplerine devam etmeyenlerden alınacak 5-60 TL arasında değişen para cezası,
6. Genel bütçeden eğitim için ayrılan para,
7. Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatı, Türk Ocakları ve buna benzer kurumlara özel kişilerin yaptığı maddi yardımlar,
8. Büyük söylevin plak satışından elde edilen kazanç.

24 Mayıs 1928 tarihinde çıkarılan bir kanunla meslek mektepleri inşaatı için 2 milyon liraya kadar taahhüt icrası mezuniyetine ve Maarif vekâleti 1928 senei maliyesi bütçesine tahsisatı fevkalâde itasına dair kanunda, “1928 senei maliyesi Maarif vekâleti bütçesinde Meslek mektepleri masarifi namı ile yeniden açılacak 717’inci fasla 800.000 lira tahsisatı fevkalâde olarak vazolunmuştur. Meslek mektepleri inşaatı için her sene bütçesine konulacak tahsisattan azamî 500.000 lirası karşılık ittihaz olunarak İcra Vekilleri Heyeti karar ile 2 milyon liraya kadar taahhüt icrasına Maarif vekili mezundur.” ifadesi yer almıştır (TBMMZC, 1928: 284).

1928 yılında çıkarılan “1928 senei maliyesi Maarif Vekâleti bütçesine tahsisatı fevkalade itasına ve muhtelif devaîr bütçelerine mevzu tahsisattan bazılarının imhasına dair Kanun” gereğince; 1928 mali yılında Maarif Vekâleti bütçesinde (yeni Türk harflerinin gerektirdiği masraf) yeniden açılan 718 inci fasla 400.000 lira tahsisatı fevkalade olarak vazolunmuştur. İlgili cetvelde dört yüz bin liralık tahsisat imha kılınmıştır. Kanunda -vilâyet memurini maşatı- için 11.500, - tahsisatı fevkalâde- için 30.000 lira ayrıldığı görülmektedir (TBMMZC, 1928: 3).

1928 yılının sonu ile 1929 yılının başları arasında Türkiye’de çok sayıda Millet Mektebi açılmıştır. Öğretime 1 Ocak 1929 tarihinde başlayan Millet Mektepleri’nin kuruluşlarındaki amaç sadece halka okuma-yazma öğretmektir. Ancak Eylül 1929’da değiştirilen Millet Mektepleri yönetmeliğinde okulların amacı sadece okuma-yazma öğretmenin ötesinde, vatandaşlara sosyal ve ekonomik hayatlarında işe yarayacak bilgi ve becerileri de kazandırmak olarak genişletilmiştir. Bu yeni yönetmelikle Millet Mektepleri’nin yönetimi MEB’e, yerel teşkilatlandırma işi ise il yönetimlerine bırakılmıştır (Taşdemirci, 2010: 143).

Millet Mektepleri ödeneğinin devlet bütçesine konulmayıp, masrafları karşılamının İl Özel İdarelerine bırakılması ödenek sorunu yaratmıştır. Millet Mektepleri hareketinin yürütülmesinde iller esas alınmıştır. Doğal olarak gerekli ödeneği de İl Özel İdareleri yapmıştır. İl Özel İdare Bütçeleri İl Genel Meclisi tarafından yapılmış ve İl Genel Meclisi de o ile bağlı ilçe temsilcilerinden oluşmuştur. Bu temsilciler genellikle o il ve ilçelerin tanınmış, varlıklı, önde gelen, politik eğilimli insanlarıdır. 1929'a gelinceye kadar birçok devrim hareketinin yapıldığı Türkiye'de, devrim hareketlerinin karşısında olan insanların da bu İl Genel Meclislerinde görev aldıklarını görülmektedir (Şahin, 1992: 230).

10 Kanunusani 1929 tarihinde Cumhuriyet gazetesinin haberinde, "*Maarif Vekâleti'ne gelen malumata göre memleketin her tarafında millet mektepleri teşkilatı ikmal edilmiş, derslere başlanmıştır. Millet mekteplerinin miktarı ve talebenin adedi hakkında malumat istenmiştir. Bu sene zarfında 250 bin kişinin okuyup yazma öğreneceğine kesin gözle bakılmaktadır.*" ifadelerine yer verilmiştir.

Millet Mektepleri için; bazı farklı amaçlara yönelik ayrılmış ödenekler de bulunmaktadır. Örneğin; Avrupa'ya öğrenim görmek amacıyla gönderilecek öğrenci sayısında bir sınırlandırma getirilmiş ve gönderilecek öğrencilere ayrılan ödenek Millet Mektepleri bütçesine transfer edilmiştir. Giderler bölümünün büyük bir kısmını ise maaş ve ücretler meydana getirmekteydi. Bu okullarda çalışan öğretmenlere 4 aylık bir dönem için sembolik 50 lira veriliyordu. Üstün çalışma ve başarı gösterenlere 100-150 lira ödül verildiği olurdu. İdare heyetlerince seyyar öğretmenlere bu maaşlara ek olarak 50 TL'yi geçmemek üzere, bir miktar daha para verilebiliyordu. Bundaki amaç da seyyar öğretmenliği özendirmektir. Çünkü bunların eğitim araç ve gereçlerini yanlarında taşımaları gidecekleri yerlerin uzak olabileceği düşüncesiyle ekonomik olarak doyurulmaları gerekiyordu. Yine yönetmelikte her dönem için Milli Eğitim Müdürlerine 90 TL, İlköğretim Müfettişlerine de 60 TL verilmesi kararlaştırıldı (Şahin, 1992: 223'deki alıntı).

Öte yandan dershanelerin ısıtılması, aydınlatılması, döşenmesi gibi zorunlu harcamalar ile ders araç ve gereçleri (kitap, kalem, silgi, tebeşir, defter, karatahta v.s.) Milli Eğitim Müdürlüğünce sağlanacaktır deniliyordu. Millet Mektepleri'nin 1929 yılı bütçesi 670407 TL'si maaş ve ücret, 211.101 TL'si diğer masraflar olmak üzere toplam 881.508 TL'dir. Hükümet, Millet Mektepleri tasarısının kabulünden sonra yeni basılacak alfabe, imla ve okul kitaplarının devlet matbaasının ve Millet Mektebi harcamalarına karşılık olarak eğitim bütçesine ek ödenek koymuştur (Şahin, 1992: 223).

Tablo 4.8: Millet Mektepleri Bütçesi (1928-1935)

<i>Yıllar</i>	<i>Maaş ve ücret (T.L.)</i>	<i>Diğer masraflar</i>	<i>Toplam</i>
1928-1929	670.407	211.101	881.508
1929-1930	553.445	200.806	754.251
1930-1931	420.610	121.814	542.424
1931-1932	194.364	57.648	252.012
1932-1933	93.774	29.202	122.976
1933-1934	42.273	9.287	51.560
1934-1935	10.832	3.876	14.708

Kaynak: Maarif 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, BaşVekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul: 1935

Tablo 4.8'de Millet Mektepleri'nin kurulduğu yıldan 1935 yılına kadar mektep bütçelerinde sürekli düşüşler kaydedilmiştir ancak genel bütçeden MEB'e ayrılan bütçe dönemlerin siyasi, ekonomik ve politik etkilerine göre değişiklik göstermiştir. Bu durumu sadece bir nedene bağlamak doğru olmayacaktır ancak buradan Millet Mektepleri atılımının ilk yıllarda siyasi olduğu kadar mali açıdan da desteklendiği ama sonraki yıllarda bu desteğin azaldığı çıkarılabilir.

c) 1930-1938 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

1930-1938 dönemi ekonomide devletçilik politikasının izlendiği yıllardır. 1930-1938 döneminde iktisat politikaları bakımından iki belirleyici özellik vardır: Korumacılık ve devletçilik. İktisat politikalarının yöneldiği amaç ve elde edilen sonuçlar bakımından ise bu yılları bir ilk sanayileşme dönemi olarak nitelendirmek uygun olacaktır. 1930'lu yılların kapitalist dünya ekonomisi bakımından büyük buhran yılları olduğu gerçeği kabul edilirse, ele alınan dönemin tüm belirleyici

unsurları vurgulanmış olur. Kısaca bu yıllarda dünya ekonomisi büyük buhranın içinde sürüklenirken Türkiye ekonomisinin dışa kapanmış olduğu ve devlet eliyle bir milli sanayileşme denemesi içine girmiş olduğu söylenebilmektedir. Bu denemenin hatlarıyla başarılı olduğu söylenebilir (Boratav: 2006a: 59).

Çavdar (1992: 211), 1930 yılını Atatürk dönemi iktisat politikasının keskin bir dönüm noktası olarak değerlendirir. Bunun nedenlerini:

1. Lozan Antlaşmasının gümrük duvarlarının savaş öncesi düzeyde tutulmasına ilişkin maddesinin yürürlük süresinin sona ermesi.
2. Dünyada patlayan büyük ekonomik buhran.

1930'ların bunalımına bakıldığında, ilk görünen durum, 1929'da dünya ekonomisinin görünüşte refah halinde fakat istikrarsız bir denge durumunda oluşudur. Bu öyle bir denge halidir ki herhangi önemli bir bunalım birikimli bir çöküşü başlatabilir. Nitekim öyle de olmuştur. Gelişmiş ülkelerin istikrarsız iç dengesi, uluslararası platformda egemen olan büyük çapta borçluluk ve büyük tutarlarda kısa vadeli fonlarla birleşince, 1930'ların bunalımını başlatmıştır. 1932 yılına gelindiğinde üretim tüm ülkelerde en düşük noktadaydı. Uluslararası ticaret hacmi ise 1929-1932 arasında %65 azalmıştır (Çavdar ve diğer., 1981: 31).

1930'lu yıllarda özellikle Celal Bayar'ın ekonomi bakanı oluşundan sonra (1933), bir yandan özel kesimi besleyen ve güçlendiren bir devletçilik anlayışı egemen olurken, diğer yandan da sanayileşme yolunda bazı adımlar da atılmıştır. Bu dönemin ekonomik bulguları gözden geçirildiğinde; 1933-1939 yılları arasında Türkiye ekonomisinin kalkınma hızı % 9'u aşmış, sanayileşmede aynı hızda bir büyüme meydana gelmiş, 1923-1928 yılları arasında sanayi kesiminin GSMH içerisindeki payı %11 iken, 1933-1939 döneminde bu pay %15'e yaklaşmıştır. 1933-1938 yılları arasında sanayi kesiminin büyüme hızı %10,2 olmuştur (Çavdar, 1992: 218).

Bütçe giderlerinin normal bütçe gelirleri ile finanse edilmesi, bütçe uygulamalarında temel kural olarak kabul edilmektedir. Ancak, normal bütçe

gelirlerinin giderleri karşılayamaması durumunda devlet, borçlanma yoluna başvurmuştur (MGB, 1991: 21). Borçlanma bir gelir çeşidi olarak kamu gelirleri arasında sayılmakta ve verginin alternatifi olarak görülmektedir. Ancak, giderlerin borçlanma yoluyla karşılanması ekonomide yaratacağı etki vergilerden farklı olduğundan, devlet borç yönetimi büyük önem taşımaktadır (MGB, 1991: 21).

Bu dönemde tıpkı 1923-1938 döneminde olduğu gibi bütçe açıklarından korunmak için denge politikası izlenmiştir. Tablo 4.9'da 1930-1938 yıllarını içine alan dönemde bütçenin kesin hesap gelir-gider ve açık kalemleri gösterilmiştir.

Tablo 4.9: 1930-1938 Dönemi Bütçenin Kesin Hesap Gelir-Gider ve Açık Kalemleri (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Gelir	Gider	Fark
1930	217 451 343	210 129 655	+7 321 688
1931	165 227 843	181 861 013	-16 633 170
1932	186 816 681	212 011 107	-25 194 426
1933	174 296 035	173 608 829	+687 206
1934	207 277 524	228 858 736	-21 581 212
1935	231 391 323	259 589 193	-28 197 870
1936	271 078 532	252 402 010	+18 676 522
1937	314 170 811	287 183 747	+26 987 064
1938	322 933 849	303 888 954	+19 044 895

Kaynak: http://www.ceterisparibus.net/veritabani/1923_1990/butce.htm

1930-1938 dönemi dünya ekonomik buhranının etkilerini değerlendirmek açısından üzerinde titizlikle durulması gereken bir dönemdir. Tablo 4.9'da 1931, 1932, 1934, 1935 yıllarında bütçede açık verildiği görülmektedir. Denk bütçe çalışmalarının yoğunluk kazandığı bu yıllarda çabaların yetersiz kaldığı ve gelir-gider dengelerinin iyi tayin edilemediği, bu yüzden bütçe açığı verildiği görülmektedir. Bu yıllarda Türk parasının istikrarının sağlanması ve para politikalarının belirlenmesi için merkez bankasının kurulması fikri gündeme gelmiş ve 1930 yılında dönemin hükümeti tarafından merkez bankası kurulmasına ilişkin gerekli yasal çerçeve hazırlanmıştır.

T.C. Merkez Bankası ulusal bankacılık özleminin doruk noktasıdır. Merkez Bankası'nın kurulmasıyla Türkiye iktisadi egemenliği açısından en önemli adımı atmış ve ulusal para politikasına egemen olmuştur. Ulusal finans sisteminin kurulması, sanayileşme politikası açısından da temel teşkil edecek bir atılımdır. Ekonomik egemenliğin bir ayağını ulusal finans kurumları oluştururken diğer bir ayağının da ulusal sanayi olduğu kabul edilir (Çavdar, 1992: 207).

Tabloda devlet bütçesinde açık görünen yıllarda, MEB bütçesinde de gerek rakamsal gerekse genel bütçe içindeki payda azalmalar olduğu dikkat çekmektedir.

1930-1939 döneminin iktisat politikalarının gelişiminde, salt korumacı önlemlerle yetinilen 1930-1931 yılları, devletçi uygulamalara ani bir geçişi temsil eden 1932 yılı ve devletçiliğin rayına oturduğu 1933-1939 yılları bu özellikleriyle dikkat çekicidir. Dönemin son iki yılında, özellikle Celal Bayar'ın başbakanlığıyla eşzamanlı olarak, özel teşebbüsün özendirilmesine dönük yeni bir yönelişin ilk izleri gözlenmektedir (Boratav: 2006a: 67).

Özetlersek, kapitalist dünya buhranının etkisi ile Türkiye'de devletin iktisadi hayata müdahalesinin arttığı görülür. Bu müdahaleler dış ticaretin tanzimi ve fiyat kontrolü şeklinde kendini göstermiştir. Bu uygulama ise küçük tüccar kesimin iktidarını müttetikleri olan burjuvazi ve toprak ağaları ile karşı karşıya getirmiştir. Bütünü itibariyle bu müdahaleler özellikle büyük tüccar kesimin aleyhine olmuştur. Bu dönemde 'ticaret burjuvazisinin' egemen kesimi ithalatçılar ve ihracatçılardır (Timur; 2008: 138).

Genç Türk ekonomisini yönetenler 1929 mali yılı başlarken çok olumlu gelişmelerin hesabı içinde olmuşlardır. Başbakan İsmet İnönü bir yandan koruyucu gümrük tarifelerini yürürlüğe koymaya, diğer yandan tarım kesiminde bol ürün almaya hazırlanıyordu. Ayrıca her iki nedenle de devlet gelirlerinde önemli artış bekleniyordu. İktidarın iyimser tahminleri beklenmedik iç ve dış gelişmeler nedeniyle tamamen gerçekleşmemiştir. Tarımda yüksek verim artışı sağlayacak ithalat yerine ihracata hazırlanan hükümet, beklenmedik bir ithalat patlamasıyla

karşılaşmıştır. Yeni gümrük tarifelerinin çok yüksek olacağı hatta ithalatın kısıtlanacağı yolundaki tahminlere ithalatçılar çok geniş çapta spekülative ithalata giriştiler. Türk parasının değeri hızla düşerken, dış ticaret açığı da bir önceki yıla göre iki misli artmıştır. Büyük dünya buhranının kısa sürede Batı Avrupa ekonomilerinde para kredi ve kambiyo sistemlerini çökertmesi daha kötümser bir tablonun çizilmesine neden olmuştur (Çavdar ve diğer., 1981: 42).

1930'lu yıllar bütçe gelirlerinde bir miktar artış sağlandığı görülen yıllar olmuştur. Lozan Antlaşması'nın dış ticaret vergilerinde beş yıl süre ile değişiklik yapılamayacağı maddesinin süresinin sona ermesi sebebiyle gümrük tarifesinde değişiklikler yapılmış, maaş ve ücretlere yeni vergiler getirilmiş ve vergi sisteminin milli gelir esnekliğinin düşük olmasından dolayı dünya ekonomik bunalımı dönemindeki parasal daralmaya karşın vergi gelirleri bu durumdan etkilenmemiştir. Bu nedenlerle bütçe gelirlerinde bir miktar artış olduğu görülmüştür (Tezel, 1994: 434).

1932'den sonra iktisadi politikada belirgin bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim ekonomiye devlet müdahalesinin artması olarak kendini göstermiş ve artan müdahale farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. İşte 1932-1939 arasında Türk ekonomisinde artan devlet müdahalesinin ortaya çıkış biçimlerinin bütünü, en genel anlamda devletçilikle nitelendirilmiştir. Esas olarak 1932-1939 yıllarının uygulamasına dayanan devletçilik, 1939'dan sonra resmi iktisat politikası olmaktan çıkmıştır(Boratav, 2006b: 137).

27 Eylül 1930'da kurulan V. İnönü Hükümetinde Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'dır. Hükümetin programında eğitim düşüncesinin dönemin mali şartlarından etkilendiği görülmektedir. Program şöyledir: *“Maarif siyasetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfi tesirattan münezzeh. Ahlak ve intizam cephelerini bilhassa emniyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz.”*(TBMMZC, 1930, 21/3: 34,35). Programda dünya ekonomik buhranı sonrasında her alanda kendini belli eden

tasarruf politikaları kendini göstermiştir. En az masrafla en yüksek fayda arayışları eğitim politikalarında belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır.

Timur (2008: 152)’a göre dünya ekonomik buhranının patlamasıyla beraber, Türkiye’de vergi gelirleri de azalmaya başlamıştır. 1929’da 224.169 bin lira olan bütçe gelirleri 1930’da 217.496 bine, 1932’de de 185.538 bin liraya düşmüştür. Bu düşüşlere iktidar çeşitli vergilerde yükseltmeler yaparak ve yeni vergiler koyarak engel olmaya çalışmış ve bunda başarılı olmuştur. Nitekim 1932 yılından itibaren devlet gelirlerinin tekrar artmaya başladığı görülür. Bütçe gelirleri bu dönemde de daha çok dolaylı vergilere dayanmış ve ağırlığını yoksul sınıflar üzerinde hissettirmiştir.

Bu mali şartlar altında eğitim-kültür faaliyetleri yetersiz kaynaklara rağmen gelişme göstermeye devam etmiştir. 15 Nisan 1931 tarihinde kurulan Türk Tarihi Tektik Cemiyeti bu dönemde yaşanan önemli kültür hareketlerinden birisi olarak kabul edilir. Kurum daha sonra “Türk Tarih Kurumu” adını almıştır. Amacı Türk tarihinin kaynakları hakkında araştırmalar yapmak, bulunan belgeleri yayımlamaktır. 1933 yılında ilk olarak lise kitabı niteliğinde dört ciltten oluşan tarih kitaplarını yayımlamış, daha sonra bu kitaplar ortaokul kitaplarına da kaynaklık etmiştir (Binbaşıoğlu, 2009: 381).

Dönemin şartlarına bakıldığında, 1930’lu yıllarda Türkiye toplam nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. Yaklaşık 40 bin köyün 35 bininde okul yoktur. Okul bulunan pek çok köyde de öğretmensizlikten eğitim ve öğretim etkinlikleri yürütülemez haldedir. Buna çare olarak düşünülen askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapmış köy çocuklarının eğitilerek göreve başlatıldığı “Köy Eğitim Teşkilatı” uygulamaya konmuştur (Gökdemir ve Arslan, 2011: 279).

1931 yılında Millet Mektepleri’nin kuruluş amacını yerine getirememesinden doğan boşluğu doldurmak amacıyla halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir. Yurt gezilerine çıkan Atatürk, halkı bir araya toplamak, gençliğin bilgi ve görgüsünü yükseltmek için yeni bir teşkilatın kurulması gereğinden bahsetmiştir. Bu amaçla

büyük binalar içinde halkevlerinin kurulacağından, bu binalarda sinema, kütüphane, sergi salonları, tiyatro sahneleri, spor salonları, müzeler gibi eğitim ve kültür kurumlarının bulunacağından söz etmiştir. Atatürk'ü böyle bir karara iten en önemli etkenin, milliyetçi ve cumhuriyetçi unsurları birleştirme düşüncesi ve milli birlik ve beraberliği koruma ihtiyacı olduğu söylenebilir (Karpaz, 1963; Taşdemirci, 2010: 144).

14.05.1940 tarihli Tasvir-i Efkar gazetesindeki bir ilandan halkevlerinde halkın aydınlatılması için konferanslar verildiği ve bunun yanında sanatsal etkinliklerle tamamlanan etkinlikler düzenlendiği anlaşılmaktadır. İlan şöyle: *“Eminönü Halkevinden: 14.5.1940 salı günü akşam(bugün) saat 20.30’da evimizin Cağaloğlu’ndaki salonunda Edip Refik Ahmet Sevengil tarafından –Tanzimat ve Tiyatro- mevzuunda bir konferans verilecek ve konferansı müteakip gösteri şubemiz bu mevzula alakadar bir piyes temsil edecektir.”*

1931 yılına kadar halk eğitiminin iki temel amacından biri okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara okuma-yazma öğretmekdiğeri ise kurslar vasıtasıyla vatandaşlara sosyal ve ekonomik hayatlarında işe yarayacak bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bu da vatandaşlara parti prensiplerinin öğretilmesi ve benimsetilmesini kapsamaktadır (Taşdemirci, 2010: 141). Millet mektepleri, halk evleri ve bu süreçte meydana gelen gelişmeler bu temele dayandırılabilir.

Cumhuriyet kadrolarının ülke insanını eğitmek amacıyla açmış oldukları bir diğer yaygın eğitim kurumu Halk Okuma Odaları’dır. 1930 yılında açılan bu kurumların amacı vatandaşların öğrendikleri bilgileri unutmamaları ve yeni bilgiler edinmeleridir (Demircioğlu, 2011: 229).

Batıda ve Türkiye’de basılan kitap sayıları 1930’lardan sonra aydınlanma alanındaki gelişmenin ve halk eğitimi alanındaki gelişmelerin ne denli büyük olduğuna kanıttır. Batı dünyasında 1450-1550 arası 40.000 ayrı isimli kitap çıkmış, aydınlanma çağına ilk adım sayabileceğimiz 1729’da Müteferrika’nın ilk bastığı lügatten sonra bir yüzyılda 180 kitap basılabilmektedir. Harf devriminden önceki 11

yılda (1908-1919) 6.450 kitap basılmışken, 1923-1928 arası 3.620 kitap basılmıştır. Bu süreçte yıllık ortalama 603'dür; 1930-1940 evresinde 2.000 kitap basılmıştır. Bu sayıların yeterli derecede olduğu söylenemezse de harf devriminden öncesine bakıldığında farkın çok büyük olduğu görülür. Okur-yazar sayısında ise bu rakamlar çok çarpıcı olarak büyümektedir (Karan, 1991: 38).

Koç (2011: 325)'a göre Türkiye'de sadece 1935 yılında basılan eser sayısı 1.615'dir. Bu yayınların 1.169'u İstanbul, 277'si Ankara ve 69'u İzmir'de geri kalanları da Anadolu'nun diğer illerinde basılmıştır. En fazla sosyal bilimlerde kitap yayınlandığı görülür.

Eğitimdeki bir diğer gelişme 1926 tarihli İlkokul Programının, 1936 yılında yeniden düzenlenmesidir. "İlkokulun Hedefleri" başlığını taşıyan bölümde "ulusal eğitim" konusuna vurgu yapılmış ve Anayasa'da yer alan ve iktidarda olan CHP ilkelerinin nasıl gerçekleştirileceği açıklanmıştır. Bu programdaki en dikkat çekici yenilik "İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri" başlıklı 18 ilke eklenmesidir. Bu ilkeler daha sonraki 1948 ve 1968 programlarında neredeyse aynen tekrarlanmıştır (Binbaşioğlu, 2009: 382).

Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan olan ve 1 Kasım 1937'de kurulan Celâl Bayar Hükümetinin programında eğitim politikaları şöyledir: *"İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur. Aile ocağından sonra millî kültür ile ilk temas ilkokullarda başlıyor. Genç vatandaşlar her şeyi benimseyen ve henüz kabiliyeti teessüs etmemiş olan taze zekâsı ile ancak en doğruyu en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir. İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzenleyebilecek âli bir tahsil sistemi henüz icat edilmemiştir. Fena bir ilköğretim, fena bir hayata başlayış demektir. Bu genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir, bunun içindir ki, ilköğretime en çok ehemmiyet vereceğiz. En kıymetli en iyi yetişmiş ve en kıymetli elemanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekle kullanacağız. İyi bir ilkokul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden mahiyet itibari ile daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz ve kendilerini hayatı ile refahları ile ve bu*

mühim vazifeyi başarış kabiliyetleri ile en yakından alâkadar olmakta devam edeceğiz. Millî kültür bakımından büyük önemi olan ve şefin ilim ve kültür sahasında en büyük abidelerinden biri hâlinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bunlarla alâkadar işlere hususî ehemmiyet vermeğe devam edeceğiz.İyi ve çok eğitmen öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz. Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeler için kıymetli mütehassıslar da getirteceğiz. Bu suretle muhtelif sahalardaki milli eleman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız....”(TBMMZC, 1937, 20/3: 32-33). Hükümetin yoğun eğitim programından anlaşılacağı üzere, Arıkan'ın bakanlığı döneminde eğitime büyük kaynaklar ayrılamasa da eğitim ve kültür konusu ciddiyetle ele alınmış ve eğitim sorunlarına çözüm aranmıştır. İlköğretimin toplumun ve şahsın şekillenmesinde temel oluşturması programda dikkat çekerken öğretmen yetiştirme, milli kültür ve mesleki eğitim konularına da öncelik verileceği belirtilmektedir.

Saffet Arıkan, kısa süren bakanlığı süresince, öteden beri önleri kapanmış olan ilkokul öğretmenlerinden üstün başarılı olanlarına seksiyon diye adlandırılan bir yıllık hızlandırılmış bir öğrenimle ortaokullara geçme yolunu açmış; eğitmen kursları, eğitmenli okullarla, onlara özel yönetmelik, öğretim kılavuzları, ders kitapları ile gezici başöğretmenlerle eğitmen örgütünü kurdurmuş, sonradan köy enstitülerine dönüşen Ankara Konservatuarı'nı, köy öğretmen okullarını açmış, erkek ve kız sanat okullarını geliştirerek sanat enstitülerine dönüştürmüş, Türk eğitimine özgü bu kurumları gerçekleştiren Rüştü Uzel ve Hakkı Tonguç gibi Atatürkçü eğitimi kuran kişileri iş başına getirmiştir (DK& İnan, 1983: 24).

Cumhuriyet tarihi boyunca Milli Eğitim Bakanları dönemin eğitim politikasında, ayrılan kaynaklarda etkili olmuştur. Kimi bakanlar dönemlerine damga vurmuş, köklü değişiklikler yapmışlardır. 1935-1938 yılları arasında ayrı üç hükümette (VII. İnönü, I. Bayar, II. Bayar) Milli Eğitim Bakanlığı yapan Saffet Arıkan döneminde MEB bütçelerinde devamlı artışlar görülmüştür. Özellikle 1938 yılında Atatürk döneminde MEB bütçelerine en fazla pay ayrıldığı görülürken, o yıl cumhuriyet tarihine damga vuran Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bakanlığa

getirilmiştir. Yücel'in sekiz yıllık bakanlığında Köy Enstitüleri, Neşriyat Kongresi, Maarif Şuraları ve ansiklopedi girişimlerinin yanında daha birçok gelişme yaşanmıştır. Ancak bu gelişmelerin mali açıdan yeterince desteklenmediği görülmüştür.

2.) İnönü Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

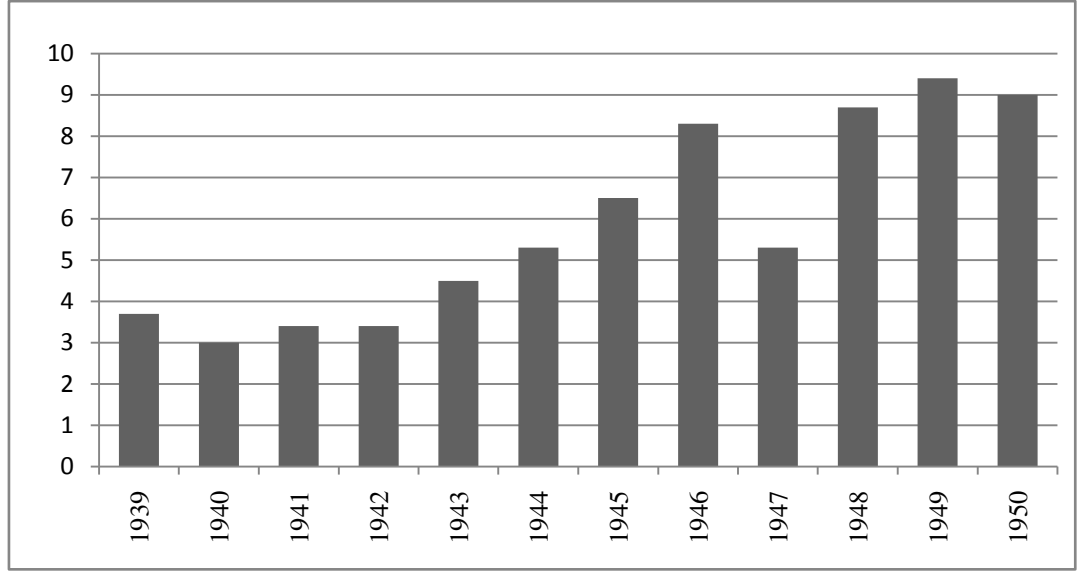
Bu çalışmada 1938-1950 yıllarını içine alan dönem Atatürk'ün ölümünden sonra devlet yönetiminde söz sahibi olan İnönü dönemi olarak kabul edilmiştir.

İsmet İnönü özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında gösterdiği büyük askeri başarılarla halkın gönlünde yer etmiş, Cumhuriyet tarihinin en önemli simalarından birisi olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından itibaren uzun yıllar başbakanlık yapan, Atatürk'ün ve devrimlerin yanında yer alan İnönü, 1937 yılına gelindiğinde görevinden istifa etmiş ve başbakanlık koltuğuna Celal Bayar oturmuştur.

Atatürk'ün ölümü üzerine Meclis'te yeni Devlet Başkanı ve Hükümet seçimleri yapılmış, 11 Kasım'da toplanan T.B.M.M. Anayasa'nın 31. maddesine göre İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı koltuğuna oturtmuştur. Sadece Dahiliye Vekili Şükrü Kaya oylama yapılırken meclis gazinosunda olup oylama bittiğinde geldiğinden oyu geçersiz sayılmıştır (Koç, 2007: 90).

İnönü 1950 yılına kadar cumhurbaşkanlığı görevini İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve siyasal zorlukları altında sürdürmüştür. 1939-1945 yılları arasında ise ekonomide İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri görülür. Bu dönem tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. 1945-1950 dönemi de devletçiliğin gerilediği, dış ekonomik ilişkilerde liberal eğilimlerin sezildiği, özel sektörün desteklendiği yeni bir dönem olarak kabul edilebilir. Türkiye'de 1939-1950 dönemi MEB bütçelerinin yıllara göre dağılımı grafik 4.4'te verilmiştir.

Grafik 4.4 Türkiye’de 1939-1950 Dönemi MEB Bütçelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Grafik 4.4’deki verilere göre 1939-1950 yılları arasında MEB bütçeleri %3 (1940) ile %9,4 (1949) arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İnönü döneminde bütçe yatırımlarının ortalama olarak %5,8’i MEB yatırımlarına ayrılmıştır. 1949 yılında bu oran ortalamanın çok üstündedir. Grafikte dikkat çeken önemli bir konu da küresel anlamda bütün dünyayı etkileyen İkinci Dünya Savaşı’nın, 1939-1945 yılları arasında MEB’e ayrılan bütçenin, ilk yıllarda düşüş kaydetmesiyle birlikte nispeten durgun bir seyir izlemesidir. Ayrıca 1945 yılı bütçesi 7 aylık hazırlanmış olmasına rağmen, diğer yıllarda MEB’e ayrılan payla yarışır derecede kaynak ayrıldığı ve bir önceki yıla oranla ayrılan payın artış izlediği görülmektedir. Bu kaynakların, ekonomik ayırımına göre başlangıç ödeneklerinin yıllara göre dağılımı tablo 4.10 ‘da görülmektedir.

Tablo 4.10: Bütçeden Eğitime Ayrılan Miktarın Ekonomik Ayrıma Göre Başlangıç Ödenekleri (1939-1950)

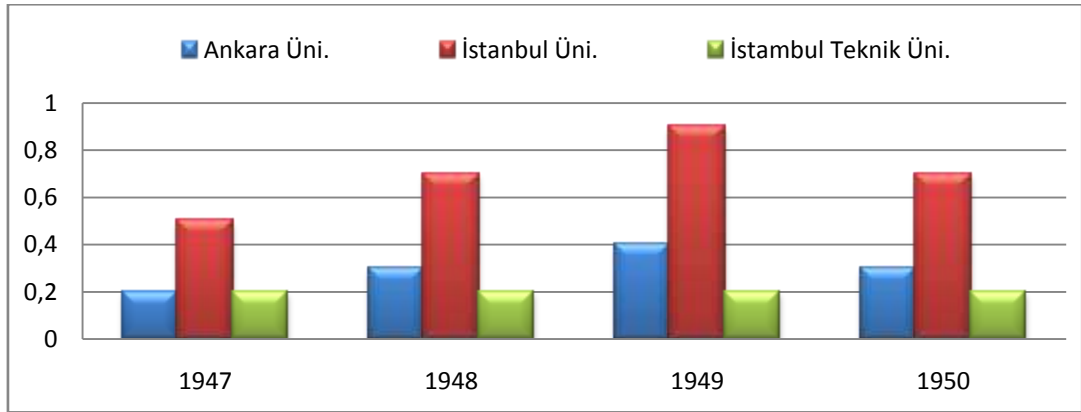
<i>Yıllar</i>	<i>Personel</i>	<i>D. Cari</i>	<i>Yatırım</i>	<i>Transfer</i>	<i>Toplam</i>
1939	10,260,472	3,813,240	300.040	1.790.648	16,164,400
1940	11,073,006	2,322,086	510.765	3.890.310	17,796,167
1941	12,025,815	2,794,165	571.425	4.060.856	19,452,261
1942	17,569,650	4,669,707	607.464	5,686,633	28,533,434
1943	19,210,932	13,111,710	928.175	9,878,117	43,128,934
1944	32,508,852	17,857,402	1.945.169	10,193,161	62,504,584
1945	28,084,645	8,641,222	737.083	13,549,977	51,012,927
1946	51,476,790	26,156,485	1.000.000	18,397,153	97,030,428
1947	57,481,027	22,336,320	1.048.980	19,849,994	100,716,321
1948	72,453,775	6,998,780	1.095.401	25,949,292	106,497,248
1949	129,504,596	4,531,366	1.181.203	30,515,678	165,732,843
1950	131,375,126	4,757,111	1.185.435	39,126,675	176,444,347

Kaynak: MGB, Bütçe Başlangıç Ödenekleri ve Gelir Tahminleri (1930-1991), Ankara: 1991.

Tablo 4.10’da Maarif Vekâleti’nin ekonomik ayrıma göre başlangıç ödenekleri 1939-1950 verileri görülmektedir. MEB’e ayrılan miktarın personel, diğer cari harcamalar, yatırım ve transfer cetvelleri yıllara göre incelenmiştir. Genel bütçeden MEB’e ayrılan bütçe miktarının büyük kısmının Atatürk döneminde olduğu gibi personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. 1948’de çıkarılan yasayla ilköğretmeni maaşlarının finansmanının da il özel idareleri yerine genel bütçeden sağlanması, izleyen yıllarda özellikle personel giderlerinde ciddi bir artışı beraberinde getirmiştir. Siyasi ve iktisadi yeni bir döneme girilen 1946 yılında, diğer cari harcamalar, en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları gibi harcama kalemlerini içinde barındıran diğer cari harcamalarda, 1946’da Recep Peker’in hükümet programında bahsettiği köy okullarının yapımında gerekli kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemelerin devlet tarafından temin edilmesi, diğer cari yatırımların ilgili yılda en yüksek seviyeye çıkmasında etkili olmuş olabilir. Yatırım ve transfer kalemlerinde ise, 1945 yılında hazırlanan yedi aylık bütçe hariç, sürekli bir artış göze çarpmaktadır. Yapı tesis, onarım, etüt ve proje masraflarını içine alan yatırım masraflarının ve transferlerin devamlı artması, eğitimin daha iyi şartlar altında sürdürülmesi için iyileştirmelere gidildiğini göstermektedir.

Yükseköğretimin finansmanı genel bütçe içinde değil, özel bütçeli kurumlara kaynak sağlanan katma bütçe içinde yer almıştır. Bu nedenle genel bütçeden eğitime ayrılan pay yükseköğretimden bağımsız düşünülmelidir. Grafik 4.5'te Türkiye'de 1938-1950 dönemi katma bütçeyle yükseköğrenime ayrılan payın yıllara göre dağılımları sunulmuştur.

Grafik 4.5 Türkiye'de 1938-1950 Dönemi Katma Bütçeyle Yükseköğrenime Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Grafik 4.5'e göre genel bütçeden MEB'e ayrılan paya ek olarak, katma bütçe içinde yükseköğrenime bütçeden ayrılan pay 1949 yılında en yüksek seviyededir. 1938-1950 dönemi katma bütçeden yükseköğrenime pay ayrılan dört yılda Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesine pay ayrılmıştır.

1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi kurulmuştur. Özerk ve demokratik bir yapı oluşturmak ve öğretim üyelerinin atama ve görevde yükselme koşullarının belli bir sistemle gerçekleştirilmesi amacıyla, 1946 yılında 4496 sayılı Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde üniversite kanunlarının dışında, enstitü, üniversite ve fakültelerin kuruluşlarıyla ilgili kanunlar da çıkarılmıştır (Taşer, 2006: 2).

İnönü döneminde MEB'e ayrılan bütçelerde de harcama kalemleri, başlangıç ödeneklerine göre farklılık göstermektedir. Ek ödeneklerle yılsonu ödeneklerinde ve

harcama kaleminde bütçeler ve bütçe payları farklılık göstermektedir. Başlangıç ödeneklerinin yetersiz kalması, öngörülen ödeneklerin özellikle bütçe giderlerinin bilinçli olarak düşük tutulması sonucu, ek ödeneklere ihtiyaç duyulabilmektedir. Bunun nedeni ön görülen bütçeye yıl içinde çeşitli nedenlerle ek ödenek ayrılması ya da yılsonunda bütçenin tahminden farklı harcamayla sonuçlanması olabilir.

Tablo 4.11: Türkiye’de 1939-1950 Dönemi MEB Bütçelerinin Başlangıç Ödenekleri ve Harcama

Yıllar	Kalemleri			
	Başlangıç Ödenekleri	Bütçe Payı %	Harcama	Bütçe Payı %
1939	16 164 400	4,7	18 653 232	3,7
1940	17 796 167	5,0	20 068 417	3,0
1941	19 452 261	4,8	25 078 377	3,5
1942	28 533 434	5,4	38 603 711	3,4
1943	43 128 934	6,5	58 958 851	4,5
1944	62 504 584	5,3	74 915 875	5,3
1945	51 012 927	6,8	52 821 524	6,5
1946	97 0300 428	7,8	111 033 275	8,3
1947	100 716 321	6,8	106 204 770	5,3
1948	106 497 248	6,4	163 330 669	8,7
1949	165 732 843	9,4	196 716 986	9,4
1950	176 444 347	9,3	184 726 405	9,0

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Tablo 4.11’de 1939-1950 yılları MEB bütçelerinin başlangıç ödenekleri ve harcama kalemleri gösterilmiştir. Tabloda yılsonu ödenekleri rakamlarına yer verilmemiştir. Tablo 4.11’de görüleceği üzere tüm yıllarda harcanan bütçe, başlangıç ödeneğinden fazladır. Harcama kalemi ölçüt alındığında, bütçe paylarının yüzde oranları MEB’e ayrılan bütçenin genel bütçe içindeki payına göre farklılık göstermektedir. Bu pay %3,0 (1940) ile %8,3 (1946) arasında değişkenlik göstermektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında savunma giderlerine bütçeden büyük pay ayrılması sonucunda 1939-1945 yılları arasında MEB’e bütçeden ayrılan pay görece düşüktür. Yine bu yıllarda denk bütçenin sağlanması ve bütçede açık olmaması için başlangıç ödenekleri düşük tutulmuştur. Savaş sonrası dönemde MEB harcamalarının genel bütçe içindeki payı giderek artış göstermiştir.

İnönü dönemi bütçelerin dağılımının incelenmesi MEB bütçelerinin sağlıklı değerlendirilmesinde önemlidir. Hükümetlerin bütçe önceliklerinin belirlenmesinde bütçe payları dönemin siyasal, ekonomik gelişmelerinden ve sosyal politikalarından etkilenmektedir. Tablo 4.12’de 1938-1950 dönemi savunma, sağlık, bayındırlık, eğitim bakanlıklarına ve dış borçlara genel bütçeden ayrılan payın yıllara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 4.12: 1938-1950 Dönemi Savunma, Sağlık, Bayındırlık, Eğitim Bakanlıklarına ve Dış

Yıllar	Borçlara Genel Bütçeden Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı				
	Savunma %*	Sağlık %	Bayındırlık%	Eğitim %	Duyunu Umumiye %
1939	37,7	2,4	8,6	3,7	11,1
1940	47,5	1,8	7,5	3,0	11,5
1941	48,8	1,6	5,6	3,4	11,4
1942	48,5	1,4	3,9	3,4	9,9
1943	46,8	1,3	5,9	4,5	10,5
1944	43,9	1,7	5,3	5,3	8,8
1945	35,4	2,3	6,1	6,5	12,0
1946	31,1	2,2	6,3	8,3	11,8
1947	27,2	2,0	4,7	5,3	23,6
1948	29,2	2,4	5,3	8,7	11,9
1949	27,4	2,8	7,8	9,4	9,1
1950	24,3	2,7	5,3	9,0	10,8

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992a.

Tablo 4.12’ye bakıldığında 1938-1950 yılları arasında bütçeden savunma giderlerine ayrılan pay yıllar bazında değişkenlik gösterse de en fazla payın yine savunma giderlerine ayrıldığı görülmektedir. İnönü dönemi bütçelerinin dağılımına büyük oranda II. Dünya Savaşı etkileri damga vurmuştur. Savaş yıllarında savunmaya genel bütçeden ayrılan pay neredeyse bütçenin yarısıdır. Bu yıllarda sağlık, bayındırlık ve eğitime ayrılan bütçe payında azalmalar görülmektedir. Özellikle savaş sonrası dönemde MEB bütçelerinde hızlı bir artış göze çarparken, 1949 yılında 9.4 ile en yüksek seviyededir. Tabloda bir diğer dikkat çekici nokta Duyunu Umumiye’ye tarihinin en yüksek bütçe payı ayrıldığı yıl olan 1947 yılında

* Savunma giderlerine bütçeden ayrılan payın belirlenmesinde Milli Müdafaa Vekaleti (hava, kara, deniz), Umum Jandarma Kumandanlığı, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

23.6 pay ayrılması dolayısıyla aynı yıl MEB bütçelerinin yanında diğer bakanlıklara ayrılan bütçe payında da azalmalar gerçekleşmesidir. Tablo 4.12 incelendiğinde herhangi bir bakanlıkta meydana gelen artış ya da azalmaların diğer bakanlıkları eksi ve artı yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bütçeler değerlendirilirken, özellikle 1929 yılından itibaren dış borçlara bütçeden ciddi kaynaklar ayrıldığı, borçların son taksidinin 1954 yılında ödendiği ve Türk ekonomisinin sırtında bir kambur olarak taşındığı unutulmamalıdır.

a) 1938-1945 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgu ve Yorum

Atatürk zamanında olduğu gibi, Atatürk'ün vefatından sonra da ülke yönetiminde etkili olan İsmet İnönü, cumhurbaşkanlığı görevine geldikten kısa süre sonra II. Dünya Savaşı başlamıştır. 1939-1945 yılları arasında savaşa fiilen girilme de ülke için zor ekonomik şartlar baş göstermiştir.

1939-1945 savaş yılları Türk ekonomisi için büyük talihsizlik olmuştur. Bu dönemde dış ticaret çok az olduğu gibi, dış kaynak yok ve üretim sınırlıdır. Fiyat artışlarının ilk tuzlu lezzeti bu dönemde duyulmuştur (Kılıçbay, 1984: 249).

1929 iktisadi buhranının Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz yansımalarının derinden hissedildiği 1930'lu yılların üzerine gelen II. Dünya Savaşı, Türkiye'nin savaşın ekonomik alandaki olumsuz etkilerini şiddetli bir biçimde hissetmesine neden olmuştur (Metinsoy, 2006: 52).

Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı yıllarında savunma giderleri sebebiyle carî harcamalar toplam harcamaların % 75'ini aşarken yatırım harcamalarında düşüşler görülmüştür. Altyapı, eğitim, sağlık harcamaları genel olarak azalmış, güvenlik harcamaları artarak % 50'yi aşan paya sahip olmuştur (Üge, 2010: 65).

Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen; savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığıyla hissetmiştir. 1930'lu yılların politikaları sonucunda bir hayli daralmış bulunan ithalat iki yıl içinde yarı yarıya düşmüştür. Yetişkin nüfusun büyük bir bölümünün askere alınması üretimde büyük düşüşlere yol açmış ve

örneğin savaş yıllarında buğday üretiminde neredeyse yarı yarıya bir gerileme meydana gelmiştir. Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sanayi yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hakim olması nedeniyle ertelenmiştir. Bu gelişmeler savaş yıllarının bir iktisadi gerileme dönemi olmasına neden olmuştur (Boratav: 2006a: 81).

II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu buhran ve Türkiye'nin iki milyon gencini silah altına alması ülkenin savaş içinde izlediği sıkı yönetimin yarattığı tepkiler 1945 yılında iyice büyümüştür. Nüfusun 19 milyon olduğu düşünülürse, nüfusun 1/9'u silah altında olduğundan bu durum ülke ekonomisine ciddi zararlar vermiştir (Aybars, 2000: 119).

Türkiye savaşın dışında kalmış olmasına karşın 1938'de başlayacak ikinci ve üçüncü beş yıllık sanayi planları uygulamadan çekilmiş; Türk ulusunun tümüne yakın bir kesimi ekmek, tuz, gaz, bez bulamaz hale gelmiştir. Bununla birlikte çalışan nüfusun silah altında bulunması tarımda, sanayide, hemen her alanda bir duraklama, bazı alanlarda da gerileme sürecine girilmesine neden olmuştur (Kili, 1982: 191).

II. Dünya Savaşı esnasında milli savunma ve askeri harcama giderleri ve bütçesi çok fazla arttırıldığından; tarım gücü ve üretimi azalmış, ülke içi mal sevkıyatı ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenlerle vergiler arttırılmış, para basma yoluna gidilmiş bunun sonucunda aşırı para miktarından dolayı enflasyon artarak hayat pahalılığı oluşmuştur (Metinsoy, 2006: 52-60).

Devlet, yol konusunda ciddi eksiklik içinde olduğunu ve bu eksikliğin başta tarım, ticaret olmak üzere birçok sektöre olumsuz etki ettiğini bildiğinden bütçe harcamalarının bir kısmını yol ve köprü yatırımlarına kaydırmıştır (Üge, 2010: 65).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ya yabancı bankalardan kredi alarak ya da dönemin koşulları gereği birlikte savaşa girdiği Almanya'dan kağıt para alarak ihtiyaçlarını karşılama yoluna giden Türkiye, aldığı tahvil ve altını ödeyebilmek için

uzun yıllar bütçenin önemli bir kısmını dış borç kalemine ayırmaya mahkum olmuştur. II. Dünya Savaşı yıllarında ekonomik yapıyı belirleyen önemli unsurlardan birisi de budur (Tekin, 2010: 64).

Dönemin eğitime bakıldığında, nüfusun %80'inin köylerde yaşadığı bilinmekte ve kentleşme kavramından henüz söz edilememektedir. Okuma-yazma oranı oldukça düşüktür. Devrimin harf atılımıyla başlayan ve millet mektepleri ile yürütülen okuma yazmayı öğretme çalışmaları kentlerde, bazı büyük köylerde başarılı olmuş, fakat bu çalışmalar giderek hızını yitirmiş, kırsal kesimden sadece erkekler askerlik çağında mektup okuyup yazacak kadar okuma yazma biliyor duruma gelmiştir. Köylerin tümüne yakınında okul olmamakla birlikte kırsal kesimde eğitim dini temelde gerçekleşmekte; laiklikle, bilimle alakası olmayan eli sopalı hoca ve imamların eline bırakılmaktadır (Kili, 1982: 192).

İnönü'nün "İlk Öğretimin Yeni Yılı" adlı makalesinde belirttiğine göre; *"İlköğretimi, büyük kütleyi maddi ve manevi alanda kaldırıp yükseltecek ana tedbir sayıyorum. Yirminci asrın ileri ve kudretli bir milleti olabilmek için, ilköğretim, çözeceğimiz ilk meseledir. Hür vatandaşlığın bütün feyizlerini, hususi ve resmi millet hayatında göstermek şuurlu ve müstakil bir millet olarak içerden ve dışarıdan çıkacak bütün fırtınalara imanla göğüs germek, her şeyden önce hiç olmazsa ilköğretim tamamlılığı sağlanabilir. İlköğretimi olmayan memlekette, ortaçağ idaresi devam eder."* (Turan, 2006: 123).

1938-1946 yılları arasında eğitim politikasının inşasında Hasan Ali Yücel en önemli devlet adamıdır. Sekiz yıl boyunca beş hükümet döneminde bakanlık yapan Yücel, bakanlığı boyunca birçok yeniliğe adım atmıştır. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı ve 25 Ocak 1939 tarihinde kurulan Saydam hükümetinde, Saydam mecliste yaptığı konuşmada hükümetin programını okurken, eğitim politikasını da şu şekilde özetlemiştir: *"Memleketimizin maddi refahı ve iktisadi kalkınması ancak kültür seviyemizin bunlarla muvazi olarak yürütmesi ile mümkün olacaktır kanaatindeyiz. Türk çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zeka, istidad ve faaliyetine uygun bir silsile takip ettirmek memleketin ilim sanat ve*

pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında görülen eleman ihtiyacını yetişkin varlıklar ile karşılamak maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yolda emin yürüyebilmek için ilk tahsili öğretmen ve eğitmenlerimizle vermeye çalışmakta devam edeceğiz. Mevcut liseleri, keyfiyetçe olgunlaştırmak ve yüksek tahsil müesseselerini tam hazırlayıcı mektepler haline getirmek emelindeyiz. Ankara, İstanbul üniversiteleri ile diğer yüksek tahsil mekteplerinin inkişafı yakından takip edilecektir. Türk çocuğunun ahlaki temiz, ruhça ve bedence sağlam, milletine vatanına Cumhuriyete ve inkılaba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir. Tarih ve dil inkılabımızın milli ruhun doğuşuna ve kuvvetlenmesine verdiği hızı arttıracaktır.” (TBMMZC, 1939, 29/4: 215-216). Yücel’in henüz bakanlığının ilk yıllarında devrime ve devrimin getirdiği kurallara, ülke menfaatlerine ve toplumun gelişiminde böylesine duyarlı politikalara yöneleceğinin sinyallerini vermesi, ilerleyen yıllarda köy enstitüleri gibi özgün ve kökten yeniliklere girişeceğinin müjdecisidir.

14.07.1939 tarihinde 3704 sayı ile kabul edilen “Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun” sözü edilen kurumların bütçeleriyle ilgili yeni hükümler getirmiştir. Bu kanun kurumların gelişmesi ve şahsiyet kazanmasında önemli rol oynamıştır (Kalaycı, 2004: 42).

Bu süreçte, eğitimin özel bazı alanlarını değil, bütünü, Türk eğitim sisteminin genel bir değerlendirmesini yapmak amacıyla 17-29 Temmuz 1939’da Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında Ankara’da Birinci Millî Eğitim Şûrası toplanmıştır. Şura’da, eğitimle ilgili her türlü konuda fikir sağlamak maksadıyla, ülkenin eğitim alanındaki öğretmen, uzman ve yöneticilerini bir araya getirerek eğitimde karşılaşılan öncelikli sorunları incelemek, günün ve geleceğin ihtiyaçlarını, sorunlarını çözüm yollarıyla birlikte ortaya koymak, amaçlanmıştır. (Halaçoğlu, 2001: 21). Hasan Ali Yücel Şura’da dönemin eğitimiyle alakalı özetle şöyle söylemiştir: “*Muhterem arkadaşlar, kanaatimce bütün maarif teşkilatı tam ve mükemmel bir uzviyet alabilmek için her uzvunun birbiriyle alakalı birbiriyle münasebetli bir surette işlemesi lazımdır. Ortaokul öğretmenleri ilkokuldan gelen çocukların zayıf olduklarını söylüyorlar. Lise muallimleri aynı şikayetleri, ortaokula*

yükletiyorlar. Üniversite ve yüksek mektepler ise liseden gelen çocuklarımız şu ve bu noktalardaki kuvvetsizliğinde ısrar ediyorlar. İlkokula giren çocuğun içinde yaşadığı dar muhitte başlayan bu şikayet dairesi, burada kapanmış gibi görünür. Fakat aldanmamalıdır. Çünkü üniversitenin ve yüksek mektebin verdiği mezundan da hayat şikayet ediyor ve devre, bu şikayetin ancak umumi hayat ve geniş muhite dayanmasıyla kapanıyor (MEŞ, 1995: 18). Şuranın toplanma amacına uygun olarak; üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılması, ortaöğretim kurumlarının il ihtiyacına göre planlanması, okul ders kitaplarında tek tip devlet kitapları sistemine geçilmesinin kabul edilmesi, yüksek okul ve fakültelerin MEB'e bağlanması gibi köklü kararlar alınmıştır (MEŞ, 1995: 19).

Türkiye'de ilk defa sistemli ve kapsamlı çeviri hareketleri, yine İnönü önderliğinde, Hasan Ali Yücel'in Bakanlığı döneminde gerçekleşmiştir. 1939 yılında toplanan I. Neşriyat Kongresi ile yayıncılık ve çeviri konusundaki sorunlara çözüm yolları aranmıştır. Kongre sonucu altı encümen oluşturulmasına karar verilmiş ve bu encümenlerden bir tanesini de “*Tercüme İşleri Encümeni*” oluşturmuştur. Özellikle CHP milletvekilleri, öğretmenler, öğretim görevlileri ve yazarlar tarafından oluşturulan encümenin, yapmış olduğu çalışmalar sonucunda, 248 eser tespit edilerek bunların Türkçeye çevrilmesi gerektiği kararına varılmıştır (Gök, 2011: 105).

Türkiye'nin coğrafi durumu nedeniyle dağınık yerleşim birimlerine sahip olması, ilköğretimin yaygınlaştırılmasını engellediği için, bu dönemde sorunun öğretmen yetiştirmenin iyi bir biçimde planlanması ile hafifleyeceği düşünülmüştür. Köye ihtiyacı olduğu öğretmeni kazandırmak için hazırlanan proje, 17.04.1940 tarihinde 3803 sayı ile kanunlaşmıştır. Böylece köyü ve köylüyü kalkındırma v modern köy yaşantısına geçirme konusunda eğitimden yararlanmanın önemli bir adımı daha atılmıştır (Kalaycı, 2004: 42). Köy Enstitüleri Kanunu'nun altında yatan temel mantık da bu sorunlara çözüm bulmak olmuştur.

Kanunun çıkmasından kısa süre sonra o tarihlerde ilköğretimin finansmanını sağlayan il özel idarelerinin bütçeleri ile ilgili başbakanlık kapsamlı bir çalışmaya girişmiştir. 10 Mayıs 1940 tarihinde Tasvir-i Efkar gazetesinin haberine göre:

Hususi muhasebeler bütçelerini tetkik etmek üzere Vehbi Demirel'in başkanlığında teşkil edilen komisyon mesaisini bitirmiş ve raporunu başbakanlığa sunmuştur. Sekiz madde üzerinde hazırlanmış rapor, hususi muhasebe bütçelerini etraflıca tetkik etmekte ve bütçelerde bazı tasarruflar yapmaktadır. Bu meyanda hususi muhasebeler bütçelerinden yapılan ilk mektepler inşaatı bu sene için geri bırakılmıştır. Benzer bir haber 23 Mayıs 1940 tarihinde Tasvir-i Efkar gazetesinin “Hususi İdareler Bütçesinde Tenzilat” başlıklı haberinde gözlenmektedir: Dahiliye Vekâletinde müteşekkil Vilayet Hususi İdareleri Tetkiki Komisyonu, vilayetlerin 1940 bütçe projelerini tetkike devam etmektedir. Komisyon bütçelerin fasılları üzerinde %10 ayrıca yardım tahsisatlarından da %25 indirim yapmıştır. 1940 mali yılında hiçbir inşaat yapılmayacağından bütçelere, inşaatla ait hiçbir tahsisat konmamıştır. Diğer taraftan Başbakanlık Müsteşarı'nın başkanlığındaki Müsteşarlar Komisyonu vilayet hususi idarelerinin bugünkü vaziyetleri ve alınması gereken tedbirler etrafındaki çalışmalarına devam etmektedir. Müsteşarlar Komisyonu alacağı kararlara göre bütçelerini baştan inceleyerek sunacaklardır. Haberdan 1940 yılında ilkokullarla ilgili inşaat yapılmadığı ve bunun için bütçeye inşaatla dair tahsisat konmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan 1940 yılında şehirli çocukların yüzde 80'i, köylü çocukların ise yüzde 25'i okula gitmektedir. Köy Enstitüleri bu dengesizliğe bir çare olarak ortaya çıkmış, enstitülerinin kurulmasında İsmet İnönü'nün de etkisi olmuştur. Çünkü başbakan İsmet İnönü, köy eğitimi konusunda, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik koşullarına uygun bir çözüm yolu bulunmasını istemiştir. Ayrıca köyde yaşayan ailelerin yoksulluğu ve eğitime yeterli kaynak ayıramamaları da köy enstitülerinin kurulmasında rol oynayan diğer bir etkidir. Bu yoksulluğa bir de köylerin yapısı ve ülke coğrafyasına dağılımı eklenince iş daha da karmaşılaşmıştır. O dönemde Türkiye'de yalnızca 8.000 köyün nüfusu 400'den fazladır. 32.000 köyün nüfusu 400'ün altındadır. Fakir köylüler bir araya gelerek kendi okullarını yaptıramamış ve öğretmenlerin maaşlarını ödeyememiştir. Üstelik bu tarihte ilköğretimin diğer masrafları da büyük ölçüde köylünün üzerindedir. Bunların hepsi bir araya geldiğinde problemin çözümü neredeyse imkânsızlaşmıştır (Taşdemirci, 2010: 121).

1940 yılında henüz Köy Enstitüleri Kanunu çıkmadan önce bu kurumların temeli olan Köy Eğitimci Teşkilatı: İzmir (1937), Eskişehir (1937), Edirne (1938) ve Kastamonu'da (1939) bulunuyordu. Deneme aşamasında olan bu okullarda iki grup ders okutuluyordu. Bunlar teorik kültür dersleri ile uygulamalı olarak öğretilen bazı sanat dersleridir. Köy hayatının temel ekonomik faaliyeti olan tarım, Köy Enstitülerinde temel sanat olarak kabul edilmiştir... Köy enstitülerinin öğretim programları, Köy Öğretmen Okulu öğretim programlarına dayanılarak düzenlenmiştir. Köy Öğretmen Okulu programı da Köy Muallim Mektepleri ve Köy Eğitimci Kursları programlarından esinlenerek hazırlanmıştır (Taşdemirci, 2010: 122,123).

Köy Enstitüleri sırasıyla 1939'da Çifteler (Eskişehir), Gököy (Kastamonu), Kızılcıllı (İzmir), Kepirtepe (Kırklareli); 1940 yılında Savaştepe (Balıkesir), Pazarören (Kayseri), Gönen (Isparta), Düziçi (Adana), Beşikdüzü (Trabzon), Cılavuz (Kars), Arifiye (Sakarya), Aksu (Antalya), Akpınar-Ladik (Samsun), Akçadağ (Malatya); 1941 yılında Hasanoğlu (Ankara), İvriz (Konya), Pamukpınar (Sivas); 1942'de Pulur (Erzurum); 1944'de Ortaklar (Aydın), Dicle (Diyarbakır); ve nihayet 1948 yılında Erciş (Van)'da yirmi birinci köy enstitüsü açılmıştır.

İnönü 01.11.1940 tarihinde konu ile ilgili TBMM'nin açılış konuşmasında köy enstitüleri ile ilgili şunları dile getirmiştir: *“Aziz Milletvekilleri! Maarif işlerinde kabul buyurduğunuz Köy Enstitüleri ve Devlet Konservatuvarı Kanunlarının hayırlı tatbikleri, şimdiden iftiharı mucip vaidlerle doludur. Memleketin muhtelif muntikalarında açılan 14 enstitüde şimdiden 6000 talebemiz yetişmektedir. Bütün alakadarlarının en geniş bir emek ve çalışma ölçüsü ile kurulup yürümesine savaştıkları bu müesseseler, 15 yıl içinde Türkiye’de ilköğretim meselesini tam olarak halletmeye imkan verecektir”* (Turan, 2007: 82-83).

17 Nisan 1940 tarihinde açılan köy enstitüleri, 1944 yılında mezun vermeye başlayınca yasasının gerektirdiği okul yapımı, ders araç ve gereçlerinin sağlanması, öğretmen evlerinin yapımı, köy okulu toprağı sağlanması, gibi işlerin masraflarının karşılanmasında büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Bu konuda il özel

idarelerinin bazıları bu kaynağı sağlamada geç ve yetersiz kalmış, bunun üzerine 17 Mart 1944 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında toplanan bakanlar kurulu, aldığı kararla ilköğretim seferberliğini başlatmıştır. Kararda, halka ilköğretimin önemini anlatmak, talebe devamsızlığının önüne geçmek, okul yapımını hızlandıracak tedbirler almak, köy enstitülü mezunların görev yerlerine gitmeleri için önceden önlem almak gibi tedbirler yer alıyordu (Binbaşioğlu, 2009: 382-383).

Köyden alınan öğrencilerin, yine köye ilişkin meslekler edinerek köye dönmeleri, köylüyü köyüne bağlamak isteğinden kaynaklanmıştır. Bu anlayışın temelinde, kalkınmanın köyden başlatılması düşüncesi yatmaktadır. Bu da toplumu toprağa bağlamak arzusundan kaynaklanmaktadır. Çünkü sanayileşme bu tarihlerde ülke için henüz birinci planda değildir. Tarıma dayalı bir ekonomi politikasının izlendiği düşünüldüğünde, gelişecek olan sanayinin de tarıma, dolayısıyla öz kaynaklara dayalı olması fikri gayet olağandır (Taşdemirci, 2010: 125).

II. Dünya Savaşı'nın bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yarattığı ekonomik bunalımın 1941-1942 öğretim yılında eğitim harcamalarına yansısı öğrenci ve öğretmen sayılarında meydana gelen azalmanın nedeni olarak düşünülebilir. Eğitim imkanlarının geçici olarak kısıtlanmış olması, öğrenci ve öğretmen sayılarının artış yönünde seyretmemesi, eğitime ayrılan kaynak problemini de beraberinde getirmiştir (Kalaycı, 2004: 54).

Cumhuriyet döneminde öğretmen okulları genel bütçeye tabi iken, ilköğretim illerce yönetilmiştir. 1940 yılında çıkarılan Köy Enstitüleri Yasası ile köy okullarının ve öğretmen evinin köylerce yapımı kararlaştırılmıştır. 1942 yılında da okulların araç-gereçlerinin köy bütçesinden karşılanması ön görülmüştür (Karakütük, 2001: 2).

Eğitimin finansmanında yeni yöntemler uygulanırken, 1942 yılında savaş dönemi enflasyonundan yararlanarak vergilendirilmemiş kazançların devlete girdisini sağlamak amacıyla sadece bir kez uygulanacak Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Bununla birlikte 1943 yılında Milli Eğitim Bütçesinde 0,9'luk bir artış

izlenmiştir. Devletin gelir kaynaklarına göre bütçenin şekillendiği ve MEB'e ayrılan payda değişimler olduğu göze çarpmaktadır.

Şükrü Saraçoğlu'nun başvekilliğini yaptığı, 9 Temmuz 1942 tarihinde kurulan Saraçoğlu hükümetinde Maarif Vekili yine Hasan Ali Yücel'dir. Hükümetin programında eğitim politikası ise şöyledir: *"Bugünkü Türk vicdanı vatanın her gün biraz daha kuvvetlendiğini Türk milletinin her gün biraz daha refaha kavuştuğunu ve bilhassa Türk köylüsünün her gün biraz daha yükseldiğini anlamak ve köylü ile bilgi ve toprağı birleştiren bir ideale doğru yürüdüğümüzü görmek istiyor. Hepimiz bu idealin yolcularıyız. Ve muvaffak olacağımıza inanıyoruz. Son yılların gayretiyle dünyadaki arkadaşlarının safına çıkmış olan üniversitelerimiz, yüksek mekteplerimiz ve bunları dolduran gençlerimiz her gün ağırlaşan bilgileri ve artan adetleri ile ideale doğru hamleler yapmaya hazırlanıyor. Onun için bu gençlerdeki heyecanları beraber yaşamak ve onlarla daha çok çalışmak kararındayız. Bugün için pek çok olmakla beraber Köy Enstitüleri köylerimizi ve köylülerimizi daha şimdiden yükseltmeye başlamıştır...Köylüyü topraksız, toprağı da köysüz bırakmayacağız. Ve yavaş yavaş toprağı, sanatı ve tekniğı sadece bilginin emrine geçireceğiz."*(TBMMZC, 1942, 27/3: 25). Programdan anlaşılacağı üzere köy enstitüleri reformuyla başlatılan eğitim atılımı, sadece şehirlerdeki belli bir zümrenin eğitimini değil köyden başlayan ve her kesimden insanın katılımıyla gerçekleşecek bütün bir aydınlanma idealinin gerçekleştirilmesinde büyük adımlar atılacağına kanıttır.

Türk milli eğitimini geliştirerek niteliğinin yükseltilmesini sağlamak amacıyla kurulan bakanlığın en büyük danışma organı olan Milli Eğitim Şurası 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında ikinci kez toplanmıştır. Bu kez şura gündeminde okullarda ahlak terbiyesinin geliştirilmesi, ana dili çalışmalarının sürdürülmesi, Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve araçlar bakımından incelenmesi vardır. II. Milli Eğitim Şurasında; ana dili çalışmaları, ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olması, mesleki teknik okullar için ayrı kitapların yazılması, kitaplara tarihi okuma parçalarının eklenmesi, milli tarihe ağırlık verilmesi, müfredata sanat tarihi derslerinin eklenmesi, ahlak eğitimi, ideal Türk çocuğı, Türk ahlakının toplumsal ve

kişisel ilkeleri ile ilgili kararlar alınmıştır (MEŞ, 1995: 21,22).Yücel'in başkanlık ettiği şurada alınan kararlar, milli bilincin sağlamlaştırılmasında, milli eğitimin ideolojik bir politika aracı olarak kullanılması açısından dikkat çekicidir. Ayrıca günümüz eğitim anlayışının temelini oluşturan “çocuğa görelik” ilkesinin ilk kez şuralarda belirtilmesi ilgi çekici bir ayrıntıdır. Değer eğitiminin de bu yıllarda üzerinde titizlikle durulan bir başka konu olduğu göze çarpmaktadır.

Dönemin eğitim anlayışıyla ilgili olarak, İnönü 23.02.1943 tarihinde Milletvekili seçimleri dolayısıyla yayınlanan beyannamede: *“Ahlakta ve karakterde sağlam temelli vatandaşlar yetiştiren; ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın erkek bütün vatandaşlara ulaştıran; teknik öğretimde, kadın erkek her vatandaşa, kendi geçimini temin edecek çalışmayı, en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilatın bütün memleketi kaplamasını istiyoruz. Yüksek kültür ve her çeşit güzel sanatlarla yeni Türk cemiyetinin, yüksek bir insan cemiyeti olarak yaşaması, gözettiğimiz başlıca hedeftir. Sarsılmaz bir surette inanıyoruz ki, Cihan Harbi içinde ve harp sonrası doğabilecek buhranlardan bir milletin selamet ve kudretle çıkması için, o milletin hakiki kıymetlere dayanması lazımdır. Bu kıymetleri mütemadiyen arttırmak için dar ve sıkıntılı zamanlarda bile hiçbir tedbiri ve çalışmayı esirgemeyeceğiz”* şeklinde konuşmuştur (Turan, 2007: 97-98).

Dönemin eğitim bütçeleri tablo 4.9’da gözlemlendiği üzere, savaşın başladığı 1939 yılından itibaren tıpkı konsolide ve genel bütçe gibi rakamsal olarak büyümüş, ancak genel bütçeden MEB’e ayrılan pay gittikçe azalmış ve dönemin ortalarına doğru tekrar artış göstermeye başlamıştır. Bu artış değerlendirilirken savaş yıllarında ekonomiye enflasyonun hakim olduğu unutulmamalıdır.

Saraçoğlu hükümetinin 17.03.1943 tarihinde mecliste yaptığı hükümet programı konuşmasında varlık vergisi şu şekilde değerlendirilir: *“Bu vergi bugüne kadar hazineye 225 milyonlira verdi. Bu vergi sayesinde ufuktaki bulutlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemizgenişledi. Hesapsız ve zararlı sarfolunan birçokpara, yerinde olarak, pazardan çıkarıldı, emisyon miktarı arttırılmadı. Hatta bu miktar 767 milyondan 720 milyona düştüğü gibi Merkez bankamız, mühim kısmı son aylarda*

olmaküzere 35 ton da altın aldı. Bununla merkezbankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celbederim, banka bunlardan maada son birkaç ay içinde 12 milyon İngiliz lirası biriktirdi. Böylece Türk parası hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gıpta uyandıracak bir duruma yükseldi. Dünya muharebesi dördüncü yılını yaşarken bu vaziyette bulunmanın çok memnuniyet verici olduğunda şüphe edilemez” (TBMMZC, 1943, 1/7: 24-25).

Aynı hükümet döneminde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’dir. Saraçoğlu 1943 yılında mecliste okunan hükümet programında maarif ile ilgili şu noktalara değinirken sayısal verilerden yararlanmıştır: *“Harbin dördüncü yllı başlarında memleketimiz iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya bulunuyordu. İaşe sıkıntısı, para sıkıntısı...Yapılacak işlerde kuvvetimizi dağıtmaktansa onu birkaç noktada toplamayı daha müsmir bulduk. Esasen gönderdiğimiz bütçeye atılacak bir göz bizim bu kararımızı ve umumiyetle çalışma programımızı vazıhan ifade eder.En büyük ilaveyi maarife yaptık. Buraya konan para geçen seneye nazaran 14.5 milyon lira fazladır. Diğer bir tabirle on sene evvel on milyon lira olan maarif bütçesi gelecek sene 43 milyon lira olacaktır. Bundan maada, hususi dairelerin maarif işlerine tahsis ettiği paralar on sene evvel 12 milyon lira iken bu miktar içinde bulunduğumuz yılda 19 milyon lirayı bulmuştur. Buna mukabil yüksek tahsil talebesi on sene evvel 7.000 iken bu sene 16.600’ü bulmuştur. Lise talebesi on sene evvel 6.800 iken bu sene 30.000’i bulmuştur. Ortaokul talebesi de on sene içinde 35.000’den 100.000’e çıkmıştır. İlk tahsil talebesi de on sene içinde 525.000’den 970.000’i bulmuştur.Bundan başka güzel sanatlar akademisinden on sene evvel 157 talebe mevcut iken bu rakam bugün 547’yi bulmuştur. Altı yıl önce 68 talebesi olan konservatuarda bugün 147 talebeye maliktir. Bunlardan maada, teknik öğretim talebeleri üç sene içinde 9.000’den 14.500’e çıkmış, köy enstitüleri talebesi de dört sene içinde 3.000’den 12.000’e varmıştır. Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve bir an evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini arttırtmak için bütün kuvvetimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki*

senenin maarif bütçesine 14.5 milyon lirayı ilave ederken cidden haz duyduk”(TBMMZC, 1943, 1/7: 24-25).

Değerli bir felsefeci, eğitimci ve aydınlanmacı olmasının yanında döneme damgasını vuran Hasan Ali Yücel; 1938-1946 yıllarında üstlendiği bakanlık görevi esnasında evrensel değerlerin toplumsallaştırılması ve evrensel olana açık bir ulusal kültürün yaratılmasına katkı sağlamıştır. Yücel Bakanlıkta bir tercüme bürosu kurdurarak evrensel değerleri tema olarak işlemiş, dünya klasiklerini Türkçeye kazandırmıştır. Ansiklopedi ve sözlük alanında da büyük atılımlar gerçekleştirmiştir (Akkuş ve Akkuş, 2011: 299).

b) 1945-1950 Dönemi MEB Bütçelerine İlişkin Bulgu ve Yorum

1945-1950 dönemi savaş sonrası dönem olarak savaş döneminden farklı değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

II. Dünya Savaşı sonrası döneme karşılık gelen, 1946-1950 aralığı, Türkiye açısından siyasi anlamda olduğu kadar ekonomik alanda da kapsamlı dönüşümlerini yaşadığı bir süreci temsil etmektedir (Pala, 2010: 121).

1946-1950 dönemi dış borçların ödenmiş, döviz rezervlerinin birikmiş olduğu bir dönemdir. Ancak ekonomik yapı ve iktisat politikaları bu olanakları iyi kullanacak özellik taşımamıştır. Bu dönem kapalı finansman dönemidir (Kılıçbay: 1984: 249).

1946'dan 1950'ye kadar geçen sürede uygulanan iktisadi politikalar İnönü'nün ekonomiye pragmatik yaklaştığını gösterir. Denge politikaları hayatındaki alanlarında olduğu gibi ekonomi sahasında da kendini göstermiştir. Köy enstitülerinin kurulması ve sonrasında kapatılması, bir yandan sosyalistlerin, diğer yandan Turancıların zaman zaman cezalandırılması nasıl denge politikalarının gereği olarak uygulanmışsa, siyaset ve ekonomi alanında da benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. (Pala, 2010: 129).

Boratav (2006b: 97)'a göre 1946 yılının başlarında hala eski ve devletçi-korumacı alışkanlıkların izleri vardır. Bunun en açık belirtisi, 1945 yılında bakanlıklararası bir komisyonca başlatılan; 1946'nın ilk yarısında tamamlanan, hazırlıklarına Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev gibi eski kadrocuların aktif olarak katıldığı Beş Yıllık Sanayi Planıdır. Kalkınma ve sanayileşme hamlelerinde devletin müdahalesini zorunlu gören bu plan, dış ekonomik ilişkilere de ekonomik bağımsızlık perspektifiyle bakmaktadır.

1946 yılı, Cumhuriyet Türkiye'sinin tarihinde hem siyasi, hem iktisadi bakımdan yeni bir dönüm noktası olmuştur. Siyasi açıdan 1946 yılı, tek parti rejiminden çok partili parlamenter rejime geçişin başlangıç tarihidir. 5 Eylül 1945'te Milli Kalkınma Partisinin, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşlarıyla başlayan ve 21 Temmuz 1946'da bütün baskı ve yolsuzluklara rağmen ilk kez tek dereceli seçimlerin yapılabilmesi ve 14 Mayıs 1950'de yine seçim yoluyla iktidarın el değiştirmesine yol açan bu siyasi dönüşümün önemi hiçbir biçimde küçümsenemez. 1946 yılına iktisadi bakımdan da bir dönüm noktası niteliği kazandıran özellik, on altı yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde arttırıldığı; dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmesi olmuştur. Bu dönemde, serbestleşmeye yönelen bir dış ticaret rejiminin sonucu olarak, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı değil, dış pazarlara dönük ve tarıma, madencilığe, alt yapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir kalkınma anlayışı gündemdedir (Boratav: 2006a 94).

Bu dönemde eğitim alanında da büyük atılımlara girişileceği sinyalleri verilmiştir. 25.02.1945 yılındaki bütçe görüşmelerinde diğer dönemlerde yürütülen okuma-yazma çalışmalarının bütün yurt sathına yayılması için yapılacak işler açıklanmıştır (Kalaycı, 2004: 52).

İnönü'nün "İlköğretimde Çalışmalarımız" (1946) makalesine göre; *"1945 yılında ilköğretim çalışması bazı bölgelerde güç şartlar içinde geçti. Genel olarak*

çalışmalar her yerde muvaffak oldu. 1944 programında geri kalmış olan illerimiz eksiklerini tamamladılar. Adana, Kars, Antalya ve Edirne valilerimize, bu gayretleri için teşekkür borçluyum. Köy okullarında başarılan eserler: 875 yeni okul yapısı, 851 değişiklik ve eklemeler yapılarak vücuda getirilen okul yapıları, hepsi 1.759 yeni okul demektir. Bunların hepsinin işlikleri ve öğretmen evleri vardır. Bu maksatla, 641 yeni işlik, 993 yeni öğretmen evi yapılmıştır. Bu suretle şehirlerde ve köylerde ilkokullarımızın sayısı 14.981'i buluyor ve bütün ilkokullarımızın öğrenci toplamı 1.356.200'dür. Geçen seneden, 100.000 öğrenci artma kaydediyoruz. Bu sayı şimdiye kadar yapılmış büyük gayretlerin neticesidir ve öğrenim çağında bulunan çocuklarımızın yüzde altmışını okula ve öğretmene kavuşturmuş bulunmamızın ifadesidir. Köylerde okulları, işlik ve evleri vücuda getirmek için harcanan gayretler, milletimizin övünç duyacağı önem ve ölçüdedir. Yüksek devlet memurları ve eğitim mensuplarından, köy muhtarı ve ihtiyar heyeti üyelerinden birçok arkadaşın gayreti ile temayüz etmişlerdir. Köylü vatandaşlarım, okullarını vücuda getirmek için canla başla çalışmışlardır. Köylü vatandaşların gösterdikleri anlayış ve himmet köylerimizi kaldırmak için düşündüğümüz bütün tedbirlere şevk ve cesaret vermektedir. Köylü vatandaşlarıma, ilkokul meselesini halletmek için harcadıkları himmetten dolayı takdirlerimi ve teşekkürlerimi söylemek borcumdur.”

Bu dönemde iktidarda olan Recep Peker'in başbakanlığını yaptığı hükümette Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'dir. 14.08.1946 tarihinde meclise sunulan hükümetin programında milli eğitime geniş yer verilmiştir. Programda: “Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemesini devlet temin edecektir. Köylülerle vasıtaları ekip, biçme, nadas zamanlarında serbest kalacaktır. Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama on yıllık süre içinde tamamlanacak surette bakanlar kurulunca teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır. Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır. Enstitülerde yetiştirilmekte olan köy sağlık memurlarının sayısı arttırılacaktır. Okulu bulunmayan yerlerden gelecek öğrencilerin tahsilini kolaylaştırmak için okullu merkezlerde öğrenci yurtlarının

çoğaltılmasına çalışılacaktır. Her nevi ve derecedeki okulların öğretim araçlarının ve laboratuvarlarının tamamlama gayretleri çoğaltılacaktır. Öğretimin her derecesi için ihtiyacı karşılayacak sayıda ve ehliyetle öğretmen yetiştirme işini dikkatle göz önünde bulunduracağız. Bu maksatla öğretmen okullarımızın teşkilat ve programlarında ihtiyacın bugünkü şekline uygun düzeltmeler yapılacaktır. Tıp ve kimya gibi laboratuvar ve klinik durumları öğrenci kabulünde bir sınırlamayı zaruri kılmış olan kollarda eksikler giderilerek, yakın yıllarda bu kollara da olgunluk imtihanını vermiş her öğrencinin kabulü sağlanacaktır. Üniversitelerimize verilmiş olan özerklik içinde gelişmelerine dikkat edeceğiz. Yüksek Ziraat Enstitüleri de Üniversiteler Kanununun şumülü içine alınacaktır. Ankara’da büyük bir milli kütüphanenin kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alakasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi planlanacaktır. Devlet opera ve tiyatrosu, kanun tasarısı hazırlanacak Ankara Devlet Tiyatrosu binası yapılacaktır; Güzel sanatların türlü dallarında yeni kurumlar vücuda getirilecektir. Her türlü spor faaliyetleri, okullar ve kulüpler için öğretici kadroyu yetiştirecek olan yüksek beden terbiyesi enstitüsünün açılmasına çalışacağız” sözlerine yer verilmiştir (TBMMZC, 1946, 1/0: 34-35).

Hemen ardından aynı yıl 2-10 Aralık tarihlerinde bir araya gelen III. Milli Eğitim Şurasında Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırrı Şura’nın kapsamını şu şekilde özetlemiştir: “Şura’nın gündeminde altı madde vardır. Bunlardan ilk dördü doğrudan doğruya mesleki ve teknik öğretim kurumlarımızın teşkilatına, programlarına ve yönetmeliklerine müteallik bulunmaktadır. Yani Üçüncü Milli Eğitim Şurası’nın çalışmalarında ağırlık merkezini mesleki ve teknik öğretim meseleleri teşkil etmektedir.” Şura’da alınan kararlar; Ticaret ortaokulları ve liseleri, erkek sanat ortaokulları ve endüstri, kız enstitüleri program ve yönetmelikleri ile İstanbul teknik okulu yönetmeliği, kız teknik okulları yönetmeliği, okul aile birliği çalışmalarını kolaylaştıracı tedbirler alınması şeklindedir (MEŞ, 1995: 25-26).

Mesleki eğitimin yanında, Recep Peker’in 1946 yılı hükümet programındaki kapsama denk olarak ilköğretimle ilgili yerel bazda bazı tedbirler ve programlar hazırlandığı da görülmektedir. 22 Şubat 1946’da Tasvir gazetesinde çıkan “On Yıllık

Plan Bütün Teferruatıyla Hazırlandı” başlıklı habere göre Balıkesir ilinin 10 yıllık ilköğretim çalışma planı hazırlanmıştır. Buna göre 10 yıl içinde ilçede ve diğer belediye teşkilatı olan yerlerde 14 ilkokul, il çevresindeki köylerde ise 1259 okul yapılacaktır. Bu rakamlara müstahkil ve işlikler ve öğretmen evleri dahil değildir. Bu okullar için 583 öğretmen, 648 başöğretmen, 24 eğitmen ile 14 müfettiş, 128 gezici başöğretmen yetiştirilecektir. Ayrıca 10 yılda Savaştepe Enstitüsü’ne 933 öğretmen adayı gönderileceğinden bahsedilir.

İnönü’nün 1946 Milletvekilleri genel seçimleri dolayısıyla yayınlanan “Millete Beyanname” takdiminde dönemin ilköğretim politikası ve finansmanı konusundaki düşünceler açıkça dile getirilmiştir: *“Senede 120 milyon lira tutan Toprak Mahsulleri Vergisini büsbütün kaldıracak yerde, 40 milyonunu alıkoyarak, köy okullarına karşılık tutabilirdik. Bunu yapmadık. Bu usul aşarın daha az nispette de olsa devam etmesi demektir. Asırlar süren aşar veya mahsul vergisi köylünün ekonomik ve sosyal hayatının gelişmesine esaslı olarak mani olmuştur ve bugün 30 milyon değerinde tahmin olunan senelik okul yapılarını, köylü yardımı usulü olmaksızın 50 milyon liraya bile çıkaramaz. Yahut senede iki bin okul yapmaya çalışacak yerde, iki yüz okul yaparak, on senede bitireceğimiz işi yüz sene sürüklemeliyiz. Hülasa, bulunan usulün ihtiyacımıza uygun olduğunu düşünüyoruz. Yer yer karşılaşılan güçlükler için, köylümüze, cinsine göre yardımları, devamlı olarak takip edeceğiz... Köylerde ilköğretim davasından vazgeçemeyiz. Bu davayı geciktirip sürükleyemeyiz. Köylünün meslek bilgisine, sanat hayatında ve ordu hizmetinde verimin hiç olmazsa iki misli artması, ilköğretime bağlıdır”* (Turan, 2006: 133,134).

İlkokul öğretmen aylıkları ile her türlü yasal istihkakların genel bütçeden ödenmesinin; ilkokullardaki hizmetlilerin ücretleriyle okulların yapım, onarım ve her türlü genel giderlerinin özel idare bütçelerinden ayrılmasının 1948 yılında çıkarılan yasa ile mümkün olması dönemin dikkat çeken gelişmelerinden biridir (Karakütük, 2001: 2). 29.12.1947 tarihinde başlayan bütçe görüşmelerinde ve Üçüncü Milli Eğitim Şura’sında gündemde olan “İlkokul Öğretmenlerinin Maaşlarının Özel İdarelerden Alınarak Kadrolarının Milli Eğitim Teşkilatına Alınması Hakkında

Kanun” 31.01.1948 tarih ve 5166 sayı ile kabul edilmiştir. Yıllardır eğitim camiasında tartışılmakta olan bu konu III. Heyet-i İlmiye çalışmalarında da gündeme alınmıştır. Böylece uzun yıllardır problem yaşanan ve binlerce öğretmeni yakından ilgilendiren böylesi bir problem çözüme kavuşmuştur (Kalaycı, 2004: 50-51).

Eğitim masrafları 1947 yılından beri büyük bir artış göstermesine karşın aynı dönem içindeki büyük nüfus artışı ve Türk parasındaki enflasyon politikası göz önüne alındığı taktirde eğitim masraflarında gerçekten ciddi bir yükseliş olmadığı anlaşılmaktadır (Estmond, 1965: v)

Bir yandan eğitim programlarının gelişimi uygulamada istenilen düzeyde gerçekleşmezken, diğer yandan 1936 İlkokul Programı ve Köy Okulları Programı projelerini günün ihtiyaçlarına göre yeniden geliştirmek üzere hazırlanan 1948 İlkokul Programı, 1948-1949 öğretim yılında uygulamaya konulmuş; ancak bu konuda bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Programda;

- ✓ Öğretmenlerin beş sınıfla karşı karşıya gelmesi zorunluluğu,
  - ✓ Programda her sınıfa çok sayıda ders konması,
  - ✓ Program içeriğinin yüklü olması,
  - ✓ Program konularının dondurularak esneklik niteliğinin ortadan kaldırılması
- karşılaşılan başlıca problemler olmuştur (Kalaycı, 2004: 53).

Bir diğer önemli gelişme de 1949 tarihli ortaöğretim programının yayınlanmasıdır. Cumhuriyet döneminde ufak tefek değişiklikler olsa da, 1929 tarihli İlköğretim Programında olduğu gibi bütün halinde bir değişikliğe gidilememiştir. Ancak 1949 programı ile ortaokul programı ilkokul programı ilkelerine yaklaştırılmıştır. Programa çocuk psikolojisine uygun ve yaşamsal bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. Program, konulan “İş Bilgisi” dersi ile de dikkat çekicidir. Ancak ilkokul programı kadar etkili bir şekilde uygulanamamıştır (Binbaşioğlu, 2009: 386).

Eastmond (1965)’a göre Türkiye’nin bütçe ve muhasebe sistemlerinde geçmişten gelen düzen sonucunda, esaslı reformlara büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu reform mevcut ihtiyaçları belirleyecek geniş bir incelemeye dayanmalıdır. Ancak böyle bir inceleme sonucunda önemli değişiklikler yapıldıktan sonra milli eğitimde güvenilir bir analiz, planlama ve değerlendirmeye gidilebilecektir.

BÖLÜM V

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Eğitim konusu geçmişten bu güne üzerinde sıkça konuşulan, çeşitli politikalar geliştirilen ve her dönem önemini koruyan bir konudur. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Atatürk'ün çağdaşlaşma serüveninde temel olarak gördüğü eğitim meselesi sonraki dönemlerde de üzerinde yeni tartışmalar yapılarak bugüne gelmiştir. Ülkenin geleceğinin teminatı olan böyle önemli bir konunun finansman basamağında önemli ölçüde çalışmanın bulunmaması düşündürücüdür.

1920-1938 yıllarını kapsayan Atatürk döneminde MEB bütçelerinin %3 (1932) ile % 4,6 (1938) arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Millet Mektepleri'nin açıldığı 1928-1929 öğretim yılında MEB bütçelerinde ciddi bir artış olduğu gözlenmiştir. Genele bakıldığında Atatürk döneminde, savaş sonrası ekonominin ciddi yaralar aldığı, bütçenin büyük oranda bu olumsuz şartlardan etkilendiği ve sıkça eğitimin önemine vurgu yapılmasına rağmen bu dönemde eğitime bütçeden ayrılan payın yetersiz olduğu vurgulanması gereken bir konudur.

1938-1950 yıllarında Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü döneminde MEB bütçelerinin %3 (1940) ile %9,4 (1949) arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kemer sıkma politikalarına yönelim olduğu ve bu nedenle bu yıllarda MEB bütçelerine yeterli kaynak ayrılmadığı dikkat çeken bir olgudur.

Atatürk döneminde 15 yıllık süreçte bütçe yatırımlarının ortalama olarak %3,7'si MEB yatırımlarına ayrılmıştır. İnönü döneminde ise bütçe yatırımlarının ortalama olarak %5,8'i MEB yatırımlarına ayrılmıştır. Atatürk döneminde milli mesele olarak kabul edilen ve Atatürk'ün birincil öncelik tanıdığı eğitim konusunda yeterli mali desteğin sağlanamaması ilginç bir bulgudur. Ancak dönemin şartları değerlendirildiğinde ülkenin tüm unsurlarının bütünüyle değişim içinde olduğu, ekonomik yapının tam anlamıyla oturmadığı bir dönemde bunun ne kadar mümkün olduğu tartışma konusudur.

1948'e kadar ilköğretimin finansmanını üstlenen il özel idareleri, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını da karşılamakla görevlendirilmiştir. 1938 yılına kadar il özel idarelerinin ilköğretim için ayırdığı para, diğer eğitim kademeleri için MEB bütçesinden ayrılandan fazla olmuştur. Bunun yanında ilköğretime ayrılan kaynak, katma bütçe içerisinde yer alan üniversitelere ayrılan bütçeden de fazla olmuştur. Buradan Atatürk döneminde meclis konuşmalarında ve hükümet programlarında ciddiyetle üzerinde durulan ilköğretim konusuna maddi olarak da büyük önem verildiği çıkarımına varılabilir.

Atatürk döneminde bütçeden savunma giderlerine ayrılan pay yıllar bazında değişkenlik gösterse de en fazla payın yine savunma giderlerine ayrıldığı görülmektedir. Duyunu Umumiye'ye genel bütçeden ayrılan pay, bütçenin önemli bir kısmını oluşturmuş, dış borçlara kaynak ayrılması konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Sağlık, bayındırlık, eğitim giderlerine ayrılan paylar savunma ve dış borçlardan etkilenmiş, hükümetlerin önceliklerine göre artış ve azalmalar görülmüştür. İnönü dönemi bütçeleri de benzer bir seyir izlemiş ve eğitim bütçeleri her iki dönemde de genel bütçeden pay ayrılan kurumların aldığı miktarlara göre değişmiştir. İnönü döneminde, savaş yıllarında savunmaya bütçeden ayrılan pay neredeyse bütçenin yarısıdır. Bu yıllarda sağlık, bayındırlık ve eğitime ayrılan bütçe payında azalmalar görülmektedir. Herhangi bir bakanlıkta meydana gelen artış ya da azalmaların diğer bakanlıkları eksi ve artı yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bütçeler değerlendirilirken, özellikle 1929 yılından itibaren dış borçlara bütçeden ciddi

kaynaklar ayrıldığı, borçların son taksitinin 1954 yılında ödendiği ve Türk ekonomisinin sırtında bir kambur olarak taşındığı unutulmamalıdır.

Maarif Vekâleti'nin ekonomik ayrıma göre başlangıç ödenekleri verileri incelendiğinde, genel bütçeden MEB'e ayrılan bütçe miktarının büyük kısmının Atatürk ve İnönü dönemlerinde personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. İlkokul öğretmen maaşlarının finansmanının da il özel idareleri yerine genel bütçeden sağlanması, 1948 yılında çıkarılan bir yasayla olanaklı olmuştur. Bu durum izleyen yıllarda özellikle personel giderlerinde ciddi bir artışı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yapı tesis, onarım, etüt ve proje masraflarını içine alan yatırım masraflarının ve transferlerin devamlı artması, eğitimin daha iyi şartlar altında sürdürülmesi için iyileştirmelere gidildiğini göstermektedir.

Bütçelerin kurumlara dağılımına bakılarak hükümetlerin politikalarında, öncelik verdiği konular ve göz ardı ettiği konular rahatlıkla görülebilir. Bu kapsamda cumhuriyet dönemi eğitim bütçeleri incelendiğinde savaş yıllarında savunma giderlerinin ön plana alındığı, Mustafa Necati, Hasan Ali Yücel gibi Milli Eğitim Bakanlarının görev yaptığı yıllarda bütçe paylarının arttığı, bütçelerin dağılımında iç ve dış siyasi, ekonomik koşullardan etkilenildiği göze çarpmaktadır.

1920-1950 sürecinde MEB bütçelerinin rakamsal olarak büyüdüğü ancak genel bütçe içindeki payının durağan bir çizgi izlediği gözlenmiştir. Ayrıca MEB bütçelerinin bazı istisnai yıllar dışında genel bütçeyle orantılı büyüme gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle harf devrimi, millet mektepleri, halkevleri ve köy enstitüleri ekseninde eğitimin gelişimi izlendiğinde, MEB bütçelerinin düşük tutulmasının büyük eğitim atılımlarının yapılmasında belirleyici olmadığı gözlenmiştir.

Bütçeler çerçevesinde eğitim politikaları incelendiğinde İnönü dönemi hükümet politikalarının Atatürk döneminden ayrı düşünülemeyeceği, hatta devamı niteliğinde olduğu varsayımına ulaşılmıştır. Bunun yanında 1945 sonrasında eğitime sağlanan maddi desteğin en yüksek düzeye ulaştığı çarpıcı bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 030.0.001.000.000.90.559.7; 030.10.00.00.14.81.7.8;030.10.00.00.57.389.11.2;030.10.00.00.61.410 .45.1; 030.0.001.000.000.90.559.4.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü(1935). İstanbul: *Maarif 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği*.

Devlet İstatistik Enstitüsü(1973).*Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Devlet Kitapları (1983). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı(1991). *Bütçe Başlangıç Ödenekleri ve Gelir Tahminleri (1930-1991)*, Ankara: Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı 1991/320.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı(1992a). *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı(1992b). *Bütçe Kesin Hesap Kanunları (1924-1941) Cilt I*. Ankara: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Milli Eğitim Şuraları 1939-1993*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Milli Eğitim Şuraları*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

TBMM Zabıt Cerideleri (TBMMZC). D: 3, C:5, İ: 2, (1.11.1928), s. 27-29; D: 1, C: 1, İ: 1, (9.5.1920), s. 241,242; D: 1, C: 1, İ: 128, (3.01.1921), s. 129; D: 1, C: 15, İ: 2, (22.12.1921); D: 1, C: 18, İ: 3, (1.3.1922). s. 7; D: 1, C: 27, İ: 201, (28.2.1923). s. 508; D: 1, C: 29, İ: 24, (15.04.1923).s. 156-167; D: 1, C: 1, İ: 1, (5.9.1923). s. 423; C: 6, İ: 114, (29.11.1924); D: 2, C: 7, İ: 2, (3.3.1924). s. 26; D: 2, C: 7, İ: 2, (3.3.1924), s.26; C: 14, İ: 2, (26.02.1925); C: 5, İ:2, (08.11.1928); D: 3, C: 21, İ: 3,

(2.10.1930). s. 34.35; D: 5, C: 20, İ: 3, (8.11.1937). s. 32,33; D: 5, C: 29, İ: 4, (27.1.1939). s. 215,216; D: 6, C: 27, İ: 3, (5.8.1942). s. 25; D: 7, C: 1, İ: 7, (17.3.1943). s. 24-25; D: 8, C: 1, İ: 0, (14.8.1946). s. 34-35; D: 3 C: 4 İ: 1 (24.5.1928).

Türkiye İstatistik Kurumu Verileri

Kitaplar ve Makaleler

- Akın, U. (2009). “Türkiye’de Eğitim Bütçesi.” **Milli Eğitim Dergisi**. Sayı 184. (Güz). s: 8-25
- Akkuş, T. ve Akkuş, M. (2011). “Hasan Ali Yücel’in Türk aydınlanmasına bir hizmeti: İslam ve İnönü (Türk) ansiklopedileri.”**Aramızdan ayrılışının 50. yılında Hasan Ali Yücel’den günümüze eğitim, bilim, kültür politikaları sempozyumu**. (25-26 Şubat). İzmir. s: 293-300
- Akman, T. K. (2011). *Kamu maliyesine giriş*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Akyüz, Y. (2007). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Alim Baran, T. (2008). *Mustafa Necati’nin Söyledikleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Altunya, N. (2009). *Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi*. İstanbul: Uygun Basım.
- Aybars, E. (2000). *Atatürkçülük ve Modernleşme*. İzmir: Ercan Kitabevi.
- Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Boratav, K. (2006a). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*. 10. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. (2006b). *Türkiye’de Devletçilik*. 2. Baskı. Ankara: İmge Yayınları.
- Boz, Y. (2005). *Kamu Maliyesi ve Bütçe*. Ankara: Orjin Yayınevi.
- Coşar, N. (1995). “Cumhuriyet Döneminde Denk Bütçe Politikasına Geçiş.”**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. sayı 31 (Mart).
- Çalış, H. (1965). *Tarihi Gelişimi İçinde Halk Eğitimi*. İzmir: Kültür Matbaası.
- Çavdar, T. (1992). *Türkiye’de Liberalizm (1860-1990)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, T. (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Çavdar, T., Kuruç, B., Tokgöz, E., Olcaytu, T. ve Ülken, Y. (1981). *100. Doğum Yılı Dönümünde Atatürk Dönemi İktisat Politikası*. Ankara: İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayınları.
- Dağlı, N. & Aktürk, B. (1988). *Hükümetler ve Programları III. 1980-1987*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Darıcı, H. (1995). “Geçici Bütçe Kanunları 1920-1995.” Ankara: **Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü**. sayı 4.
- Demircioğlu, İ. H. (2011). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Demirtaş, B. (2008). “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler.” **Akademik Bakış Dergisi**. sayı 2 (Yaz).
- Emiroğlu, C. (1934). *Bütçeler ve Hazine*. Ankara: Maarif Vekâleti Derleme Müdürlüğü. Damga Matbaası.
- Eroğlu, N. (2007). “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları 1923-1938.” **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. sayı 2.
- Estmond, J. N. (1964). *Türkiye’de Okul Finansmanı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosu Müdürlüğü.
- Gökdemir, O. ve Arslan, B. (2011). “Tek parti döneminde İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel’in yaşamından kesitler.” *Aramızdan ayrılışının 50. yılında Hasan Ali Yücel’den günümüze eğitim, bilim, kültür politikaları sempozyumu*. (25-26 Şubat). İzmir. s: 275-292
- Göze Kaya, D. Durgun, A. (2009). “1923-1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları.” **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. sayı 19. (Mayıs).
- Güneş, İ. (1988). “Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri.” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. sayı 12. (Temmuz).
- Gürsoy, N. (1991). “Atatürk, Eğitim ve Türkiye’nin Çağdaşlaşması.” Atatürk, Eğitim ve Türkiye’nin Çağdaşlaşması Semineri. (25 Kasım). **Balıkesir: Uludağ Üniversitesi Basımevi**. s: 1-8
- İnan, M. R. (1980). *Mutafa Necati: Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakış Açısı, Konuşma ve Anıları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kalaycı, N. (2004). *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim, Hükümet Programları ve Uygulamalar*. 2. Baskı. İstanbul: MEB Yayınları.

- Karakütük, K. (2001). "Cumhuriyetin Kuruluşundan Planlı Döneme Kadar Eğitimin Finansmanı:1923-1960." *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı: 149. Ankara: MEBYayını, s: 61-79.
- Karan, D. (1991). "Aydınlanma Çağını Türkiye ve Doğuya Getiren Adam, Atatürk." Atatürk, Eğitim ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Semineri. (25 Kasım). **Balıkesir: Uludağ Üniversitesi Basımevi**. s: 33-42.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 14. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karpat, K. (1963). "The People's Houses in Turkey", **The Middle East Journal**, Winter-Spring.
- Kılıçbay, A. (1984). *Türk Ekonomisi-Modeller, Politikalar, Stratejiler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kili, S. (1982). *Türk Devrimi Tarihi*. 3. Baskı. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Koç, H. (2007). "Eğitim Sisteminin Finansmanı." **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**. sayı 20. s: 39-50.
- Koç, N. (2011). "Cumhuriyet tarihimizin eğitim ve kültür politikalarında Hasan Ali Yücel." **Aramızdan ayrılışının 50. yılında Hasan Ali Yücel'den günümüze eğitim, bilim, kültür politikaları sempozyumu**. (25-26 Şubat). İzmir. s. 322-334
- Metinsoy, M. (2006). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Şahin, M. (1992). "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri." **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**. sayı 2. (Eylül). s: 213-234.
- Şahin, M. (1998). "Türk Eğitim Sisteminde Yabancı Eğitim Uzmanlarından Yararlanma", **Toplumsal Tarih**, cilt.9, sayı.54 (Haziran), ss.12-18.
- Şahin, M. (2009). "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye'de Hayat Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,2 (8), 402-410.
- Taşdemirci, E. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Tekin, M. & Çiftçi, M. (2007). *Eğitimin İktisadi Kalkınmaya Etkisi: Tarihi Gelişim Kriterleri, İstatistiksel Uygulamalar*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

- Tezel, Y. S. (1994). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. 3. Baskı. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.
- Timur, T. (2008). *Türk Devrimi ve Sonrası*. 6. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi
- Turan, İ. (2006). *İsmet İnönü, Eğitim-Öğretim Üzerine*. 2. Basım. Ankara: Türk Eğitim Derneği, İnönü Vakfı.
- Tuzcu, G. (2004). "Eğitimin Finansman Gerekleri ve Boyutları." **Milli Eğitim Dergisi**. sayı 163. (Yaz).
- Uyar, H. (1998). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Ülken, Y. (1981). *Atatürk ve İktisat: İktisadi Kalkınmada Etkinlik Sorunu ve Eklektik Model*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Vural, İ. Y. (2008). "Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye." **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. sayı 20. (Nisan). s: 77-114.

Tezler

- Aslaner, N. (2008). *Milli Eğitim Şuraları ve Eğitim Politikaları (1939-1946)*. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL Tezi.
- Baykul Güvence, S. (2008). *Küreselleşen Dünya’da Kalkınma Sürecinde AB’deki ve Türkiye’deki Eğitim Finansmanının Karşılaştırılması*. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Bozkurt, B. (2007). *Cumhuriyet Halk Partisi’nin Eğitim Politikaları (1923-1950)*. DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Carpenter Kılınç, S. (2007). *The National Education Board Conferences And Political Transition: 1939-1960*. Boğaziçi Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Dağcı, H. (2008). *Maarif Vekâleti’nin Kuruluşu ve Çağdaşlaşma Çabaları (1920-1938)*. Osmangazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Gök, H. V. (2011). *Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*. Ahi Evran Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.

- Gümüškaya, Ö. (2010). Cumhuriyet Hükümetlerinin Türkiye'nin Savunmasına Yönelik Harcamalar. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Halaçoğlu, A. (2001). *Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- İnandı, Y. (2005). Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sisteminde Eğitimin Yönetimi ve Finansmanı. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Keskin, İ. (2001). *Türkiye'de Eğitimin Kamu-Ekonomi Politikası*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Özcan, K. (2009). *Mesleki ve Teknik Orta Öğretimde Finansman Harcamaları ve Maliyet*. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özel, Ö. (2008). *Demokratikleşme Sürecinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine Sosyolojik Bir Bakış*. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Peker, B. (2005). *İsmet İnönü'nün Başbakanlık Dönemi (1931-1937)*. İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Pınarbaşı, M. (2007). Milli Savunma Bakanlığı (1920-1950). Kırıkkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Taşdurmaz, B. (2002). *Türkiye Ekonomisinde, Cumhuriyet'in İlk Dönemlerinin İktisadi Yapısı*. Niğde Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Taşer, S. (2006). *Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri*. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Tekin, A. (2010). *Atatürk Sonrası Tek Partili Dönemde (1938-1945) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ekonomi Politikaları*. Gazi Osmanpaşa Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.

- Tosun, T. (2010). *Tanzimattan Günümüze Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim Politikaları*. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Üge, G. (2010). *Türkiye Ekonomisi ve Bütçe Analizi (1923-1950)*. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.
- Yördem, H. P. (2009). *Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına İlişkin Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (1923-2000)*. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.

Gazeteler

- Cumhuriyet. (1929). Bu Sene 250 Bin Kişi Okuma Yazma Öğrenecek (10 Kânunusani).
- Tasvir-i Efkar. (1940). Halkevlerinde, Eminönü Halkevinden (14 Mayıs).
- Tasvir-i Efkar. (1940). Hususi İdareler Bütçesinde Tenzilat (23 Mayıs).
- Tasvir-i Efkar. (1940). İlk Mekteplerin İnşaatı Geri Bırakılıyor (10 Mayıs).
- Tasvir-i Efkar. (1946). Balıkesir’de İlköğretim, On Yıllık Plan Bütün Teferruatı İle Hazırlandı (22 Şubat).

İnternet

http://www.ceterisparibus.net/veritabani/1923_1990/butce.htm

EKLER

Ek:1. MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİ MAARİF VEKİLLERİNİN LİSTESİ
(Dağlı & Aktürk, 1988: 229-234).

BAKANLAR	GÖREV DÖNEMLERİ
Dr. Rıza NUR	4 Mayıs 1920 – 13 Aralık 1920
H. Suphi TANRIÖVER	14 Aralık 1920 – 20 Kasım 1921
M. Vehbi BULAK	20 Kasım 1921 – 5 Kasım 1922
İ. Safa ÖZLER	6 Kasım 1922 – 7 Mart 1924
Vasıf ÇINAR	8 Mart 1924 – 21 Kasım 1924
Şükrü SARAÇOĞLU	22 Kasım 1924 – 3 Mart 1925
H.Suphi TANRIÖVER (2. KEZ)	4 Mart 1925 – 19 Aralık 1925
Mustafa NECATİ	20 Aralık 1925 – 1 Ocak 1929
İsmet İNÖNÜ (VEKİL)	1 Ocak 1929 – 8 Ocak 1929
İsmet İNÖNÜ	9 Ocak 1929 – 27 Şubat 1929
Vasıf ÇINAR	28 Şubat 1929 – 7 Nisan 1929
Recep PEKER (VEKİL)	9 Nisan 1929 – 10 Nisan 1929
C. Hüsnü TARAY	10 Nisan 1929 – 15 Eylül 1930
Dr. Refik SAYDAM (VEKİL)	17 Eylül 1930 – 26 Eylül 1930
Esad SAGAY	27 Eylül 1930 – 18 Eylül 1932
Dr. Reşit GALİP	19 Eylül 1932–13 Ağustos 1933
Dr. Refik SAYDAM	14 Ağustos 1933–26 Ekim 1933
Hikmet BAYUR	27 Ekim 1933- 8 Temmuz 1934
Abidin ÖZMEN	9 Temmuz 1934- 9 Haziran 1935
Saffet ARIKAN	10 Haziran 1935- 28 Aralık 1938
Hasan Ali YÜCEL	28 Aralık 1938- 5 Ağustos 1946
R. Şemsettin SİRER	7 Ağustos 1946- 10 Haziran 1948
Tahsin BANGUOĞLU	10 Haziran 1948- 22 Mayıs 1950

EK 2: Hususi İdarelerin Muhtelif Yıllarda Maarif İşleri İçin Ayırdıkları Para

DEVLET RESİTLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
T. C.

MAARİF VEKİLLİĞİ

Hususi Kalem

II

Hususî İdarelerin muhtelif yıllarda
Maarif işleri için ayırdıkları para

<u>Yıllar</u>	<u>Adi ve fevkalâde bütçe yekûnu</u>	<u>Maarif işleri için ayrılan</u>
1933	Adi Fevkalâde Yekûn	12.296.777 757.768 13.054.545
1934	Adi Fevkalâde Yekûn	11.914.465 749.110 12.663.757
1935	Adi Fevkalâde Yekûn	11.458.474 545.560 12.004.034
1936	Adi Fevkalâde Yekûn	11.911.483 392.120 12.303.603
1937	Adi Fevkalâde Yekûn	12.375.293 693.265 13.068.558
1938	Adi Fevkalâde Yekûn	13.107.961 967.609 14.075.570
1939	Adi Fevkalâde Yekûn	14.220.915 1.108.159 15.329.074
1940	Adi Fevkalâde Yekûn	13.513.427 1.257.639 14.771.766
1941	Adi Fevkalâde Yekûn	15.152.723 383.075 15.535.698
1942	Adi Fevkalâde Yekûn	18.557.361 483.192 19.040.553

030	01			90	559	4

2

EK 3: İsmet İnönü'nün "İlk Öğretimde Çalışmalarımız" Makalesi

İsmet İnönü'nün
"İlk Öğretimde Çalışmalarımız" Makalesi

Ankara, 11 Nisan 1946.

E.17

İLK ÖĞRETİMDE ÇALIŞMALARIMIZ

1945 yılı ilk öğretim çalışması da, bazı bölgelerde güç şartlar içinde geçti . Genel olarak, çalışmalar, her yerde muvaffak oldu . 1944 programında geri kalmış olan illerimiz, eksiklerini tamamladılar . Adana, Kars, Antalya ve Edirne Valilerimize, bu gayretleri için teşekkür borçluyum . Köy okullarında başarılan eserler : 875 yeni okul yapısı, 851 değişiklik ve eklemeler yapılarak vücade getirilen okul yapıları, hepsi 1,756 yeni okul demektir . Bunların hepsinin işlikleri ve öğretmen evleri vardır . Bu maksatla, 741 yeni işlik, 993 yeni öğretmen evi yapılmıştır . Bu suretle, şehir^{ler}de ve köylerde, ilkokullarımızın sayısı 14,981 i buluyor, ve bütün ilkokullarımızın öğrenci yekûnu 1,357,200 dür . Geçen seneden, 100,000 kişi bir artma kaydediyoruz . Köylerde okulları, işlik ve evleri vücade getirmek için harcanan gayretler, milletimizin özgünç duya- cağı önem ve ölçüdedir . Yüksek devlet memurları ve eğitim mensuplarından, köy muhtarı ve ihtiyar heyeti üyelerinden bir çok arkadaşlarım, gayretleriyle temayüz etmişlerdir . Köylü vatandaşlarım, okullarını vücade getirmek için, canla başla çalışmışlardır . Köylü vatandaşların gösterdikleri

030	01			90	553	7

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

anlayış ve himmet, köylerimizi kalkındırmak için düşündüğümüz bütün tedbirlere şevk ve cesaret vermektedir . Köylü vatandaşlarımıza, ilkokul meselesini halletmek için harcadıkları himmetten dolayı, takdirlerimi ve teşekkürlerimi söylemek borcumdur .

Açılan köy okulları içinde, 578 i, bölge okuludur . Bu okullar, içinde bulunduğu köy için ilkokul, ve muhiti için pansiyonlu veya pansiyonsuz olarak, teknik okul olmak üzere düşünüyor . Bu bakımdan, işlikleri ve teknik vasıtaları daha geniş tutulacaktır . Eksiklerinin süratle tamamlanmasını yakından takip ediyoruz . Daha şimdiden, köylerimizde beş senelik ilk öğretimi bitirdikten sonra, teknik öğretime devam eden, 13,500 e yakın öğrenci bulunduğunu haber almakla memnun olduk . Köylerimizde teknik öğretim için bölge okullarına bağladığımız ümitlerin, yakın zamanlarda, göze çarpar bir hale gelmesini bekliyoruz .

Önümüzdeki yaz, köylerde, yeni bir çalışma devri başlıyor . Bir çok illerimizde, programı gerçekleştirmek için, geçen senelerden hazırlıklı davranılmıştır . Bu yıl da yapılacak işler çok önemlidir . Bitirilerek içine girilecek, 2,000 e yakın köyde yapı işleri olacaktır . İlgililer, işin önemini kavrayarak ve illerce tertiplenen on yıllık planları gereği gibi uygulayarak, hazırlıklarını iyi tutarlarsa, ancak o zaman güçlükler kolay yenilir .

030	01			30	553	7

2

Enstitüler, gezici yapı ekipleri vermek için, yine çok gayret harcıyacaktırlar . Bu işde, valilerimizin ve millî eğitim teşkilâtımızın, motörlü vasıtalarla birinci derecede önem vermelerini tavsiye ederim . İller, ilk öğretim yapılarında ve teftişlerinde motörlü vasıta kullanmayı esas tutarlarsa, çok iyi neticeler alırlar . Bunu tecrübe etmiş olan iller, memnundurlar . Henüz denememiş olanların, gayret etmelerini isterim . Enstitülerin tedarik ettikleri az miktarda vasıtalar, geçen senelerde çok kıymeli oldu . Bu sene de, Ticaret Bakanlığının yardım etmesi yerinde olacaktır .

1945 sonbaharında, beşinci sınıflardan aldığımız mezun sayısı, 89,600 dür . Bunları, 101,622 öğrenciden aldık . Üç sınıflı öğretmen okullarının öğrencileri ayrı olmak üzere, 89,600 mezunu, 1,032,000 yekûndan almış oluyoruz . Bunu beş sınıfa bölersek, nazari olarak 200,000 çocuk mezun almış olacaktık . İlk öğretim devrinde, öğrencilerimizden yüzde elliden fazla fire veriyoruz . Her yıl, bu mesele üzerinde duruyorum . İlk öğretim sırasındaki devam için, memleketin her köşesinde ilgi uyandırmaya çalışıyorum . Aldığımız netice azdır . Kız çocuklarımızın, ilk öğretimin sonuna kadar devamları işi, her zaman eksiklidir . Bu devam meselesi üzerinde karşılaştığımız güçlüklerle uğraşmaktan bıkmamızın zannetmek, yanlışdır . Bu meseleyi, her resmî mem-

030	01			90	SSS	7

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 4 -

rumuzun şuuruna hakkedinciye kadar, ve her vatandaşımızın anlayışını tamamlı uyandırıncıye kadar, uğraşacağız . Memleketin ilerlemesi ve kalkınmasında başlıca bir âmil saydığımız sade konuyu, anlatamamış olmamızı asla kabul etmiyorum . Gelecek seneler için, iller, ilçeler, bucaklar ve köyler ~~iki~~ için ayrı ayrı, ilkokula devam cetvelleri tutturacağım ; ve ilk sınıfa başlıyan çocuğun, beşinci yıl sonuna kadar devamını bütün memlekete takip ettireceğim . İlkokulda devam meselesi, benim işlerimin içinde, başlıca bir meseledir .

Köy okulları yapısının, yer yer, türlü güçlüklerini biliyor ve işitiyorum . Mesele ile yakından ilgili olan bölgelerde, her halin özelliğine göre, isabetli tedbirler alınmaktadır . Bizim büyük ve devamlı ^{bir} işimiz olan ilk öğretimde, köylerin gayretlerini ve ihtiyaçlarını takip etmek borcumuzdur . Ancak, vatandaşlarımız köyde ilkokul meselesinin bugünkü kanunla uygulanmasına, ehemmiyet ve azimle devam olunacağından emin olmalıdırlar . Bu sırada, köylülerimize, enstitülerden, valiliklerden ve merkezden gerektikçe türlü şekilde yardımlar daima düşünülmüştür; düşünülmektedir .

Millet hayatını ilgilendiren her büyük meselenin, siyasî partilerde uğraşma konusu olması tabiidir . Bunca yıllık tecrübeden sonra, köylerde ilk öğretimi az zamanda gerçekleştirmek için, bir usul bulduk . Hevesle ve azimle

030	01			30	559	A

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 5 -

bunu takip ediyoruz . Yeni siyasî partilerin, ilk öğretim işinde takip olunan usule ve gayretlere karşı vaziyet almamalarını, memleketin kültürü menfaatine, çok sevinçle karşıladım . İlk öğretim işinin başarılmasında, hepimizin bir-birimizin gayretini teşvik etmemizde, yalnız fayda vardır. Bu takdirlerimi söylerken, ilk öğretim meselesinde halkı aldatıp avutma yolunu tutan propagandacılara karşı, çok acı duyduğumuzu söylemek de vazifemdir . İlk öğretim meselesinin bir demagojiye kurban edilmemesi için, bütün kuvvetimizi kullanacağız . Eskişehir köylerinde, ilk öğretime, ilkokul yapılarına karşı, hükûmet aleyhine propaganda olsun diye, türlü şeyler söylenildiğini işitiyorum . " Şehirlerin okullarını devlet yaptırıyor; köylerinkini köylüler yapıyor . İlkokul yapmak çok güzel bir şeydir ama, fakir köylü bunu nasıl yapsın ? " gibi sözler, işittiklerim arasındadır. Böyle söyleyecek adamlar, hükûmet politikasına karşı propagandadan zevk alanlar arasında daima bulunabilir . Vatandaşlarımı, bunların samimî olmayan aldatıcı zehirlerine karşı uyandırmak isterim . Zaten, biraz dikkat ederlerse, bu propagandaların, çok zaman herhangi bir siyasî partinin fikir kaynağından değil, köylünün cahil kalmasında öz menfaati olan derebeyi artığı ve harp vurguncusu eski mültezimlerden geldiğini hemen görecektir .

030	01			30	553	7

ÖZEL AKADEMİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 6 -

Köylünün kalkınması, bizim için yaşama meselesidir . Köylünün okumuş yazmış, teknik öğretime girmiş, esir hayatından kurtularak toprak sahibi olmuş olması, herhalde gerçekleştirmeye azmettiğimiz meselelerdir . Tek dereceli seçim ve milleti idare edecek olanları çoklukla takdir etmek yetkisi, vatandaşlara pek ağır sorumluk verir . Bu sorumluluk vatana faydalı olarak kullanılması, kadın erkek, bütün vatandaşların, hiç olmazsa ilk öğretimlerinin tamam olmasına bağlıdır . Onun için, ilk öğretim ve onu yapı, öğretmen ve devam gibi türlü meseleleri, millî varlığımızın temel meseleleridir . Bu meselede, partilerin birbirimizin gayretini kesecek değil, destekleyip arttıracak surette hareket edeceklerini ümit ederim .

Şehirlerdeki ilkokul eksikliğini tamamlamak meselesi, açık duruyor . Bunun eksikliği, kendini hissettirmeye başladı . Teşviklerimizle ilk sınıflara gelen çocuklar, yapılar olmadığından, tamam yerleşemiyorlar . Geçen sene, bütün ilk sınıflarımızın mevcudu 424,000 idi . Bu sene 373,000 dir . Bu fark, başlıca, ehemmiyetli surette şehirlerdeki ilkokulların tamamlanması gayretlerinin ihtiyaca göre yürümemesindenidir . Şehirlerdeki ilkokullar için, özel tedbirler alınmazsa mecburuz . Şehirlerin, ilkokul çağına gelen çocuklarına, bir bina gösterememelerini anlamak güçtür . Zaten, şehirlerdeki aydınlarımız, ilk öğretim meselesini ehemmiyetli

030	01			90	559	7

BAŞVURU KURULU
CUMHURİYET ARŞİVİ

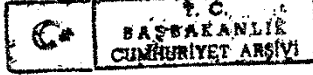
- 7 -

tutmuş olsalardı, bu davâ bütün memlekette şimdiye kadar sürüklenmezdi . Hakikat budur ki, Büyük Meclisin kanun teşebbüsü ile, köylerde ilk öğretim ümitli bir yoldadır . Şehirlerdeki ilkokul ihtiyaçlarının tamamlanması için, kanunî tedbirlerin alınmasında henüz ümitlerimizi kesmiş değiliz . 1946 senesinde, köy okulları yapı işlerinde, daha kolay durumda olacağımızı umuyorum; ve bütün memleketin, ilkokul mezunları olarak da, sevinecek rakamlar elde edeceğimizi düşünüyorum . Umduğumun gerçekleşmesi nisbetinde, vatandaşlarımla beraber, bahtiyar olacağım .

030	01			90	538	7

7

EK 4: Hükümet Programında Bahsi Geçen Maarif İşlerindeki Gelişmelerin Rapor Edilmesine Dair Belge

Acelelidir

Millî Eğitim Bakanlığına

Özel Kalem Müdürlüğü

9.9.1946 tarihli ve 22 sayılı yazıya ektir.

Büyük Millet Meclisinde okunan Hükümet beyannamesile vaat ve haddüt edilmiş olan işlerden bugüne kadar tahakkuk ettirilmiş veya programa bağlanmış olanlarını milletin umumî efkârına sunmak üzere Hükümeti iş başına geçtiğinin altıncı ayını tamamlayacağı 14 şubat 1947 tarihinde yapılacak basın toplantısında, bu işler hakkında etraflı açıklamalarda bulunulacaktır.

Bu itibarla bugüne kadar Hükümet programındaki vaadlerin yerine getirilmesi hususunda filen tahakkuk ettirilmiş ve tahakkuku programa bağlanmış olan işlerin rakama ve hesaba müstenit olarak, tahakkuk ettirilenlerle programa bağlananlar ayrı ayrı gösterilmek ve birincilerde tahakkuk ettirildiği tarihler, kanun ve karar sayıları ve eğer kanun tasarılar da henüz Büyük Millet Meclisinde ise sunulduğu tarihler bu sonuncular da, yapılacak işlerin mahiyetleri ve finasman şekilleri ve kaynakları ve derpiş edilen bitirme tarihleri işaret olunmak üzere en geç bir hafta içinde bildirilmesinin teminini rica ederim.

Başbakan

30	10			16	8	2

-8-

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Öze. Kalem Müdürlüğü
Sayı: 70/22

Ankara 11/II/1947

Özet

Başbakanlık Yüksek Katına

43 sayılı emirleri karşılığıdır.

Büyük Millet Meclisinde okunan Hükümet Beyannamesiyle vaat ve taahhüt edilmiş olan işlerden bugüne kadar tahakkuk ettirilmiş olanlarla programa bağlanmış olanları bildirir malûmat ilişik olarak takdim edilmiştir. Derin saygılarımla arz ederim.

M. EĞ. Bakanı

Genel Teftiş Basmurca.

12. 2. 1947

Ukubet-i Şahid olundu

14-2-1947

Genel Teftiş	12-2-1947	43	1

BAŞBAKANLIK ARŞİVİ	Tarih: 14-2-1947	881/11

M-030	10		14	8/7

Millî Eğitim Bakanlığı

54

KÖY OKULLARI VE İLK OKUL YAPIMINDA:

1- Köy okullarının kereste, kiremit, çivi gibi satın alınması gereken malzemesini Devlet temin edecektir.

2- Bütün köyleri okula kavuşturma işi ortalama 10 yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulunca teferruatlı bir uygulama plânına bağlanacaktır.

3- Şehir ve kasabalardaki ilk okul yapımı da köylerde esaslara benzer usullere bağlanacaktır.

4- İlk okulları bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere, bölge okullarının teşkiline devam edilecektir.

ÖĞRETİM VE ÖĞRETMEN İŞLERİNDE:

5- Her nevi ve derecedeki okulların öğretim araçlarını ve laboratuvarlarını tamamlayacağız.

6- Öğretimin her derecesi için ihtiyacı karşılayacak sayı ve ehliyetle öğretmen yetiştirilmesi maksadiyle öğretmen okullarımızın teşkilât ve programlarında ihtiyacın bugünkü şekline uygun düzeltmeler yapılacaktır.

7- Kasaba ve şehirlerimizin orta okul ihtiyacını gidermek için gereken öğretmen kadrolarının yetiştirilmesine ehemmiyet verilecektir.

8- Teknik öğretim kurumlarımızın mevcut plâna göre geliştirilmelerine devam olunacaktır.

ÜNİVERSİTELER İŞLERİNDE:

9- Lise olgunluk imtihanını vermiş olan gençlerin üniversite fakültelerine ve yüksek okullara girebilmelerini önleyen kayıt-

630	10			14	8	7

10

(2)

lar ve imtihanlar kaldırılacaktır.

10- Yüksek ziraat enstitüleri de üniversite kanununun şumulu içine alınacaktır.

MİLLÎ KÜTÜPHANE İŞLERİNDE:

11- Ankarada büyük bir millî kütüphanenin kurulması için gerekli çalışmalara hemen başlanacaktır.

12- Memlekette artan okuma ihtiyacını karşılayıcı kitap-
lıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi plânlanacaktır.

GÜZEL SANATLAR İŞLERİNDE:

13- Devlet opera ve tiyatrosu kanun tasarısı hazırlanacak-
tır.

14- Ankara Devlet tiyatrosu binası yapılacaktır.

15- Güzel sanatların türlü dallarında yeni kurumlar vücade
getirilecektir.

BEDEN TERBİYESİ İŞLERİNDE:

16- Yüksek beden terbiyesi enstitüsünün açılmasına çalışa-
cağız.

17- Kapalı ve açık spor sahaları kurulması işinde teşebbüs
alacağız.

			16	81	7

- 11 -

Ek 5: Büyük Erkanı Harbiye Reisliğinden Yüksek Başvekâlete Askeri Mekteplere Girmeye İstekli Olanların Durumuna Dair Belge

T. C. Büyük Erkanı Harbiye Reisliği VIII. Şube Sayı : ~~35945~~ 35952	59 9 ANKARA 11 - 2. Teş 1933
T. C. BAŞSAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	
Yüksek Başvekâlete	
Gerek memleket çocuklarından ve gerekse ecnebi tabiiyetini haiz Türk gençlerinden olup ta askerî mekteplerimize girmeye istekli bulunanlar , mevcut kanun ve nizamlara göre lâzım şartları haiz oldukları ve kadromuzun da müsadesi derecesine göre askerî mekteplerimize memnuniyet alınmaktadırlar. Ancağ askerî mekteplerimizin kadrosunun dar ve isteklilerin çok olması hasebile bazıları da askerî mekteplere girmek için lâzım şartları haiz olmadıklarından veya kadronun dolmuş bulunmasından dolayı bizzarure askerî mekteplerimize alınamaktadırlar. Maarif mekteplerine leylî, meccanî kabulleri de 915 numara- lı kanun mucibince ancağ müsabakada kazanmakla mümkün olduğun- dan müsabakada kazanamayanlar maarif mekteplerine dahi alınama- maktadırlar. Busuretile birçok fedakârlık ve hatta yaya gelmek suretile ilme isâk gösterenlerin birkısmı tekrar yerlerine de dönemiyecek şâda burada perişan kaldıkları vaki muracaatlar- dan anlaşılmaktadır. Talebelik hukukunu muhafaza eden ve fakat fakir ve zaruret- ten veya kimsesiz olmaları dolayısıyla bizzarur tahsile devam imkânını bulamayanlar için yatma yerleri ve geçinmeleri için hayır müesseseleri veya belediyelerce yapılması suretile veya ayrıca ittihaz buyrulacak herhangi bir tedbirle okuyabil- melerinin temini hususunu tensibi devletlerine arz ederim efendim.	
B. E. Rs. Müşür <i>Tekir</i> 17-7-35	
<i>Takdim</i> 11-11-1933 <i>Haf</i>	
Dahiliye ve Tebliği	
Ceraplarda şubenin ismi tarih ve numaralarının yazılması lazımdır.	
311 64	

Ek 6: İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesinde Açılan Havacılık Şubesinin İhtiyaçlarına Harcanmak Üzere 175.000 Lira Verilmesi

62
150

Ankara, 25.12.1948

1513
26536

Etiler Hava Kurumu
Genel Merkezi
Fab. Şubesi

Yüksek Başbakanlığa

Memleket Havacılığının gelişmesine lüzumlu uçak mühendisleri yetiştirmek için, emir ve tensiplerile, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesinde açılan havacılık şubesinin çeşitli ihtiyaçlarına harcanmak üzere, 23.1.1942 tarih ve 6-135/354 No. 11 emirlerle Kurumumuz tarafından Millî Eğitim Bakanlığına verilmiş bulunan 175.000 liradan 125.000 liranın M.E. Bakanlığ ile Kurumumuzun ortaklaşa Ankara'da kurmakta olduğu Rüzgâr Tüneli tesis işlerine ve geri kalan 50.000 liranın da İstanbul Teknik Üniversitesi ne tahsis edilerek, bu 175.000 liranın, evvelce 10.7.1941 tarih ve 14952 No. 11 yazımızın son fıkrasında arz ve teklif edildiği ve hile, Havacılık şubesinden yetişecek yüksek mühendis ve mühendislerin tahsil masraflar ile mahsup edilmesi 3.Mart.1947 tarih ve 120/3514 No. 11 yazımızla Yüksek tasviplerine sunulmuştur.

Millî Eğitim Bakanlığı ile yapılan temaslardan, Kurumumuz tarafından verilmiş olan bu paranın tahsis şekline dair teklifimizin Maliye Bakanlığınca uygun görülerek Millî Eğitim Bakanlığına bildirildiği, fakat gerekli mahsubun yapılabilmesi için Bakanlar Kurulundan karar alınmasına lüzum bulunduğu öğrenilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığınca ve İstanbul Teknik Üniversitesince bu işin sene sonundan evvel neticelendirilmesi istendiğinden, bu hususta Bakanlar Kurulunca gerekli kararın alınmasına müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim.

B A Ş K A N
Mardin Milletvekili
General

27.12.1948 4608

Telgraf adresi : Ankara - Havakurumu

1

5

27.12.1948 8157

14050

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Saide Ayvaz

Doğum Yeri: Rize

Doğum Yılı: 09.12.1987

Medeni Hali: Bekar

E-Posta Adresi: saideayvaz@hotmail.com

Eğitim Durumu

2010-2012 DEÜ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi BD.

2008-2010 DEÜ, Buca Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

2006–2008 KTÜ, Fatih Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

2002–2006 Rize Anadolu Öğretmen Lisesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

1. İngilizce, İyi